

HACI SOLTAN
HÜSEYNQULU OĞLU ƏLİZADƏ

AZƏRBAYCANDA
HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)
QƏDƏMGAHLARI VƏ
ZİYARƏTGAHLARI

Bakı – 2011

**Axund Hacı Soltan Hüseynqulu oğlu Əlizadə.
«Azərbaycanda Həzrət Əli (ə.) qədəməgahları və
ziyarətgahları». Bakı, «Ozan», 2011**

*Redaktoru: Hacı Arif Buzovnalı
Rəyçilər: Hacı İlham Kərim oğlu,
Hacı Hafız Kərbəlayi Nadir oğlu*

*Nəşriyyatın direktoru: Asif Rüstəmli
Mətni yiğdi: Hacı Sara Zair
Dizayner: Əlizamin Ələsgərov
Xəttat: Kərbəlayi Cavanşir Lahicli
Korrektor: Sevda Qasımlı*

Yıqlımağa verilib: 12.03.2011.Çapa imzalanıb:
25. 04. 2011. Kağızin formatı: 60x84 1/16.
Həcmi: 18.5 ç.v. Sifariş № 32.

Bakı şəhəri, Həsən bəy Zərdabi küçəsi - 39a

**S 4702060202 -78 2011
On - 047 - 11**

© “Ozan” nəşriyyatı - 2011

*Müqəddəs şəhidlik mərtəbəsinə ucalan Azərbaycanın
Milli Qəhrəmanı Seyyid Mübariz İbrahimovun və Fərid
Əhmədovun əziz xatirələrinə ithaf edirəm.*

Müəllif

MÜNDƏRİCAT

«DÜNYANIN YADDAŞI» SİLSİLƏSİNĐƏN II KİTAB.....	6
BİSMİLLAHİR-RƏHMANİR-RƏHİM!.....	6
DUA.....	7
FƏRƏC DUASI.....	9
HƏDİS.....	9
PEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN «TƏKVİNİ» VİLAYƏTİ.....	19
HƏDİSLƏRDƏ «TƏKVİNİ VİLAYƏT».....	26
ƏTRAFA VƏ ÖZÜNƏ SƏFƏR.....	34
İBRƏTDƏN QƏFLƏTƏDƏK.....	34
MƏHƏMMƏD FÜZULİNİ TƏXMİS.....	36
ƏLİ (ə.).....	37
ECAZ YERİ.....	38
GETDİ HƏBİB DÜNYADAN.....	39
AZƏRBAYCANDA ƏLİ (ə.) QƏDƏMGAHLARI.....	41
ƏLİ ADI İLƏ BAĞLI AZƏRBAYCANDA ƏRAZİ VƏ KƏND ADLARI.....	54
HƏZRƏT ƏLİ QƏDƏMGAHİ.....	57
HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)-IN FƏZİLƏTLƏRİ VƏ KAMALLARI.....	58
ƏMİRƏLMÖMİNİN ƏLİ (Ə.)-IN FƏZİLƏTLƏRİ HAQQINDA AYƏ VƏ HƏDİSLƏR.....	86
HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)-IN İMAMƏTİNİ SÜBUT EDƏN BEŞ HƏDİS.....	93
«NƏCVA» (PIÇILTI) AYƏSİ.....	95
SƏNƏDLƏRİN İZAHİ . BABAGİL MƏQBƏRƏSİNƏ AİD SƏNƏDLƏR.....	103
ŞİRVAN VİLAYƏTİ VƏ XƏMSƏ MAHALINA AİD SƏNƏDLƏR.....	107
ƏLİ ƏLEYHİSSALAMIN «ƏSHABI KƏHF» HAQQINDA BUYURDUQLARI VƏ YƏHUDİLƏR İLƏ SÖHBƏTİ.....	114
İSTİHARE.....	131
ALİM VƏ ŞAİR ADLARININ SİYAHISI.....	135

HƏKİMANƏ SÖZLƏR.....	137
MÖVLUD CƏNABİ ƏLİ (Ə.).....	138
YA ƏLİ SƏNDƏN MƏDƏD.....	138
QƏSİDEYİ MÜŞKÜL GÜŞA.....	139
BEŞİNCİ CAMİN KEYFİYYƏTİ.....	140
QƏZƏLİYYATI-SALİK.....	172
QƏZƏLİ-ARİF.....	173
EYZƏN.....	174
SEYYİD ƏBÜL QASİM NƏBATİ.....	175
EYZƏN.....	178
MÜXƏMMƏS.....	179
TİLAVƏT.....	186
YA ƏLİ.....	188
YA VƏLİYYƏLLAH.....	190
SƏBA OĞLU ABDULLAHİN ƏFSANƏSİ.....	191
«QULAT» KİMLƏRƏ DEYİLİR.....	193
ƏLİ (ƏLEYHİSSALAM)-İN RƏCƏTİ.....	194
İMAM MEHDİ ƏLEYHİSSALAMIN MÜBARƏK	
ƏLAMƏT VƏ NİŞANƏLƏRİ.....	201
İMAM ƏLINİN (Ə.) XATİRƏLƏRİ MƏLƏKLƏRİN ZİKRİ.....	203
14 MƏSUMDAN HƏDİSLƏR.....	210
RƏZİƏDDİN SEYİD BİN TAVUSUN	
VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN.....	214
SEYİD ƏLİ QAZİNİN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN.....	215
HƏZRƏT AYƏTÜLLAHÜL-ÜZMA MƏRƏŞİ	
NƏCƏFİNİN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN.....	216
İMAM ZAMAN (Ə.F.) AĞANIN MƏRƏŞİ	
NƏCƏFİYƏ VERDİYİ TÖVSIYƏLƏR.....	217
MÜƏLLİF HAQQINDA.....	220
ŞƏKİLLƏRİN ŞƏHADƏTİ.....	225
ƏRƏB DİLINDƏ MƏTNLƏR.....	249

«DÜNYANIN YADDAŞI» SİLSİLƏSİNDƏN II KİTAB*

BİSMİLLAHİR-RƏHMANİR-RƏHİM!

Həmd Allaha ki, öyənlər Onu layiqincə öyə bilməz, verdiyi nemətləri saymaq istəyənlər sayıb qurtara bilməz. Çalışıb-əlləşməklə Onun haqqını qaytarmaq olmaz. Elə bir məbuddur ki, dərin düşüncəlilər belə Onu dərk etməkdə acizdir. Əql və fikir dəryasına dalanlar Onun zatının əslinə vara bilməz. Elə bir hüdud yoxdur ki, sifətlərini əhatə edə bilsin. Bir tərif yaradılmayıb ki, zatına layiq olsun. Onun üçün məhdud bir an yoxdur. Onun nəzərindən kənarda zaman da yoxdur...

Qüdrətilə yaratdıqlarından uzaqdır, üstündür, qüvvətilə, lütfüylə onlara yaxındır, hər qəniməti, hər üstünlüyü verəndir. Hər böyük bələni, çətin müsibəti sovuşdurandır...

Elə bir əvvəldir ki, Ondan öncə heç bir varlıq yoxdur; elə bir axırdır ki, ondan sonra heç bir varlıq yoxdur. Gözlər Onun zatını görməkdən, mahiyyətini anlamaqdan aciz qalmışdır... Bir məkanı yoxdur ki, oradan ayrılib bir başqa yerə getməsi mümkün görünən...
Gözlülər Onu görə bilməz, amma görməyən göz də inkar edə bilməz. Onun varlığını isbat edən könül də Onu görə bilməz. O, ucalıqda ən üstündür. Ondan üstün bir varlıq yoxdur...

* Bu silsilədən Axund Hacı Soltanın «Həzrət Əli (ə.) və Azərbaycan» adlı 1-ci kitabı 2006-cı ildə çap olunmuşdur. Red.

Bilirəm və bildirirəm ki, Allahdan başqa məbud yoxdur. O birdir. Şəriki yoxdur. Biz yaşadıqca Ondan yapışır, uğradığımız qorxulardan Onunla aman tapırıq...

Hz. Əli (ə.), «Nəhcül-bəlağə»dən

DUA

«İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər, imanımı ən mükəməl səviyyəyə çatdır. Yəqinimi (inamımı) ən yaxşı yəqinə döndər, məramımı ən yaxşı məram və əməlimi ən yaxşı əməllə bitir, Sənin mərhəmətinə olan inamımı davamlı et, mənim əlimdən çıxanı öz qüdrətində islah et.

... İlahi! Məni haqqı deməyə yönəlt, pəhrizkarlığı ilham et, nəcib yolla getməyə müvəffəq et, sənin razılığına səbəb olacaq işlə məşğul et.

İlahi! Məni ən yaxşı yola (islam dini və əhli-beyt dostluğuna) apar, və elə et ki, sənin dininin yolunda ölüm və (qiymət günü) dirilim.

İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə səlavat göndər, məni əməldə və sözdə orta yoldan yararlandır. Məni doğruların, yaxşılığa hidayət edənlərin, layiq və saleh bəndələrin cərgəsinə daxil et. Qiymətdə qurtuluşu və Cəhənnədən amanda qalmağı nəsib et.

... İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər və başıma zənginlik tacı qoy, yaxşı işlər görməyə vadar et, həqiqi hidayət yolunu mənə bəxş et, məni zənginlik vəsiləsilə azdırma, mənə arxayın bir həyat bəxş et, güzəranımı ağırlaşdırma. Dualarımı özümə qaytarma, (qəbul et), mən sənə şərik tanımırıam və sən var ikən başqasına dua eləmirəm.

İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər və məni israf etməkdən saxla, mənə verdiyin ruzini korlanmaqdən qoru, varımı öz bərəkətinlə çoxalt, məni həmin vardan ehsan etməyimin yaxşılığı ilə nicata qovuşdur.

... İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər və mənə ibadətdə sağlamlıq, zöhddə (pəhrizkarlıqda) arxayınlıq, əməldə bilik, işlərdə orta mövqe tutmaq üçün təqva ruzi et.

İlahi! Ömrümü güzəştinlə qurtar, mənim arzum sənin rəhmətinə ümid bağlamaq olsun, sənin razılığına çatdırın yolları mənə asanlaşdır. Bütün (kədərli və sevincli) hallarda əməlimi gözəlləşdir.

İlahi! Məhəmmədə və onun sülaləsinə salavat göndər, məni, qəflət çağlarında öz zikrinlə ayılt, möhlət günlərində (diri ikən) sənə itaət etməyə öyrəşdir, sənə məhəbbət bəsləməyin asan yolunu göstər və beləliklə dünya və axirətimin xeyirli olan yolunu kamilləşdir.

... İlahi! Mən Məhəmməd (s.ə.)-in yüksək şanı Əli əleyhissalamin əziz məqamının vasitəsilə sənə yaxınlaşmaq və dərgahına yönəlmək istəyirəm ki, onların xatırınə məni bu və digər şərlərdən sığındırasan. Çünkü mənə sığınacaq verməyin sənin kimi zənginə çətin deyildir və səni incitməz. Həm də sən hər şeyə qadırsən. Demək, ey mənim tanrım öz mərhəmət və mehribanlıq və əbədi bacarığından mənə elə bir qüvvə bəxş et ki, onu nərdivan edərək Behiştinə yüksəlim və əzabından amanda qalım, ey ərhəmərrahimin (olan Allah)».

İmam Səccad (ə.). «Səhifeyi Səccadiyyə»dən

FƏRƏC DUASI

«Əllahummə kun-livəliyyikəl Huccət ibnil Həsən, sələvatukə ələyhi və əla abaih, fi həzihis-saəti və fi kul-lis-saəh, vəliyyən və Hafizən və qaidən və nasira və də-lilən və əyna, hətta tuskınəhu ərzəkə təvlən (təvən) və tuməttiəhu fiyha təvila. Və həb ləna rəfətəhu və əşrikna fi dəəvatih və səlli ələyhi və əccil fərəcəhu vəcəlna müsəlliminə liəmrih».

«İlahi! İndi və hər bir an ona və əcdadına rəhmət və mərhəmətin olan Hüccət ibn Həsən ə.-a (İmam Zaman ə.-a) himayəçi, gözətçi, rəhbər, kömək və yol göstərən ol. O vaxta qədər ki, onu yer üzərində izzət və şərəflə rəhbər edəsən və onu yer üzərində uzun müddət bəhrə-ləndirəsən. (Onu uzun ömürlü edəsən). Onu bizlərə qarşı mehriban, bizi isə onun dualarında şərīk et. Öz salavat və rəhmətini ona göndər və onun zühurunda təcili et. Bizi onun əmr və fərmanlarına itaət edənlərdən qərar ver».

HƏDİS

İmam Əli (ə.) buyurub:

Bu dünyada məni istəyənlər, sevənlər mütləq dörd yerdə mənimlə görüşəcəklər:

1. *Can verən vaxtda.*
2. *Qəbirdə sorğu-sual zamanı.*
3. *Sirat körpüsünü keçəndə.*
4. *Kövsər hovuzunun yanında.*

«Məstlik dörd növdür: gənclik məstliyi, sərvət məstliyi, yuxu məstliyi, padşahlıq məstliyi.»

«Ağilli adam sərvət sərxoşluğundan, qüdrət sərxoşluğundan, tərif sərxoşluğundan, elm sərxoşluğundan

özünü pəhriz edər. Çünkü, bunlardan hər birinin çirkin iyi var – ağlı oğurlayır, əzəmət və vüqarı azaldır.»

«Göz şəhvətli səhnələri gördüyü zaman, qəlb – işlərin nəticəsini görməyə kor olar.»

İmam Əli (ə.)^{*}

* * *

Bismillahir-rəhmanir-rəhim!

«Həqiqətən iman gətirib yaxşı işlər görənlər üçün Allah (ürəklərdə) bir sevgi yaradacaqdır (Allah həm özü onları dost tutacaq, həm də onların məhəbbətini möminlərin qəlbinə salacaqdır)».

«Məryəm» surəsi, ayə 96.

* * *

İki aləmin şahı, bəşəriyyətin pənahı, Allah təbarək və təalanın təyin etdiyi imam Həzrət Əli ibn Əbu Talib (ə.) haqda bütün yazılanlarla bərabər hələ nə qədər gizli sırlar qalmaqdadır. O, elə bir dahidir ki, qiyamət günü nə qədər onun həm kəlamları, həm onun haqqında buyurulan hədislər öz əksini tapacaq və bəşəriyyəti hidayət edəcəkdir.

Həzrət Əli (ə.)-la bağlı dünyanın müxtəlif nöqtələrində əlamətlər və işarətlər vardır. Bizə məlum olanların ən məşhurlarını müxtəsər şəkildə nəzərdən keçirək. Məlumdur ki, İmam Əli (ə.)-in bir neçə yerdə dəqiq desək dörd məkanda məzarı olduğu bəyan edilir. Bu barədə İmam Cəfəri Sadiq (ə.)-in mötəbər bir hədisi var. Həmin hədisdə deyilir ki, «Həzrət Əli (ə.) vəfat anında oğlu İmam Həsən (ə.)-a buyururdu: «Qəbrimin bilinməməsi üçün 4 yerdə qəbir qazdır. 1-ci Kufə məs-

* Ayətullah Məhəmməd Reşəhri. «Gənclərin hikmətnaməsi», Bakı, 2010

cidində, 2-ci Rəhbədə, 3-cü Cödötü Hübeyrənin evində, 4-cü Gərayda. Amma İmam Əli (ə.)-in əsil qəbri Nəcəf-ül Əşrəfdədir.

Həqiqətən də müxtəlif dövrlərdə yuxarıda göstərilən yerlərdə Əli (ə.)-in qəbrinin mövcudluğu iddia edilib. Hələ onu da qeyd etməliyik ki, bu günümüzə qədər Əli (ə.)-in qəbri kimi iddia edilən başqa bir məkan da vardır. Bu Əfqanıstanın Məzari-Şərif şəhərindəki Əli (ə.) ziyarətgahıdır. Lakin çaşqınlığın yaranmaması üçün bir daha qeyd etməliyik ki İmam Əli (ə.)-in mübarək qəbri Nəcəf şəhərindədir.

İmam Əli (ə.)-in adı ilə bağlı Əfqanıstanda Samagan və Hülm adlı iki şəhərin arasında yerləşən hündürlüyü 300 metrə qədər olan sildirim qayalar yüksəlir. Burada yolun uzunluğu 600 metrdir, eni 30 metrdən bir qədər azdır. Elə bil bu qayalar düz xətt boyunca insan əli ilə yonulmuşdur. Buranı Zülfüqar keçidi adlandırırlar. Deyilənlərə görə, Həzrət Əli (ə.) öz qılınıcı Zülfüqarla bu qayaları çaparaq yol salmışdı.

Əfqanıstanda Bəndi-Əmir (yəni Həzrət Əli (ə.)-in bəndi) adlı yerdə coşqun bir çay varmış. Onun törətdiyi fəlakətlərin qarşısını ala bilməyən xalq Həzrət Əli (ə.)-i köməyə çağırmışdır. Həzrət Əli (ə.) nəhəng bir qayanı qaldırıb çayın qabağında atmışdır. Həmin yerdə Bəndi-Aybat gölü və başqa bir qayanı çapıb Zülfüqar gölü yaratmışdır. Əfqanıstanda «Bəndi-Pendir» Pendir gölü və «Bəndi-Pudana» Nanəli göl adlarıdır. Həzrət Əli (ə.) köçəri bir qızdan bir parça ətirli pendir istəmiş, sonra pendiri çaya atmışdır və bu göllər əmələ gəlmışdır. Bu göllər birlikdə «Bəndi-Əmir» yəni Əlinin bəndi adlanır.

Görkəmli Azərbaycan səyyahi Hacı Zeynəlabidin Şirvani öz «Bustanüs-səyahə» əsərində Əfqanıstanın şəhər və əyalətlərindən söz açarkən həmin ərazidə yer-

ləşən Bənkəş şəhəri haqqında belə yazar: «Bənkəş iki yerin adıdır. Bunlardan birisi kiçik, o birisi böykdür. Kiçik olan Kəşmirə, böyük olan Kabilə daxildir. Böyük Bənkəşin ərazisi dağlıq, əhalisi əfqan müsəlmanlarıdır. Buna baxmayaraq, vaxt tapıb əhali ilə xeyli söhbət etdim. Maraqlı burasıdır ki, burada bütün kişilərin adalarının axırı Əli adı ilə qurtarır. Məsələn: Səfərəli, Heydərəli, Zülfəli və s. Əgər hansı kişinin adının axırında Əli sözü yoxdursa, demək o sünni təriqətinə mənsubdur.

(Bustanis-səyahə, səh. 165).

Hindistanda «İmam Hüseyin» türbəsi, Abbasabad şəhəri, Allahabad şəhəri, Heydərabad, Əhmədabad şəhərləri, Hindistanda Sərəndib adasındaki dağda «Adəm peyğəmbərin qədəminin izi», Məkkədə Kəbə yaxınlığında məşhur «Məqami-İbrahim» adlanan məkanda İbrahim ə.-in izləri, Pakistanda İslamabad şəhəri, Başqırıldıstanda Salavat şəhəri (Baş Qafqaz sıra dağlarının suayırıcısında, Şin çayı və Dəmiraparan çayıının mənbələrində Salavat adlı iki aşırım vardır. Onlar «Qərbi Salavat» və «Şərqi Salavat» adlanırlar). Qahirədə «Rəsül Hüseyin» məscidi, İranın Nişapur şəhərində «İmam Rza» qədəmgahı, Portuqaliyada Fatimə şəhəri, Tacikistanda, Türkiyədə, Konyada «Əli qədəmgahı» və s.

Türkiyənin İstanbul şəhərindəki «Topqapı» muzeyində Həzrət Mühəmməd (ə.)-in peyğəmbərin ayağının izi («Qədəmi-səadəti») mərmər üzərindədir. «Baxtı» təxəllüsü ilə şeirlər yazan Sultan Əhməd «Qədəmi-səadətin» kiçildilmiş surətini tacında gəzdirirmiş.

İranda, Pakistanda, Ərəbistanda və hətta Misir və Əlcəzairdə də demək olar ki, bir-birindən xeyli məsafədə və müxtəlif ölkələrin ərazisində yerləşən yüzlərlə məkanlar və nişanələr İmam Əli (ə.)-in adı ilə bağlıdır.

Həmçinin Şeyx Abbas Qumi «İmam Əlinin fəzilətləri» adlı əsərində belə məlumat verir:

«Həzrətin Kufə və Məşhəd məscidinin sütunlarında barmağının izi, Məkkədə Sur dağında böyük bir daşın üzərində qılıncının izi, Təkrit, Musel və sair yerlərdə ayağının izi, Xeybər qalasında bir daşın üzərində və Badiyə dağlarında nizəsinin əsəri çox qədim zamanlardan tanınmışdır».

Bu qısa ekskurs ilə biz Azərbaycanda İmam Əli (ə.)-in və onun övladlarının adı ilə bağlı yer və abidələrin şərhi üçün giriş etdik. Azərbaycan ərazisi yuxarıda adı qeyd olunan ölkələrlə müqayisədə çox kiçikdir. Amma buna baxmayaraq Azərbaycan Əli (ə.)-la bağlı yer və abidələrin sayına görə digər ölkələrdən heç də geri qalmır və əksinə bəlkə daha irəlidədir. Azərbaycanda da müxtəlif abidələr dövründən və memarlıq üslubundan asılı olmayaraq bu və ya digər şəkildə Əli (ə.)-in və onun övladlarının adı ilə vəhdətdədir.

Əgər Həzrət Əli (ə.)-in Azərbaycana gəldiyini biz dəqiq dəlillərlə və faktlarla sübut edə bilmiriksem, bir kimsə həmçinin onun Azərbaycana gəlmədiyini dəlil və faktlarla sübut edə bilməz. Amma dolayı faktlarla və məntiqə uyğun hadisələrlə Əli (ə.)-in Azərbaycana qədəm qoyduğunu isbatlamaq mümkündür. Azərbaycandan Mədinəyə daha uzaq olan Xorasan şəhərinə İmam Rza (ə.) səfər edə bilirsə (qeyd etmək lazımdır ki, imamların daha bir neçəsi Mədinədən kənarda yaşamış və dəfn edilmişdir), imamzadələr Azərbaycana hicrət edib burada məskən etmişsə (Nardaran qəsəbəsində Rəhimə xanım, Bibiheybətdə Həkimə xanım, Bilgəhdə Leyla xanım, Gəncədə İmamzadə İbrahim, Bərdədə İmamzadə İsmayıł və s.) müxtəlif alim və şairlər – Sədi Şirazi, Xətib Təbrizi, Şəms Təbrizi, Xaqani Şirvani,

İmadəddin Nəsimi, Nəsrəddin Tusi və digərləri dünya səyahətinə və ya Şərqi səyahətə çıxa biliblərsə, 25 il Xilafətdən kənarda qalan, özünü İslama həsr edən İmam Əli (ə.) ibn Əbu Talib çoxda uzaq olmayan Azərbaycana gələ bilməzdimi? Pakistan, Hindistan ərazisində olduğu iddia edilən Əli (ə.) yol üstü Azərbaycanı nəzərdən məhrum edərdimi? Və ən nəhayət xəritə ilə müşahidə edirik ki, Azərbaycan sıx şəhərə ərazisinin sərhəddidir. Və Azərbaycan ərazisi Əli adını daşıyan onlarla məqamın yurdudur. Və bu abidələr öz aktuallığını hələ də itirməyib, nəinki itirməyib üstəlik xalqın Məkkəsinə çevrilib. Beş il xəlifə olduğu dövrdə də Ərəb tarixçiləri Əli (ə.)-in bir neçə uzun müddətli səfərdə olduğunu qeyd etmişlər. Səhabələr arasında və qoşunda azərbaycanlıların olduğu haqqında tarixi məlumatlarda vardır. Unutmaq olmaz ki, eyni zamanda Əli (ə.) İmamdır. Yəni Allahın bəndələr arasından seçdiyi fövqələbəşərdir. İmam möcüzə sahibidir. İmam bilavasitə yaradan ilə daimi əlaqədə olan şəxsdir. Və Allah qüdrəti ilə dönyanın hər hansı bir nöqtəsinə getmək və hətta eyni vaxtda bir neçə yerdə var olmaq İmam səlahiyyətləri çərçivəsindədir. Bir də insandan möhkəm iman və təqva tələb olunur ki, bu məsələlərdə sabit qədəm olsun.

Ulularımızın tövsiyələrində deyilir:

Bu dünyada nə varsa onun izi də vardır. Bu dünyada nə baş verirsə onun özündən sonra izi də qalır. Bu iz ya pozulur, ya qorunur, ya oxunur, ya öyrədilir, ya silinir və s. Bu izlər görünən və ya görünməyən izlərdir. Müəyyən dövrlərdə bu izlərə qarşı müharibələr elan edilir. Çünkü bu izlər vasitəsilə keçmişdəki həqiqətlər bu günə qayıda bilər. Özünü bərpa edər. Elmini, gücünü, hikmətini, ədalətini, haqqını aşkar edə bilər.

Fransız filosofu Didro deyib ki, «İz» «var» olanla «yox» olanın arasında arakəsmədir. Bax bu arakəsmədə bizim tariximiz, mədəniyyətimiz, mənəviyyatımız, əxlaqımız, sifətimiz, simamız burada dayanıb qərar tutur. Bu izin silinməsi bunların yox olması deməkdir.

Həzrət Əli (ə.) dünyanın yaddaşında iz qoyan elə şəxslərdəndir ki, bu şəxslər öz dövrlərində müasir olmayıblar. Həzrət Əli (ə.) dünyanın yaddaşında iz qoyan elə şəxslərdəndir ki, bu şəxslər bütün dövrdə gözləniləndir. Onların lazımlığı daim duyular. Onlar daim anılır.

Bir zərbənin hikməti və qüdrəti. Bu zərbəyə qədər zaman və məkan anlayışına daxil olmayan bir məsafə var. Və bu məsafədə insanların haqqı gəlməyi üçün imkan yaradılıbdır.*

Ayətullahül üzma Məkarim Şirazi və Ayətullah Cəfər Sübhaninin «Dini suallara cavablar» əsərində bu mövzulara aydın şəkildə yanaşılır:

3. Doğrudanmı Əli (ə.) Mədinədən Mədainə bir gecədə gəlmişdir?

Sual: Bəzi kitablarda nəql olunur ki, Əmirəl-möminin Əli (ə.) Səlman vəfat etdiyi vaxt bir gecə ərzində Mədinədən Mədainə gəldi. Səlmana Mədaində qüsər verdi, onu dəfn etdi və sübh Mədinəyə qayıtdı. Mədinə ilə Mədain arasındakı uzun məsafəni bir gecədə qət etmək necə mümkün oldu?

Cavab: Hərəkətli cisimlərin eyni surətdə olmadığını bilirik. Məsələn atlı süvarının sürəti avtomobil və qatarın sürətindən aşağıdır. Təyyarə isə avtomobil və qatarın sürətindən daha sürətlidir. Təyyarənin sürəti isə yerin günəş ətrafında hərəkət sürəti ilə müqayisədə çox kiçikdir.

* H.S.Hüseynqulu oğlu. “Həzrət Əli”(ə.) və Azərbaycan”. Bakı, 2006.

Qeyd edək ki, yer günəş ətrafında saniyədə 30 km. Yol gedir. Yerin bu sürəti isə saniyədə 300 min km. Sürətə malik olan işığın sürətindən çox-çox kiçikdir. İşiq bir saniyə ərzində yeri yeddi dəfə dövr edə bilər.

Əlbəttə ki, təyyarə, qatar və avtomobil ixtira edilməmiş insanlar üçün saatda 50-100 km, yol gedilməsi ağlaşılmaz bir iş idi. Amma bu qeyri-mümkünlük əqli yox, adı «qeyri-mümkünlükdür».

Gələcəkdə elə cihazlar ixtira oluna bilər ki, onların sürəti elektronun atom mərkəzi ətrafında hərəkətindən daha böyük olar.

Bir halda ki, ağıl böyük sürəti inkar etmir demək, Allah-təala bir insanı bir gecədə Mədinədən Mədainə aparmaq qüdrətinə malikdir. Biz məhz Allah-təalanın qeyri-məhdud qüdrətini əsas götürərək, Həzrət peyğəmbərin merac səfərinin cismani şəkildə baş verdiyini qəbul etmişik.

Qurani-Kərimdə, bizim müqəddəs səmavi kitalımızda elə məsələlər var ki, biz onları yalnız Allahın qüdrətini əsas götürərək qəbul edirik. Səma məlaikəsi Bilqeyş Süleymanın hüzuruna gəlib çıxmamış Süleyman onun qəlbini Allaha cəzb etmək üçün onu möcüzə ilə qarşılıqlaşdırmaq qərarına gəldi. Quranda bu əhvalat belə bəyan olunur: «Süleyman dedi: «Ey əyanlar, onlar yanına müti vəziyyətdə gəlməmiş hansınız onun taxtını mənə gətirə bilər?» Cinlərdən olan bir ifrit dedi: «Sən yerinən qalxmamış mən onu sənə gətirərəm. Mən bu işi görməyə çox qüvvəli və etibarliyam». Kitabdan xəbərdar olan birisi dedi: «Mən onu sənə bir göz qırpmında gətirərəm».

Süleyman taxtı yanında hazır durmuş görüb dedi: «Bu Rəbbimin lütfündən və onun mərhəmətindəndir».

Ümumiyyətlə, möcüzələri və kəramətləri təhlil edər-kən bəşərə xas maddi miqyaslardan istifadə etmək olmaz. Məcüzə qeyri-adi bir şeydir və Allahın qeyri-məhdud qüdrətindən qaynaqlanır. Uzun məsafənin qısa zamanda qət olunması Allaha yaxın böyük iman sahiblərinə məxsus bir kəramətdir və belə bir səfərlər «Teyyül-ərz» adlanır.

Oxocuların nəzərinə çatdırmałyıq ki, İmam Əli ə. və sair on bir imamlarımız bu elmi kamil şəkildə biliblər. Bütün böyük təfsir alımları təsdiq edirlər ki, İmam Əli ə. seyri-sülük, teyyül-ərz, teyyül məkan, teyyüz-zəman və ismi əzəm kimi digər məxfi elmlərə vaqif olubdur.

Bəli, İslamda gizli elmlərin olması şübhəsizdir. Bu elmləri hamiya açmaq olmaz. Yalnız xüsusi məqama çatan möminlər o elmlərə yiyələnə bilərlər. Ayətullah Məkarim Şirazi və Ayətullah Cəfər Sübhaninin qeyd etdiyi kimi Qurani-Kərimin «Nəml» surəsinin 40-cı ayəsində ki Süleyman və Bilqeys əhvalatı bir daha buna bir nümunədir. Həzrət Süleymanın vəziri Asəf ibn Bərxiya bir ismi-əzəm bilir. «O kəsin onun yanında Allahın kitabında yazılan elmlərdən bir qədər (bir az) elm var idi». (Nəml, ayə 39). Bu az elm ilə Asəf ibn Bərxiya Bilqeysin taxtını bir göz qırpımında Yəməndən Şama gətirir. Bu ayəyi-şərifə ilə isbat olunur ki, insan Allahın elmilə zaman və məkan çərçivəsindən çıxa bilər. Lakin İmamın elmi Allahın elminin qüdrəti ilə Asəf ibn Bərxiyanın elmindən daha da böyükdür. Allah təala Qu-randa buyurur: «Biz kitabı seçdiyimiz bəndələrə miras qoyduq». Bütün təfsircilər bu ayənin imamlara aid olduğunu təsdiq edirlər. Və yaxud «Rəd» surəsinin 43-cü ayəsindəki «Mən indəhu ilmül kitab»ın (və birdə o kəski, onun yanındadır kitabı bilmək, kitabı bilən) İmam

Əli ə-dan ibarət olmasını təsdiq edirlər. Yəni Həzrət Peyğəmbər (s.) buyurur ki, nəinki tək bircə Qurani, Tövrati, İncili oxuyub bilənlər şahid olarlar, mənim peyğəmbərliyimə. «... və bir də o kəs ki, onun yanındadır kitabı bilmək...» İbarətdir İmam Əli ə.-dan ki, o cənab bütün zamanlar da Həzrətin ən yaxını hesab olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, Həzrət Mühəmməd ə. buyurmuşdur ki: «Hər kəs Yusifin gözəlliyinə, İbrahimin səxavətinə, Süleymanın xoş xasiyyətinə və Davudun hikmətinə baxmaq istəyirsə Əliyə baxsın» («*Bihariüll-Ənvar*, c.39, s.35).

Yeri gəlmışkən qeyd etməliyik ki, akademik Budaq Budaqov «Türk uluslarının yer yaddaşı» əsərində Azərbaycanda İmam Əli ə.-in adı, ayağının izi (Əli ayağı), atının (Düldül) adı ilə müqəddəs inam yerlərinin mövcudluğunu nəzərlərə çatdırmışdır. Amma nədənsə hər hansı bir əsər və yaxud bir yazıda ayrı-ayrı rayon kəndlərdə olan belə müqəddəs məkanların ünvanları göstərilməmişdir. Həmin səbəbdən əldə etdiyimiz bu məlumatları və ünvanları oxuculara təhvil verməklə onlardan rica edirik ki, Azərbaycanın digər bölgələrində bizə məlum olmayan ziyarətgah və ya qədəmgahlar haqda olan digər məlumatları kitabın müəllifinə göndərsinlər və biz də gələcəkdə həmin məlumatları əziz və möhtərəm oxucularımıza təqdim edək. İnşaallah! Vəsətəlamu əleykum və rəhmətullahi və bərəkatuh.

Müəllif

Əli ibn Əbu Talib (ə.) buyurdu: «Elm kəlməsi üç hərfdir. «Eyn» illiyyindən, «Lam» - lütfdən, «Mim» - mülkdəndir. Elm - sahibini dünyada və axirətdə yüksək dərəcələrə çıxarar, dünyanın və axirətin sahibinə yaxın-

laşdırar. Həzrət Əli (ə.) yenə buyurdular: «Elm çaydır, hikmət dənizdir. Üləma çay ətrafında dolanarlar, hükəma dənizin sahilindədirlər. Ariflər isə dənizdəki gəmilərin içindədirlər.

PEYĞƏMBƏR VƏ İMAMLARIN «TƏKVİNİ» VİLAYƏTİ

İşarə:

Bildiyimiz kimi, vilayət iki qismə bölünür:

1. «*Təşrii vilayət*»;
2. «*Təkvini vilayət*».

«Təşrii vilayət» qanun çərçivəsində rəhbərlik və həkimiyətdən ibarətdir. Bəzən o, ata və babanın öz övladı üzərindəki vilayəti kimi məhdud olur, bəzən də hökumət və məmləkətin işlərini əhatə edir.

«Təkvini vilayət» isə bir kəsin yaradılış aləmində Allahın izni ilə qanunları dəyişdirməyə qadir olmasından ibarətdir. O, Allahın izni ilə ixtiyarı çatan həddə əlacsız xəstəyə şəfa verə və ölüləri dirildə bilər. İnsanların cismində və təbiətdə bir sıra qeyri-adi dəyişikliklər etmək də bu qəbildəndir.

«Təkvini vilayət» dörd qismə bölünə bilər; bu bölgünü bəziləri qəbul, bəziləri inkar edir:

1. **Dünyanın yaradılışında vilayət:** Allah-taala bir bəndəyə, yaxud mələyə bir varlıq yaratmaq. Yaxud bir varlığın həyatını geri almağa icazə verir. Sözsüz ki, bu iş qeyri-mümkün deyil. Çünkü Allah-taala hər bir şeyə qadirdir və istədiyi qüdrəti istədiyi şəxsə əta edə bilər. Lakin Quran ayələri göstərir ki, varlıq aləminin, yer və göylərin, insan, cin və mələklərin, heyvan və bitkilərin, dağ, dərə və dənizlərin yaradılışı mələklərin, yaxud

xüsusi bəndələrinin ixtiyarında yox, məhz Allahın qüdrət əlindədir. Bu isə (geniş mənada) qeyrisinə əsla verilməmişdir. Buna əsasən, yer, göy və bütün canlıların xalıqi yalnız aləmlərin rəbbi olan Allahdır.

2. «**Təkvini feyz vasitəsi**»: Yəni Allah tərəfindən bəndələrə, yaxud varlıq aləminin digər məxluqlarına yardım, rəhmət, bərəkət və qüdrət ilahi övliyalar və xüsusi bəndələr vasitəsilə çatdırılır. Məsələn, şəhər evlərinə çəkilən borular suyu mənbədən alır və ünvanlara paylayır. Burada mənbədən ayrılan ilk şaxəyə «feyz vasitəsi» demək olar.

Bu nəzər əqli baxımdan qeyri-mümkün deyil. Onun kiçik nümunəsini insan orqanizmində qanın ürəyin şah damarı vasitəsilə bütün orqanlara yayılmasında müşahidə edirik. Bu prosesin böyük aləmdə də təsəvvürü qeyri-mümkün deyil. Şübhəsiz, onu sübut etmək üçün kifayət qədər dəlilə ehtiyac var. Bu işdə Allahın izni mütləq şərtidir.

3. Məhdud «**Təkvini vilayət**»: Buraya ölüleri diriltmək, əlacsız xəstələrə şəfa vermək və s. işlər daxildir.

Qurani-Kərim ayələrində peyğəmbərlərin bu qisim vilayətə malik olması nümunələri açıq-aydın görünür. Biz bu ayələrə bir qədər sonra işarə edəcəyik. Bu məsələ rəvayətlərdə də təsdiqlənir. «Təkvini vilayətin» bu qismi həm əqli, həm də nəqli dəlillərlə əsasən mümkün iş sayılır.

4. **Xeyirli işlərin gerçəkləşməsi üçün dua xarakterli vilayət**: Bu da mütəal Allahın izninə bağlıdır. Belə ki, Peyğəmbər (s.), yaxud məsum İmam dua edir, bu dua Allahın iznilə gerçəkləşir.

Bu da əqli və şəri baxımdan məqbuldur. Bu haqda ayə və rəvayətlər çoxdur. Bəlkə də, ona «təkvini vilay-

ət» adını vermək münasib deyil. Çünkü duanın qəbulu Allah tərəfindəndir.

Bir çox rəvayətlərdə peyğəmbər, İmam və bəzi ilahi övliyaların «İsmi-ə zəm»i (Allahın böyük adını) bilməsindən söz açılmışdır. İsmi-əzəm vasitəsilə aləmdə məsləhətli istəklərin həyata keçirilməsi qeyd olunur. «İsmi-ə zəm»in nə olduğunu nəzərə almadan, bu qəbil rəvayətlər onun «təkvini vilayət» üçüncü qisminə uyğun olduğunu açıqlamışdır.

Qurani-Kərimdən «təkvini vilayət»lə bağlı bəzi ayələrə nəzər salırıq:

1. «Allah ona kitabı, hikməti, Tövrati, İncili öyrətdi və onu İsrail övladlarına peyğəmbər göndərdi (İsa onlara dedi): «Mən həqiqətən, Rəbbiniz tərəfindən ayə (möcüzə) ilə sizə peyğəmbər olaraq gəlmişəm. Sizin üçün palçıqdan quşa bənzər bir surət düzəldib ona üfürərəm, o da Allahın iznilə (diri) quş olar. Anadangəlmə korları, cüzam xəstəliyinə tutulanları sağaldar və Allahın iznilə ölüleri dirildərəm. Mən evlərinizdə yediyiniz və yiğib saxladığınız şeyləri də sizə xəbər verərəm. Əgər möminsinizsə, bunlarda həqiqi nişanələr vardır!»

(«Ali-İmran» surəsi, ayə 48-49).

2. «Biz küləyi ona ram etdik. Külək onun əmri ilə istədiyi yerə rahatca gedirdi!» («Sad» surəsi, ayə 36).

3. «(Səmavi) kitabdan bir qədər bilən şəxs dedi: «Mən onu sənəbir göz qırpmında gətirərəm! (Süleyman) Taxtı yanında hazır durmuş görünçə dedi: «Bu, Rəbbimin lütf və mərhəmətindəndir. Məni imtahana çəkmək üçündür ki, görək Ona şükür edəcəyəm, yoxsa nankor olacağam! Kim şükür etsə, yalnız öz xeyrinə şükür etmişdir; kim nankor olsa, həqiqətən, mənim Rəbbim hər şeydən ehtiyacsızdır və kərəm sahibidir!»

(«Nəml» surəsi, ayə 40).

Birinci ayədə əvvəlcə Allahın Həzrət İsaya (ə.) xüsusi lütf və mərhəmətindən söz açılaraq buyurulur: «Allah ona kitabı; hikməti, Tövrəti və İncili öyrətdi». Sonra onu peyğəmbər kimi tanıtdıraraq buyurur: «Ayənin davamında İsa (ə.) özünün haqq olduğunu sübut etmək üçün dediyi sözləri və möcüzələri şərh edərək beş qismə bölür:

Əvvəl buyurur: «Mən həqiqətən, Rəbbiniz tərəfindən möcüzə ilə sizə peyğəmbər gəlmişəm. Sizin üçün palçıqdan quşa bənzər bir surət düzəldib ona üfürərəm, o da Allahın iznilə quş olar».

İkinci və üçüncü: «Anadangəlmə korlara və cüzam xəstəliyinə tutulanlara şəfa verərəm!»

Dördüncü: «Allahın iznilə ölüləri dirildərəm!»

Beşinci: «Mən evlərinizdə yediyiniz və ehtiyat saxladığınız şeyləri də sizə xəbər verərəm. Əgər möminsinizsə, bunlarda həqiqi nişanələr vardır!»

Bu ayənin mənasına və onun ifadələrindəki fərqlərə diqqət yetirdikdə məlum olur ki, Həzrət İsa (ə.) quşların yaradılışını Allah-taalaya, digər üç möcüzəni isə (ölüləri diriltmək, anadangəlmə korlara və cüzam xəstəliyinə tutulanlara şəfa vermək) Allahın əmri və izni ilə özünə aid edir. Təkvini vilayətdə bəzən Allah-tala insana elə bir qüdrət verir ki, Onun əmrilə yaradılış aləmində təsir qoyaraq adı səbəbləri adlayır, ölüyü diriltmək və əlacsız xəstəyə şəfa vermək kimi işlərə qadir olur.

Bu Allah-taalanın İsa peyğəmbərə əta etdiyi «təkvini vilayət»in bir nümunəsi idi və buna oxşar vilayətin digər peyğəmbərlər və məsum imamlara da verməsində heç bir mane görünmür.

Amma bir kəs «məqsəd İsanın (ə.) duası ilə Allah-taalanın şəfa verməsi, yaxud ölüləri diriltməsidir» de-

miş olsa, bu nəzər ayənin zahiri mənası ilə ziddir. Çünkü ayədə açıq-aydın buyurulur ki: «Mən bu işi Allahın iznilə görürəm!» Yəni xariqüladə işləri Allahın iznilə özüm görürəm. Heç bir dəlil yoxdur ki, ayənin zahiri mənasını boşlayıb, ona əks olan bir fikir yürüdək.

Hətta «quşların yaradılışı»nda da mümkünkündür ki, bu təsir Allah-taalanın iznilə İsanın (ə.) üfürməsinə verilsin və o da Allahın iznilə belə bir iş görsün. Hərçənd, bir çox təfsirçilər bu mənanı qəbul edərək demişlər ki, quşların yaradılışı birbaşa Allaha mənsubdur. Bəlkə də məqsəd budur ki, bəziləri Həzrət İsanın (ə.) Allah olmasını iddia etməsinlər. Çünkü xalıqlıq yalnız yeganə Allaha məxsusdur! Bu mənanın oxşarını «Maidə» surəsinin 110-cu ayəsində də görmək olar. Lakin bu iş İsanın (ə.) dili ilə deyil, Allah-taalanın İsaya (ə.) xitabı ilə baş tutur. Ayədə buyurulur:

«Xatırla o zamanı ki, sən mənim iznimlə palçıqdan quşa bənzər bir şey düzəldib ona üfürürdün, o da mənim iznimlə quş olurdu. Sən mənim iznimlə anadangəlmə kora və cüzam xəstəyə şəfa verir və Mənim iznimlə ölüləri dirildirdin!» (*«Maidə» surəsi, ayə 110*).

Diqqəti cəlb edən məsələ budur ki, «Ali-İmran» surəsindəki ifadə fərqliyi eynilə burada da görünür. Yəni xilqət və quşların yaradılışı İsa peyğəmbərə yox, yalnız ölüləri diriltmək, anadangəlmə korlara və ələcsiz xəstələrə şəfa ona nisbət verilmişdir. Hərçənd, onların hamisində Allahın izni qeyd edilmişdir.

Bir sözlə, bu ayələr İsa Peyğəmbərin xüsusi və məhdud çərçivədə «təkvini vilayət»ə malik olmasını açıq-aydın sübut edir və bu məsələnin yalnız o həzrətə həsr edilməsi üçün heç bir dəlil də yoxdur. Bu, digər peyğəmbərlərə və məsum imamlara da aiddir.

İkinci ayədə küləklərin Həzrət Süleymana (ə.) ram olmasından söz açılıraq buyurulur: «Biz küləyi ona ram etdik. Külək onun əmri ilə istədiyi yerə rahatca gedirdi!»

Bu və sonrakı ayələrdən açıq-aşkar başa düşülür ki: cinlər Süleyman peyğəmbərin əmrinə tabe olduqları, onun üçün quru və suda mühüm işlər yerinə yetirdikləri kimi, küləklər də onun əmrinə təslim idi. Onun göstəriş verdiyi yerə hərəkət edirdilər. Bu da təkvini vilayətin xaricdəki nümunələrindəndir. Bu mənə «Ənbiya» surəsinin 81-ci ayəsində də açıqlanmışdır:

«(Allahın) əmrilə bərəkət verdiyimiz yerə tərəf şiddətlə əsən küləyi də Süleymana Biz ram etdik».

Bu ayədə şiddətlə əsən küləyin Süleyman peyğəmbərin ixtiyarında olmasından söz açılır.

Çox ehtimal ki, Həzrət Musanın (ə.) əsası vasitəsilə iki əşəmənin fəvvərə vurması («Bəqərə sur. ayə 6) eləcədə, dəryanın iki hissəyə bölünməsi («Şüəra» sur. ayə 63) təkvini vilayət qismindəndir.

Nəticə: Heç bir şübhə yoxdur ki, Allah-taala xüsusi bəndələrinə təkvini vilayət verməklə onlara yaradılışda və xarici aləmdə dəyişiklik qüdrəti əta edir.

Üçüncü ayədə Süleyman peyğəmbərin xüsusi dostlarından olan bir kəsin təkvini vilayətindən söz açılır. Qurani-Kərimdə onun adı çəkilmir. Yalnız «elmdən bir qədər bilən kəs» ifadəsi ilə vəsf edilir. Qurani-Kərimdə buyurulur:

«Süleyman dedi: «Ey əyanlar! Onlar müti vəziyyətdə yanına gəlməmiş hansınız (Bilqeysin) taxtını mənə gətirə bilər.» («Nəml» surəsi, ayə 38).

«Cinlərdən olan bir ifrit dedi: «Sən yerindən qalxmamış, mə nonu sənə gətirərəm!»

(«Nəml» surəsi, ayə 39).

«(Səmavi) kitabdan bir qədər bilən birisi isə dedi: «Mən onu sənə bir göz qırpmında gətirərəm!»

(«Nəml» surəsi, ayə 30).

Əlbəttə, bu bir iddia olmayıb, əməli olaraq həyata keçirildi. Ayənin davamında buyurulur:

(Süleyman) taxtı yanında hazır durmuş görünçə dedi: «Bu, Rəbbimin lütf və mərhəmətindəndir (ki, dostlarımdan bəzisinə belə bir qüvvət və qüdrət verilmişdir)!» («Nəml» surəsi, ayə 40).

Sual: Samavi kitabı bilən şəxs kim idi?

Məşhur nəzərə görə, bu şəxs Süleyman peyğəmbərin vəziri Asəf ibn Bərxiya olmuşdur. Deyilənlərə görə, o, Süleyman peyğəmbərin bacısı oğlu imiş. Əyyaşının təfsir kitabında qeyd olunan rəvayətdə deyilir: «Yəhya ibn Əksəm İmam Əli ibn Məhəmməd ibn Nəqidən (ə.) Asəf ibn Bərxiyanın kim olduğunu soruşduqda, o həzrət buyurur: «Süleyman (ə.)-in canışını idi və nübüvvət məqamına çatmışdı». Həzrət Süleyman (ə.) bu işlə onun məqam və mövqeyini hamiya bildirmək istəyirdi. Halbuki özü bu işi görməyə hamidian çox qadir idi.

Bəziləri ehtimal vermişlər ki, o, Süleyman peyğəmbərin özü olmuşdur. Bu isə ayənin zahiri mənasına tam ziddir.

Bəziləri də onun Bəni-İsraildən olduğunu bildirirlər. Məlumdur ki, bu təfsirin Asəf ibn Bərxiya ilə heç bir ziddiyyəti yoxdur. Çünkü Asəf ibn Bərxiya da zahirən, Bəni-İsraildən imiş. Ümumiyyətlə, burada övliyalardan birinin kitabdan bir qədər bilik vasitəsilə Səba padşahının taxtını bir göz qırpmında ərəb ölkələrinin cənubundan şimalına gətirməsindən söhbət gedir. Bu səciyyə digər ilahi övliyalar, peyğəmbərlər və məsum imamlara da aiddir. Xüsusilə, bəzi rəvayətlərdən imam Baqirin (ə.) buyuruğu bunu təsdiq edir: «İsmi-əzəm

(Allahın büyük adı) yetmiş üç hərfdən ibarətdir. Asəf ibn Bərxiya onun yalnız bir hərfini bilirdi və onu dilə gətirərkən yer və Bilqeyzin taxtı onun müqabilində diz çökdü... Və bu iş bir göz qırpmından da tez baş verdi. Biz isə onların yetmiş ikisini bilirik. Qalan bir hərf isə yalnız Allah-taalanın qeyb elminə aiddir. Hər bir qüvvət və qüdrət yalnız Onun izni və əmrilədir!» («Üsüli-kafî»), «Burhan» təfsirindən nəqlən (3-cü cild, s.203, hədis 1).

Bu məzmunda başqa rəvayətlər də İmam Baqir (ə.) və İmam Sadiq (ə.), eləcə də digər imamlardan nəql olunmuşdur. Beləliklə, ötən ayələrdən məlum olur ki, Qurani-Kərim baxımından təkvini vilayətin bəndələrə verilməsində heç bir şübhə yoxdur.

HƏDİSLƏRDƏ «TƏKVİNİ VİLAYƏT»

Bir çox rəvayətlərdə təkvini vilayətdən qaynaqlanan bir sıra möcüzələrlə rastlaşıraq. Onlar müxtəlif növlərə bölünür; bunlar bəzən Peyğəmbər (s.), yaxud məsum imamin sırf duası, bəzən də onların öz feli ilə baş vermişdir. Bu onların mənəvi və ilahi məqamlarına arxalanaraq Allahın iznilə xariqüladə işlər görməsini, onların «təkvini vilayət»ə malik olduğunu göstərir. Belə hallar çoxdur və biz burada onların bir neçəsini xatırlamaqla kifayətlənirik:

1. İmam Əli (ə.) «Nəhcül bəlağə»nin «Qasiə» xütbəsində diqqəti cəlb edən bir möcüzəyə işaret edərək buyurur: «Mən Peyğəmbərin (s.) yanında idim. Bu zaman Qureyş tayfasının böyükleri onun yanına gəlib dedilər: «Ya Məhəmməd! Sən çox böyük bir iddia edirsən. Halbuki əsil-nəsəbin, ata-babaların belə bir iddia etməmiş-

lər. Biz səndən bir möcüzə istəyirik! Əgər razı olub, möcüzə göstərə bilsən, peyğəmbərsən, yox, əgər göstərə bilməsən, sənin yalançı və sehrbaz olduğun bizə aydın olacaq!»

Peyğəmbər (s.) «İstəyiniz nədir?» deyə soruşduqda, onlar dedilər: «Bu ağacı çağır, kökündən çıxıb irəli gəlsin və qarşında dursun!»

O Həzrət buyurdu: «Allah-taala hər şeyə qadirdir. Əgər bu işi görsəm; mənə iman gətirib, haqqı olduğuma şahid duracaqsınızmı?»

Dedilər: «Bəli!»

Həzrət buyurdu: «İndi istədiyinizi edəcəyəm. Lakin bilirom ki, siz xeyir və yaxşılığa doğru qayitmayacaqsınız. Sizin aranızda «Bədr» quyusuna atılan, eləcə də «Əhzab» ordusuna qoşulanlar vardır!» Sonra o Həzrət ağacı belə səslədi: «Ey ağac! Əgər Allaha və qiyamət gününə iman gətirib, mənim peyğəmbər olduğumu bilişənsə, kökündən ayrılib yanına gəl və Allahın əmri lə mənim qarşımıda dur!»

Onu haqq olaraq peyğəmbər göndərən Allaha and olsun! Ağac öz kökləri ilə yerdən ayrılib irəli gəldi. O səmada qanadlarını çırpan quş kimi səs salırdı. Ağac Allahın Rəsulunun (s.) qarşısında dayandı və budaqlarından bir neçəsi quş lələkləri kimi yerə töküldü. Bir neçə uca budağını Peyğəmbərin (s.), bir neçəsini də mənim ciynimə sarı əydi. Mən o Həzrətin sağ tərəfində durmuşdum.

Qureyş böyükələri bu vəziyyəti müşahidə etdikdə, qürur və təkəbbürlə dedilər: «Ağaca əmr et ki, yarısı irəli getsin, yarısı öz yerində qalsın». Peyğəmbər (s.) əmr verdi. Ağacın yarısı dəhşətli səslə Peyğəmbərə (s.) o qədər yaxınlaşdı ki, həzrətə toxundu!

Onlar yenə küfr edib dedilər: «Göstəriş ver ki, ağaçın bu hissəsi də qalan hissəsinə bitişib, əvvəlki vəziyyətə düşsün!» Peyğəmbərin (s.) göstərişi ilə ağaç əvvəlki vəziyyətə düşdü. Mən dedim: «La ilahə illəllah! (Allahdan başqa Allah yoxdur!) Ya Peyğəmbər! Mən sənə iman gətirən birinci şəxsəm və şəhadət verirəm ki, ağaç Allahın əmrilə sənin peyğəmbərliyini və dəvətini təsdiq edərək istəyini yerinə yetirdi».

Onlar yenə dedilər: «Xeyr, o yalançı sehrkardır. Qəribə bir sehr göstərdi və öz işində çox mahirdir. Sənin peyğəmbərliyini bunun kimilərindən başqa (məni deyirdilər) kim təsdiq edəcək?!». Lakin mən Allah yolunda heç bir danlaqdan qorxmayanlardan, doğru danışanlardan və sözlərində xeyirdən başqa bir şeyi düşünməyənlərdənəm! Onlar gecələri (ibadət üçün) oyaq qalar, gündüzlərə aydınlıq verər, Qurana bağlanar, Allahın və Rəsulunun sünənəsini dirildər, nə təkəbbür göstərər, nə özlərini üstün bilər, nə də fitnə-fəsad törədərlər. Qəlbləri behiştə, bədənləri isə dünyadadır. Həmişə öz vəzifələrinə əməl edərlər!»

Xütbənin ifadələrindən açıq-aydın görünür ki, bu xariqüladə iş Peyğəmbərin (s.) xarici aləmə təsiri ilə baş vermişdir. Xütbənin «ağaç Allahın əmri və izni ilə hərəkətə gəldi» ifadəsində Allahın izni, qeyd olunmuş və Allah-taala Peyğəmbəri (s.) belə işlərə qadir etmişdir. Burada əvvəldən axıra qədər «Allahın izni» ifadəsi işlədilmişdir. Beləliklə, «Ey ağaç, kökündən ayrılib yanına gəl...» ifadəsi aşkar surətdə İslam Peyğəmbrinin (s.) «təkvini vilayət»ə və xaric aləmdə təsirə malik olduğunu göstərir.

2. Mərhum Əllamə Məclisi «Biharul-ənvar» kitabında Salman Farsidən belə nəql edir: «Peyğəmbər (s.) Mədinəyə gələndə camaat onun dəvəsinin yüyənin-

dən yapışdı. Hər kəs Həzrəti öz evinə aparmaq istəyirdi. Peyğəmbər (s.) isə buyurdu: «Dəvəni azad buraxın və kimin evinin qapısında yatsa, mən onun evində qalacağam!» (Bu, ixtilaf və ayrıseçkiliyi aradan qaldırmaq üçün ən yaxşı yol idi).

Onlar dəvəni buraxdılar. Dəvə Mədinə küçələrinə daxil oldu. Nəhayət, Əbu Əyyub Ənsarının evinin qapısında yatdı. Mədinədə Əbu Əyyub Ənsarıdən yoxsulu yox idi. Camaat Peyğəmbərlə (s.) birgə olmaq səadətindən məhrum olduqları üçün təəssüfləndi.

Əbu Əyyub Ənsarı qışqirdi: «Anacan, qapını aç! İnsanların sərvəri, Rəbiə və Müzər qəbilələrinin ən əziz şəxsi Məhəmməd Mustəfa (s.), Rəsuli-Müctəba təşrif gətirib!» Onun anası qapını açıb çölə çıxdı. Qadının gözləri görmürdü. Dedi: «Kaş, görə biləydim, mövlam və sərvərim Peyğəmbərin (s.) camalına baxaydım!» Bu vaxt Peyğəmbər (s.) əlini Əbu Əyyubun anasının üzünə sürtdü və onun gözləri açıldı. Bu Peyğəmbərin (s.) göstərdiyi ilk möcüze idi. (Mümkündür «əlini üzünə sürtdü» - ifadəsində məqsəd əl ilə işarə etmək, yaxud əlini paltar üstündən sürtmək və sair olsun). 3 «Biharul-ənvar», 19-cu cild, s.121).

3. Həm şə, həmdə əhli-sünnənin mötəbər kitablarında nəql olunmuşdur ki, Xeybər müharibəsində bəzi sərkərdələr vasitəsilə qələbə əldə edilmədikdə Peyğəmbər (s.) buyurdu: «Sabah bayağı Allah və Rəsulunun sevdiyi bir şəxsə tapşıracağam!» Səhəri gün o Həzrət Əlinin (ə.) yanına getdi. Əlinin (ə.) gözü bərk ağrıyırdı. Peyğəmbər (s.) ağızının suyunu onun gözünə çəkdi və Əli (s.) bir daha ağrı hiss etmədi. Sonra bayağı ona tapşırdı (və «Xeybər» qalası o Həzrətin əlilə fəth edildi)! («Kamilut-tarix», *Ibn Əsir*, 2-ci cild, s.219,

«*Sireyi-Nəbəviyyə*», 3-cü cild, s.349 və «*Biharul-ənvar*», 21-ci cild, s.298, hədis 30).

Bu hədisdə bildirilir ki, Peyğəmbər (s.) Allahın izni və təkvini təsiri ilə Əlinin (ə.) gözün şəfa vermişdir.

4. Bir dəfə Əmirəl-möminin Əlinin (ə.) dövründə Fərat çayı daşmışdı. Hətta Kufə camaatı qorxuya düşməşdi. Onlar Əlinin (ə.) yanına gedib dedilər: «Qorxurraq ki, sel bizi aparsın. Fəratın suyu xeyli çoxalıb. İndiyə qədər belə olmamışdır. Bütün küçələri su tutub. Səni Allaha and veririk ki, bizim dadımıza çat!»

Əmirəl-möminin Əli (ə.) atına mindi, camaat da onunla birgə hərəkətə başladı... Fərat çayına çatdıqda, çayın coşğun dalğaları hər yerə yayılırdı. Əli (ə.) dayandı. Camaat o həzrətə tamaşa edirdi. O həzrət ibrani dilində nəsə dedi və Fəratın suyu bir «zira» (iki qarış) azaldı. Sonra həzrət üzünü camaata tutub buyurdu: «Bu qədər kifayət edərmi?»

Dedilər: «Bir az da azalsın!»

İمام Əli (ə.) əlindəki çubuqla suya vurdu və su tamamilə yatdı. (Camaat sevinc içərisində Fəratın ətrafindan dağıldılar).

Görəsən, Əlinin (ə.) bu işi Allahın izni ilə təkvini aləmə təsir deyildimi?

5. Yenə İmam Əlinin (ə.) həyatında oxuyuruq: O Həzrət Kufə yaxınlığından keçərkən, bir qrup yəhudi o həzrətə yaxınlaşışb dedi: «Sən İmam Əli ibn Əbu Talib-sənmi?»

İmam burdu: «Bəli!»

Dedilər: «Bizim kitablarımızda altı peyğəmbərin adı yazılmış böyük bir daşdan söz açılır və biz o daşı nə qədər axtarıraqsa, tapa bilmirik. Əgər sən imamsansa, onu bizim üçün tap!»

Həzrət buyurdu: «Mənim ardımcı gəlin!» Yəhudilər Həzrətin ardınca getdilər. Onlar bir səhralığa çatdılardı, orada çinqıl daşlı böyük bir təpə var idi. İmam buyurdu: «Ey külək Allahın böyük adlarına xatır, çinqıl daşları böyük daşın üzərindən qaldır! Bu zaman külək əsib çinqıl daşları apardı və həmin böyük daş göründü («Biharul-ənvar», 41-ci cild, səh.237. Biz bu əhvalatı qısa şəkildə bəyan etdik).

Həm şəhər, həm də sünnilərin tarix, təfsir və hədis kitablarında, İslamin müxtəlif mənbələrində belə misallar olduqca çoxdur. Biz isə qeyd etdiyimiz bir neçə nümunə ilə kifayətlənirik. Qeyd edilən ayə və rəvayətlərdə açıq-aşkar göstərilir ki, ilahi övliyalar, peyğəmbərlər və imamlar Allahın əmri və izni ilə təkvini aləmə təsir və nüfuz etmək imkanına malik olmuşlar. Bu qüvvə yalnız dua və Allahdan istəklə yaranmır. Təkvini təsir Allah tərəfindən verilən xüsusi qüdrətdir və biz buna «təkvini vilayət» deyirik. Əlbəttə, «təkvini vilayət»in mənəvi yardımçılarla haqqı qəbul etməyə hazır olan qəlblərə təsir, mənəvi nüfuzla ləyaqətli şəxsləri hidayət və tərbiyə etmək kimi nümunələri var. Məsələn, Peyğəmbər (s.), yaxud məsum imamların hüzuruna gələn şəxslər bəzən bir an içində qəribə hala düşür, yaşayışlarını tamamilə dəyişirdilər.

Belə qəribə və anı dəyişikliklər də «təkvini vilayət»in təsirlərindəndir.*

* * *

* İmamət haqqının dili ilə. Ayətullah Nasir Məkarim Şirazi, İmam Əli ibn Əbəi Talib (ə.) nəşriyyatı, 2010.

Əli ibn Əbu Talib (ə.) dedi: Bu altı vəsfə malik olan və onları yerinə yetirən adamda Cənnət əndişəsi və Cəhənnəm qorxusu qalmaz:

- 1. Allahı tanıyan və ona itaət edən.*
- 2. Şeytəni tanıyan və ona müxalifət edən.*
- 3. Həqqi tanıyan və ona tabe olan.*
- 4. Batılı tanıyan və ondan qaçan.*
- 5. Dünyani tanıyan və onu dərk edən.*
- 6. Axırəti tanıyan və onu istəyən.*

* * *

İlahi bilgilər (ilmi ladunu) yalnız müqəddəslərə eyni zamanda peyğəmbərlərə məxsus xüsusiyyətdir. Məsələn, Xızır peyğəmbər əleyhissalam bu xüsusiyyətə malik idi. Müqəddəs Quranda Qadir Allah bu barədə demişdir: «Öz dərgahımızdan mərhəmət (peyğəmbərlilik və vəhy, yaxud ilahm və kəramət) əta etdiyimiz və Öz tərəfimizdən elm (qeybə dair bəzi biliklər) öyrətdiyimiz bəndələrimizdən biri...» (*Quran, 18:65*).

Möminlərin hökmdarı Əli ibn Əbu Talib (Allah ondan razi olsun) bu barədə belə deyib: «Mən ağızımı tikdim və mənim qəlbimdə o bilgilərdən min qapı açıldı. Və onların hər birinin min qapısı var idi». Bundan başqa o demişdir: «Əgər mənə bir döşəkcə versəydim, mən onun üzərində oturub, Torat əhlini Torat üzrə, İncil əhlini İncil üzrə, Quran əhlini Quran üzrə mühakimə edərdim».

Bu elə bir zirvədir ki, onu ali insan çalışqanlığı ilə qazanmaq qeyri-mümkündür. Buna yalnız ilahi vergi vasitəsilə nail olub, özünə bəzək vermək mümkündür. Və yenə də Əli (Allah ondan razi olsun) Musanın (Allah ondan razi olsun) kitabları 40 dəfə böyütməsi haqqında belə demişdir: «Əgər Allah məni çağırtdırıb «Əl-

Fatihə» surəsini şərh etməyi tapşırsayıdı, mən onu 40 dəfə daha da genişləndirərdim». Bu cür böyütmə, genişləndirmə, ilahi bilgisiz yalnız dünyavi elmlərə dayanaraq qeyri-mümkündür.

Bəli, Ulu Yaradan istədiyi vaxt öz bəndəsini öz rəhmi və bilgiləri ilə mükafatlaşdırıb bilər. Belə olduqda isə bu insan üçün sırlı və pünhan olanlar agah olur və o, bu sırları kimə və necə istəsə şərh edə bilər. Həqiqi müdriklik ilahi bilgilərdən gələn müdriklikdir: «Allah istədiyi şəxsə hikmət (elm, mərifət, müdriklik) bəxş edər. Kimə hikmət bəxş edilmişsə, ona çoxlu xeyir verilmişdir. Bunu ancaq ağıllı adamlar dərk edərlər!»

(Quran, 2:269).¹

Hədis

«Qiyamət günü adamlar beş şeyə cavab verməyincə Allah hüzurundan bir addım da götürə bilməyəcəklər: Ömrünü necə keçirmiş; gəncliyininhansı yolda (işdə) hədər etmiş; sərvətini necə əldə etmiş və necə xərcləmiş; bildiklərinə necə əməl etmişdir.

Həzrəti Mühəmməd (ə)²

«O kəsə təəccüblənirəm ki, itirdiyi bir şeyi axtarır, amma heç özünü axtarmır. Halbuki o, özünü itirib.»

İmam Əli (ə)³

¹ Əbu Həmid əl-Qəzali «İlahi biliklər». Bakı, «Adiloğlu» nəşriyyatı, 2006.

² Sünəni-Tirmizi. 4/612, hədis 125

³ Qürərül-hikəm hədis. 6266

ƏTRAFA VƏ ÖZÜNƏ SƏFƏR (İxtisarla)

«Yer üzünü gəzin və əvvəl-kiların aqibətinin necəliyini görün»

(Rum, ayə 42)

«Sabahı öz ömründən bilən şəxs, ölümü olduğu kimi dərk etməmişdir.»

İmam Əli (ə)

İBRƏTDƏN QƏFLƏTƏDƏK

«Qədimdəkilərin xəbərlərini qəlbinə ərz et, onlardan qabaqkiların başına gələnləri ona xatırlat, diyarlarını seyr et, nişanələrindən ibrət götür, gör nə ediblər, haradan qalxıb, haraya düşüblər, nədən ayrılib, nədən qəlb döndəriblər. Onda görərsən ki, öz dostlarından ayrılmış, tənhalığa çəkilmişlər. Sanki sən də tezliklə onlardan olacaqsan. Yerini islah və abad et, axirətini dünyaya satma».«

Həzrət Əli (ə.) (Nəhcül-bəlağədən). (İmam Həsən (ə.)-in vəsiyyətlərindən):

İmam (ə.) buyurur: «...Diyarlarını seyr et, nişanələrindən ibrət götür. Gör nə ediblər, haradan qalxıb, haraya düşüblər...» Keçmişdən danışan şəhərləri gəzmək, keçmişin qalıqlarından ibrət götürmək tapşırılır. Onların haraya getdiklərini, harada məskən saldıqlarını öyrənmək tövsiyə olunur... Bəli, xalq dünyaya üç baxışdan biri ilə baxır. Bir qrup insan dünyanın ötəriliyini

hiss etmədən heyvani həyat sürür, digər qrup insan dünya həyatının ötəriliyini hiss etsə də onun sonunu puç sayır, üçüncü qrup insanlar isə dünya həyatını axirətə doğru səfər hesab edirlər... Həzrət Əli (ə.) buyurur ki, bir qrup insan dünyani dəqiq tanımış, onun məhiyyətini dərk etmişdir. Onlar quraqlıqdan yaşıllığa, viranlıqdan abadlığa səfər edənlər kimidirlər. Yəni dünya həyatı quraqlıqdan gülüstana səfərdir. Bu qrupdan olanların məqsədi tələsik hazırlıq görüb, məqsədə çatmaqdır. Onlar bu yolda bütün olanları qurban verir və təəssüflənmirlər. Çünkü, istənilən sürətli bir vasitə ilə mənzilə çatmaq əsas hədəfdir. Doğrundan da, ən ali məqsədə çatmaq üçün bütün olanlardan keçməyə dəyər! Amma dünyani rahatlıq, dünyadan sonrakını viranlıq bilən kəs yalnız dünya ləzzətlərindən daha çox faydalanağa çalışır. Belələri axirət həyatına inandıqlara, həmin səfərə hazırlıq görmədikləri üçün dünya həyatını qənimət hesab edirlər...

«Ey insan! Əzab-əziyyətlə Allaha doğru gedirsin və onunla görüşəcəksən». *İnşiqaq», aya 6.*

Dünyaya əsir olan insanı dünya ləzzətləri yemək, geyim, var-dövlətdən başqa heç nə düşündürmür. Çünkü, dünyani son hədəf bilən insandan başqa şey gözləmək olmaz. Belələrinin fikrincə, dünya həyatı başa çatdıqdan sonra hər şey puç olur. Amma bu dünyani yol hesab edən insan başqa cür rəftar edir. Onun bütün fəaliyyətləri insanı vəzifələrin icrasından ibarətdir. İmanlı insanlar üçün dünya həvəsləri, var-dövlət, məqam əsas deyil. Onların əsas məqsədləri məhbuba çatmaqdır. Aşıqlə məşuq arasında pərdə olan dünya nemətləri onları bu yoldan çəkindirə bilməz.

(A. Ğ. Misbah Yəzdi) («Əbədi öyünd» Həzrət Əlinin (ə.) öz oğlu imam Həsənə (ə.) vəsiyyətinin şərhi ilə əxlaq dərsləri, 2005).

İmam Əli (ə.)-in «Divan»ından:

İmam Əli ə. buyurub ki, səyahətə, səfərə çıxmağın 5 faydası vardır.

1. *Qəm-qüssədən uzaqlaşmaq.*
2. *Ruzi qazanmaq.*
3. *Elm və bilik öyrənmək.*
4. *Ədəbə çatmaq.*
5. *Böyüklərdən təzə səhbət eşitmək, yeni tənişlər tapmaq.*

Deyə bilərlər ki, səyahətlərdə zillət və möhnət vardır, çölli biyabanlardan yol keçmək, əzab və əziyyətə düşmək vardır. Bunun cavabı budur ki, cavanın ölümü xarlıq evinin içində pis və paxıl adamların arasında yاشamından yaxşıdır.

MƏHƏMMƏD FÜZULİNİ TƏXMİS

**Ta əbəd qurbanıyam sən tək imamın, ya Əli,
Heç pozulmaz kainat içrə nizamın, ya Əli,
Nəslİ-Adəmçün nicatdır hər məramın, ya Əli,
«Əzbər olmuşdur dilimdə şanlı namnın, ya Əli!
Mən kiməm, - aləmdə bir kəmtər qulamın, ya Əli!»**

**Həkk olub adın sənin hər yerdə topraq, daşımə,
Hikmətindən zərrədir çıxmış içimdən taşımə,
Xalıqım mən gəlməmişdən rəhm edib göz yaşımə,
«Şükr ola Allahə kim, sayə salıbdır başımə,
Dövləti-iqbal ilə lütfi-müdamın, ya Əli!»**

**İsmi-pakın adların dünyada ən əlasıdır,
Elmü, helmün binəhayət qüdrətin dəryasıdır,**

Rahi-eşqin əhli-sidqin hər iki dünyasıdır,
«Müshəfi-həqdə olan hər hikmətin mənasıdır,
Hikmətin kani olan hər bir kəlamin, ya Əli!»

Həşridə qalmaz xəcalət kim sənə bel bağlaya,
Bir ömür sevdanla gərçi gah gülə, gah ağlaya,
Dostuva canın verə, düşmənvi gözdən oxlaya,
«Kim nəcat istər qiyamətdə, gərəkdir saxlaya,
Taəti – həqq tək həmişə ehtiramın, ya Əli!»

Fitrətin əhli-bəşər rahində məşəldir yanar,
Od tökən gözlər sərasər atəşindən odlanar,
Məxluqun murdarıdır, ey şah, səni hər kim danar,
«Cümlə insanlar, mələklər Kəbə mək məbəd sanar,
Hər yeri kim, orda olmuşdur məqamın, ya Əli!»

Şahi-mərdansan səni dərkə kifayətdir bu ad,
Cümlə aqillər səni anmaqla olmuş hamı şad,
Kamirandır kim səni, hər bəzmidə eylərsə yad,
«Hər kəs istərsə cahanda çərxdən alsin murad,
Kama çatmaz, olmasa lütfi-təmamin, ya Əli!»

Gün-gecə Soltan ola hər harda səndən söz salır,
Hikmətinlə daima pərvazlanıb fikrə dahr,
Nemətindən hər dadan kəs həşrədək razı qalır,
«Lütf süfrəndən sənin hər ləhzədə min feyz alır,
Bu Füzuli vird edər həmdü səlamin, ya Əli!»

ƏLİ (ə.)

Gəlməyib kimdi deyən Azərbaycanə Əli,
Qədəmin çünki qoyub dəhridə hər yanə Əli.

Olma qafil ki, İmam cümleyi-dünyanı gəzib,
Həmi meracda olub Əhmədə həmxanə Əli.

Harda bir məzlum əgər olsa yetər imdadə,
Qalmaz aləm ara bir dərdliyə biganə Əli.

Sidqilə «Nadi-Əli söylə ki, olsun köməyin,
Baharı bəxş eliyər fəsli-zimistanə Əli.

Adı hər yerdə olub həkk-könüllər şahıdır,
Döndəribdi qədəmi dəhri gülüstanə Əli.

Aləmin hər tərəfində izi var mövlanın,
Neçə yerdə yazılıb batini-Quranə Əli.

«Təyyül ərz» ilə bütün aləmi seyr etdi imam,
«İsmi-əzəm»lə yetib bilki hər ünvanə Əli.

«Xummi»də Heydəri peyğəmbərimiz etdi vəsi,
Əmr ilə oldu Əmir, cümlə müsəlmanə Əli.

Xoş gəlibsiz, bu qədəmgahdı bizə ruhi-qida,
Tanrıının lütfü ilə ruh verir insanə Əli.

Əlisiz yoxdu bu dünya mənə, ustadım odur,
Öyrədir çünki həyat sərrini Soltanə Əli.

ECAZ YERİ

Ecaz yeridir, mənbəyi-ürfəndi Qədəmgah,
Biçarələrin dərdinə dərmandı Qədəmgah.

Həzrət Əli bir vaxt qədəmin qoydu bu yerdə,
Ondan bəri aşıqlərə meydandı Qədəmgah.

Çox yerdə qədəmgahi-Əlivardı deyirlər,
Bu nöqtələrin hamına sultandı Qədəmgah.

**Hər mənzilə bu möcüzə tətbiq ola bilməz,
Nisbət eləsən rövzeyi-rizvəndi Qədəmgah.**

**Kim qoysa bu məvayə qədəm qorxusu olmaz,
Möhtac olan insanə nigəhbandı Qədəmgah.**

**Bir yerdə ki, dünyada bərabər ona yoxdur,
Nə Misrdi, nə mülki-Süleymandı Qədəmgah.**

**Dinə, imana, əxlaqa bunyaddı bu məskən,
İnsanlıq əgər cismidisə, candı Qədəmgah.**

**Şeyx Arifə əhsən ki, bu mülki edib abad,
Dünyada əcəb diqqətə şayandı Qədəmgah.**

**Kim gəlsə çatar niyyətinə olsa da müşkül,
Çün möcüzələrlə dolu ümməndi Qədəmgah.**

**Sərdari-cahan, Şiri-Xuda, Heydəri-Kərrar,
Gör bir neçə adlarla firavandı Qədəmgah.**

**Lütf eylədi Xalıq Hacı Soltana bu yerdə,
Bir tək ona yox, hər kəsə rəhbandı Qədəmgah.**

GETDİ HƏBİB DÜNYADAN
*(Mömin insan Hacı Həbib
Əbdüləhəd oğlunun vəfatına)*

**Bizi həsrətdə qoyub getdi Həbib dünyadan,
Çünki duymuşdu vüsəhn xəbərin əladan.**

**Bu sədaqətdə çox az kimsə olar dünyadə,
Kişilik dərsini almışdı çün ol mövladan.**

**Əli aşıqlarının dərdin özüyçün dilədi,
Xəstə halında belə dönmədi bu sevdadan.**

**Hər kəsin müşkülünə çarə deyərdi, elə bil
Bir mələk var ona peyğam gətirir üqbadan.**

**Dəyişərdi təmam əhvalı, susardı qəmnak,
O olan yerdə əgər söhbət ola Zəhradan.**

**Ya Əli söylə yanında o zaman can deyəcək
Gül dərərdi bu kəlam ilə quru səhradan.**

**Övliyalar kimi parlardı camalında günəş,
Axırət indi şüasın alır o zibadan.**

**Rəhməti-həqqə yetişdi bizi yalqız qoydu,
Getdi Həzrət Əlinin bəzminə bu məvadan.**

**Təcilin istədi bir ömr zaman Sahibinin,
Bəlkə cismanı şəhadət tapa bu qovğadan**

**O Əbazər kimi, Səlman kimi bir bəndə olub,
Çünki qurmuşdu əməl məktəbini təqvardan.**

**Soltanam, şad eliyib ruhunu çox şad olaram,
Dostluğun ətri gələrsə bu beş-üç misradan.**

Allah Rəsulu (s.ə.): La fəta illa Əliyyən – Hz. Əli (ə.) kimi fəta – cavan tapılmaz demişdir. Yenə buyurmuş: Mən elmin şəhəriyəm, Əli ə. Onun qapısıdır. Bu kələmən sirri məşayix yoludur ki, silsilə ilə Həzrət Əli ə.-a gedib çıxır. Həzrət Əli ə.-dan Rəsula gedib çıxır. Siz

dəxi həqiqəti tapıb, həqiqət məqamında kövən etmək istəsəniz cəhd edib bu on sıfət ilə vəsflənin. Hifz, səbr, yəqin, zöhd, sidq, ədl, comərdlik, şücaət, xülfül, həsən.

...Şeyx dedi ki, vücudunu Həzrət Rəsul kimi və fütüvvətini Həzrət Əli kimi etməlisən ki, həqiqətə layiq olub, cəmi muradın hasil olsun.

...Sırr aləminə Aləmi-kübra deyilir. Həzrəti Rəsul sırr aləmində seyran edərkən qapıda Hz. Əli ə.-ı gördü. «Mən elmin şəhəriyəm, Əli (ə.) onun qapısıdır» - dedi.*

AZƏRBAYCANDA ƏLİ (ə.) QƏDƏMGÄHLARI

Mənim nəslim Əlidəndir, Əliyyəl Mürtəzadəndir.

Əli ibn Əbu Talib Fəqəd sirri Xudadəndir.

Mənim nəslim Əlidəndir, Əli şahi-vilayətdir.

Ayağı dəydiyi hər yer müqəddəs tutiyadəndir.

C.Nari.

1. Rəvayət edirlər ki, İmam Əli ə. Dərbənd «Cümə məscidi»nə qədəm basıb və burada namaz qılıb. Aşıq Abbas Tufarğanlı bir şeirində buna işarə etmişdir:

*Cümə məscidində qılarlar namaz,
Ağam Əli orda olub pişnamaz,
Bu sözləri diyər binəva Abbas,
Məhəmməd dəstində Əli Dərbəndin.*

* Seyid Yəhya Əşşirvani əl-Bakuvi. «Şəfa əl-Əsrar», Bakı, 2010

Dərbəndin bar-bəhərli, bərəkətli torpaq olmasının bir səbəbinidə el-camaat onda görür ki, İmam Əli ə. bu torpağın üstündə süfrə açıb...

Dərbəndin köhnə qəbristanlığına yaxın bir ərazidə «Əli qədəmgahı», «Düldülün izi» ziyarətgahı mövcuddur.

2. Ağdam rayonundakı Səfərəli kəndi yaxınlığında «Xanməmməd ocağı» və ya «Eşq-Abdal» adı ilə məşhur olan bu ərazi də İmam Əli (ə.)-in adı ilə bağlıdır.

3. Masallı rayonunun «Sığdaş» kəndində «Mürtəza Əli ə. ocağı» ziyarətgahıdır. Ocaq məscid qismindədir. Bu yer karvan yolunun üstündə olduğundan İmam Əli ə. nə vaxtsa buradan keçmişdir.

4. Gəncə şəhəri «Comərd qəssab» türbəsi İmam Əli ə.-la əlaqəli bir ziyarətgahıdır.

Mövlana Hüseyin Vaiz Kaşifi Səbzvari Fütüvvət-Nameyi-Soltani əsərində Gəncə şəhərində, Comərd qəssab türbəsi haqqında verdiyi məlumatda bildirir ki, «Cavanmərd qəssabın əsl adı Abdulla olan bu şəxs İmam Əli (ə.) dövründə yaşamış müqəddəs şəxslərdəndir». Digər rəvayətlərdə hətta İmam Əli ə.-in Gəncəyə gəlməsi də həmin comərd qəssabın qonağı olmasından söhbətlər açılır. Gəncədəki həmin abidəni tədqiq etmiş Ş.M.Cəfərzadə yerli əhali arasında belə bir rəvayətin dolaşdığınından xəbər verir ki, həmin qəssab çox ədalətli, namuslu və həqiqət sevən bir adam olub və İmam Əli ibn Əbu Talibin dövründə yaşayıb.

Digər «Pirəcomərd» adlı türbə Quba rayonu «Xınalıq» kəndində mövcuddur.

5. Samux rayonunda «Düldül ocağı» deyilən yer vardır. İmam Əli ə.-in Düldülünün izi var. Bu ərazi də olan qədim çınar ağacları «Düldül çınarları» adlanır.

6. Ərsilə və Ləzran kəndləri arasında yerləşən «Abudərdə» türbəsi də Yardımlının ən yaxşı sənət abidələrindəndir. Bu türbədə yatan səhabə İmam Əli ə.-in ən yaxınlarından sayılır.

7. Lənkəran rayonu Girdəni kənd qəbirstanlığında yerləşən «Əli meydani» ziyarətgahıdır.

8. Ağcabədi rayonunun mərkəzində «Həzrəti Abbas» ocağı ziyarətgahıdır.

9. Zərdab rayonu Seyidlər kəndində «Seyid Şahimərdan» piri, Qaravəlli kəndində «Müqəddəs» adlı övliya ocağı xəlqin ziyarətgahıdır.

10. Ağdaş rayonunun «Ərəb ocağı» kəndində «Ərəb ocağı» ziyarətgahı vaxtı ilə Ərəbistandan Azərbaycana gəlmış müqəddəs səhabələrin ziyarətgahıdır.

11. Xanlar rayonunun Topalhəsənli kəndindən aralıda olan «Lüləli» ocağı xəlqin ziyarətgahıdır.

12. Ağdaş rayonunun Xınaxlı kəndindəki «Veysəl Qəra» ziyarətgahı peyğəmbər səhabəsi, Seyffeyi mühabibəsində İmam Əli ə-in qoşununda düşmənlərlə döyüşdə şəhid olmuş əslən Yəmənli olan Üveyisi Qərəniyə aid edilir. «Veysəl-Qəra»-nın qəbri bir neçə ölkədə ziyarətgah kimi qorunub saxlanılır.

13. Löküm qalası deyilən yer Kəlbəcər rayonu «Seyidlər» kəndi yaxınlığındadır. Lök adlı bir cadugəri İmam Əli ə. burada qətlə yetirmişdir. «Lökbatan» adlı ərazidə bəzən buna işarədir.

14. Şəkinin «Qərvənd» kəndində Həzrət Əli ə. qalası mövcuddur.

15. «Kohmurad türbəsi».

Qəbələ rayonunun «Çuxur qəbələ» kəndinin yaxınlığındakı «Dazıxlı» kəndində dağın etəyində bir ziyarətgah var. Burada mövcud olan qəbirin üstündə belə yazılmışdır: «Mərqəd seyid Kohmurad ibn Əli ibni

Əbutalib». Əli Əbutalib oğlunun oğlu Kohmuradın qəbri».

Həmin qəbri İsmayıllı rayonunun Baskal kənd sahəsi mömin Övliya Hacı Həbib Əbdüləhəd oğlu aşkar etmiş təmir edib. Orada namaz qılmaqdan ötəri bir məscid və türbə də inşa etdirmiştir.

Deyilənlərə görə Hacı Həbib kişi yuxusunda imamın oğlu Kuhmuradı görmüş və bu müqəddəs məkanı bərpa edilməsi əmrini İmamdan almışdır. Bir çoxları buranın adının «Kuh Murad» olmasını deyirlər. «Kuh» dağ mənasını verir.

Yerli əhalinin verdiyi məlumatə görə, bir vaxtlar İmam Əli ə. bu vilayətə gəlmişdir. Və burada bir müddət yaşamışdır. Təbii ki, imam ya İslamin təbliğindən ötəri və yaxud hansısa bir xəta və ya bəlanı dəf etməkdən ötəri gəlmişdir. Deyilənlərə görə İmam burada bir qadınla evlənmiş və bir müddətdən sonra buranı tərk edib getməli olmuşdur. İmam bir müddətdən sonra həmin vilayətə gəlmiş və bir dəstə uşaqla yolda həmsöhbət olmuşdur. Uşaqların içərisində istedadı ilə fərqlənən Murad İmamin diqqətini cəlb etmiş. İmam Muradın öz oğlu olduğunu bilməs və ondan bir neçə sual etmişdir. Murad suallara cavab vermiş, lakin özüdə bilmədən İmama: - Sən mənə nə çox sual verirsən? – deyə imamla ucadan danışmış, sonra bilib ki, bu imam Əlidir (ə.) və həm də onun atasıdır. Yanındakı uşaqlar Murada etiraz ediblər ki, «ey Murad bu düz deyil sən öz atanla belə ucadan danışdın» (Amma təəssüf olsun ki, dinsizlər bunu başqa cür izah edirlər). Bu zaman pəşiman olmuş Murad xəcalətdən əllərini göyə qaldırıb belə dua edir: - Allah yerə əmr et, məni çəksin öz kamına ki, xəcalətdən atamın üzünə baxa bilmirəm. Onun duası qəbul olmuş və yer aralanıb onu öz kamını çə-

kəndə İmam Əli ə. əlini atmış onu tutmaq istəyərkən başının tükləri İmamın ovcunda qalmışdır». Həmin yer Kohmuradin qəbri sayılır. Övladı olmayanlar bura ziyarətə gəlib dua edib Allahdan övlad istəyərlər. Övladları olandan sonra başını qırxmazlar. Bir müddətdən sonra bu ziyarətgaha uşağı gətirib orada başını qırxarlar. Kohmuradin türbəsindən aralı qaya parçasının üstündə İmam Əli-in barmaq izləri əsrlərdən bəri bizə nişanə qalmışdır.

2-ci rəvayət:

Mətləb alınan dağda Əli oğlu Əlinin qəbri var.

Qəbələ hökmdarı eşidir ki, Ərəbistandan Həzrət Əli ə. İslami yaymaqdan ötəri Qəbələyə tərəfə gəlir. Ona görə də qalanın müdafiəsini möhkəmlədir. Hökmdarın qızı Həzrət Əli ə-1 yuxuda görür və ona aşiq olur. Həzrət Əli ə. buraya çatanda, qız görür ki, həmin yuxuda gördüyü şəxsdir. Bu zaman qız atasından xahiş edir ki, qala divarlarının qapılarını açdırın və onlar könüllü surətdə İslami qəbul edirlər. Hökmdarın qızı İmam Əli ilə ailə həyatı qurur. İmam Əli ə. buradan gedərkən həyat yoldaşına bir qolbaq verib deyir: - oğlum olacaq adını Əli oğlu Əli qoyarsan. İmam Əli 2-ci dəfə bura gələndə bir gəncin qolunda öz verdiyi qolbağı görüb onu tanır. Adını soruşur. Oğlan deyir: Adım Əli oğlu Əlidir. Deyilənlərə görə Əli oğlu Əli bütün ömrü boyu burada yaşayır və dünyasını da burada dəyişir.

Bu dağın ətəyində dəfn olunur. Qəbri ziyarətgaha çevrilir. Azərbaycanın çox yerlərindən bura ziyarətə gəlirlər o cümlədən Gürcüstan tərəfdən çox zəvvar gəlir. Əsasən övladı olmayanlar Allahdan bu mənada övlad diləyirlər.

Övliya Hacı Həbib Əbdüləhəd oğlu gördüyü yuxusundan sonra 1989-cu ildə burada məscid və türbə tikdirmiştir. Əsasən tikintiyə Nardaran möminləri, Baskal, Göyçay və Qəbələ dindarları yaxından kömək etmişlər.

Tikinti aparılan dövrlərdə Hacı Həbib ağa özü şəxsən bu işə rəhbərlik etmişdir.

16. Həzrət Əli ə. Tovuz rayonunun İbrahim Hacılı kəndinin Çinarlı ərazisində süfrə açıb təam meyl etmişdir. Onun hazırda nişanəsi olan «Dirsək yeri» adlı ziyrətgah bu məkanda yerləşir. Vaxtı ilə Tovuzun digər bir kəndi «Öysüzlü» kəndində «Qədəmgah» olmuşdur.

17. Gürcüstanın «Qoçulu» kəndində dağın zirvəsində «Əli qədəmi» ziyrətgahıdır.

18. İsmayıllı rayonu, Lahic yolunun üstə Qaranohur ilə Gəndov kəndinin arasında «Baba dağı» piri yaxınlığında «Əli namazgahı» ziyarət ocağı möminlərin inam yeridir. Burada iri bir daşın üstə namaz qılmış İmam Əli ə.-in səcdəgah izləri həm ziyarət həm də namaz qılmaq savabına nail olan möminlərin dua yeridir. Bu yerdə həm «Düldül»ün ləpir izi, həm «Beşbarmaq» əl izi nişanəsi vardır.

19. **Ağa otağı.** Hələ orta əsrlərdə müasir çap texnologiyasının olmadığı bir zamanda İmam Əli ə. haqqında minlərlə kitab yazılmışdır. Bu yazında bizim məqsədimiz İmam Əli ə.-la bağlı olan yerlər ziyrətgahlar barədə məlumat verməkdir. O, bizim ağamız, mövlamız və rəhbərimizdir. O, hər bir müsəlmanın ələxüsus daşıelərin qəlbində özünə elə bir yer tutmuşdur ki, onu Allahdan başqa heç bir qüvvə oradan çıxara bilməz. Bu şəxsiyyət barədə Azərbaycanda onlarla yer, ziyrətgah vardır ki, həmin yerlər birbaşa Həzrət Əli ə.-in mübərək adı ilə bağlıdır. Bu cür ziyrətgahlardan biri də Zə-

ngilan rayonunun Sобу kəndindədir. Bu kəndin tarixi çox qədimdir. Bu kənddə eramızdan əvvəlki dövrə aid mədəniyyət abidələri və qala divarları aşkar edilib. Bu kəndin (Sобу kəndi) əhalisinin hamısı Əli ə. şəsədir. Onlar İmam Əli ə.-a sonsuz ehtiram və məhəbbət bəsləyirlər.

Kənddə olan Seyidlərdən Seyyid Şah Əli ağanın oğlu Seyyid Mahmud ağa bir gecə Həzrət Əli ə.-i yuxuda görür və onu ziyarət edir. Seyyid Həzrət Əli ə.-a yuxuda ərz edir ki, ağa sənə fəda olum gedək mənim qonağın ol. Həzrət Əli ə. buyurur ki, «Seyyid Mahmud bir otaq tik. İnşallah hazır olanda sənə qonaq gəlləm». Seyyid Mahmud ağa yuxudan qalxır və verilən əmri yerinə yetirir. Seyyid Mahmud ağa otağı hazır edir və Həzrət Əli (ə.) onun yuxusuna gəlir və ağaya buyurur: «Seyyid Mahmud bu otağın adını qoydum» «Ağa otağı». Düldülümün bir ayağı bu ocaqdadır. Mətləbimuradı olan bu ocağa gəlsin. İnşallah nicat tapar».

Elə həmin andanda Sобу kəndində bu ocaq «Ağə ocağı» kimi məshurlaşdı. Cəmi dərdi olanlar, şəfa istəyənlər bu qapıdan mətləb-muradın alardı. İnsan o anları xatırlayanda Seyyid Murad ağanın beytləri yada düşürdü:

*Xaslar xası nəzər eylə zəvvvara,
Naümid qaytarma, qoyma avara,
Ümidimsən bel bağladım sən şaha,
«Ya həqq» deyib bu qapiya gəlmışəm.*

Peyğəmbər (s.) buyurub: «Əli həqq ilədir, həq də Əli ilədir» - yəni harda haqq-ədalət var, Əli ordadır və harda Əli var haqq-ədalətdə ordadır.

İlahi, Pərvərdigara bizlərə tezliklə o müqəddəs yələrin ziyarətini nəsib et. Bizdə Həzrət Əli (ə.)-in eşqinə

o «Ağa otağı»nın qarşısında qurbanlar kəsib, kasıblara, fağırlara, yoxsullara paylayaqq. Amin ya Rəbbəl-Aləmin!

20. Daşdan çıxan su.

1. Zəngilan rayonunun Yuxarı Genlik kəndində Oxçu çayının sol sahilində Süsən dağının ətəyində bir daş var idi. Bu daşın ortasından isti və ılıq su çıxardı. Rəvayətə görə bu daşa Həzrət Əli (ə.) nəzər salmış və o gündən bu daşın ortasından su çıxarmış. Aşiq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olan bu Tik-mədaşlı Xəstə Qasım bir şeirində Əli (ə.)-in bu kəramətini belə vəsf edir:

*Xəstə Qasım sözün söylər bu başdan,
Əli nəzər saldı su çıxdı daşdan.
Bədnəzər qonşudan, bədəzad yoldaşdan,
Mərdin qapısının iti yaxşıdı.*

Bu daşdan çıxan su böyük müalicəvi əhəmiyyətə malikdir. Belə ki, böyrəkdə olan daşı əridərdi. O suyu samavara tökərkən samavarın içində olan naqarları təmizləyərdi. Həmçinin Yuxarı Genlik kəndində bir dəyirman var idi, o dəyirmanı da bu daşdan çıxan su işlədərdi.

Son zamanlar burada dövlət tərəfindən müalicə əhəmiyyətli pansionat tikilmişdir.

2. Zəngilan rayonunda Həzrət Əli (ə.)-in adı ilə bağlı «Əli dərəsi» deyilən bir kənd də var. Bu kəndin adı xəritədə də «Əli dərəsi» kəndi kimi qeyd olunub. Amma bolşeviklər gələndən sonra bu kəndin də adını dəyişdirib «Aldərə» qoymuşdular.

3. Zəngilan rayonunda Genlik kəndində Xələc dərəsi deyilən bir dərə var. Həmin Xələc dərəsində Əli (ə.)-in mübarək ayaq izi və Düldülün ləpiri var.

21. Rəvayətə görə Gədəbəy rayonu Tovuz rayonu arasında Şamlıx kəndinin yaxınlığında yerləşən «Ağamalı» kəndində «Haça qaya» ziyarətgahı Əli (ə.)-a aid edilir. Burada bir dəstə adam Əli (ə.)-dan kəramət istəyiblər. Əli (ə.) dağa qılinc çalıb, dağdan öz Düldül atı zahir olubdur. Həmin yer hal-hazırda İmam Əli (ə.) adına ziyarətgahdır. Şah İsmayıllı Xətainin bir şeirində bu möcüzəyə belə işarə edilir:

*«Daş yarıldı: çıxdı Düldül yəhərü yügen ilə,
Ey münafiq, yola gəlgil eyləmə şahdan kənar».*

Gədəbəy rayonu «Baş kəndi» ərazisində də «Əli qədəmgahı» vardır. Azərbaycanın əksər rayonlarında ələlxüsus Bakı və ətraf kəndlərin çoxunda İmam Əli (ə.)-in ləpirinin izi, Düldülün nalinin yeri insanların ziyarətgahına ümid yerinə çəvrilmiş və bu müqəddəs məkanların çoxu hələ tədqiq olmamışdır. Möminlər Qurani-Kərimdən istiqamət alaraq böyük olan Allaha tapınmaqdən ötrü İmam Əli (ə.)-a və onun on bir övladına – on dörd məsuma təvəssül etmişlər.

Xanlar rayonunda «Haçaqaya» bir kəndin adıdır. Bu kənddə bir türbə ziyarətgahıdır.

22. İran məmələktinin bir çox yerlərində ələlxüsus cənubi Azərbaycanın şəhər və kəndlərində İmam Əli (ə.)-a aid ziyarət yerləri vardır. Cənubi Azərbaycanın Sütən kəndində dağın üstə Əli (ə.)-in əsasının yeri, Düldülün ayaq izi, həmin dağda imamın əyləşdiyi yer – «Məqami-Əli» adlanır, burada «Əli bulağı»da vardır

ki, ziyarətə gələnlər bu bulağın suyundan istifadə edirlər.

23. Çinar piri.

Cəbrayıl rayonunun Tulushacılı kəndində dağın ətəyində İmam Əli (ə.)-in atı Düldülün ləpirini ziyarət etmişəm. Və həmçinin həmin rayonun Balyant kəndində bir pir vardır və bu pirin yanında da O Həzrətin atı Düldülün ayaq izləri vardır. Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndində məşhur «Çinar piri» ziyarətgahı vardır ki, deyilənlərə görə İmam Əli ə. bu kənddə qonaq olmuş və öz əsasını yerə basdırmış və möcüzə yolu həmin əsa Çınar ağacına çevrilmişdir. O vaxtdan «Çınar piri» adını daşıyan bu ocaqda çox xəstələr şəfa tapmış, çox qəribə hallar burada müşahidə olarmış.

24. Füzuli rayonu Qəjər kəndindəki dağın ətəyində İmam Əli ə.-in atının və özünün ayaq izləri vardır. Bu yerlər vaxtilə müsəlmanların ziyarət etdiyi məkanlar və inam ocaqları olmuşdur. Təəssüf ki, hal-hazırda qəs-bkar ermənilər tərəfindən torpaqlarımız işgal olunmuşdur. Bu cür gözəl ziyarət ocaqlarımız erməni kafirlərinin təcavüzünə məruz qalmışdır.

25. Laçın rayonu Quşçu kəndinin ağısaqqalı Hacı Rza kişinin söylədiklərindən:

Laçın rayonu Quşçu kəndində Şıxlı dağının yanlığında Həzrət Əli ə. zəlim Salsal ilə vuruşur. Salsal qorxusundan qaçmağa başlayır. Əli ə. Düldül ilə Salsalın ardınca gedir. Salsal Dərələyəzlə qaçanda İmam ə. qaya parçasını onun ardınca atır. Qaya parçası Şeyx Əhmədli kəndində dağın başına düşür və Qızıl qayaya dəyir. Orada «Əli bulağı» əmələ gəlir. Şıxlı dağında İmam Əli ə. süfrə açır, təam edirlər. Həzrət Əli ə. süfrəsini Sisyan tərəfə çırpır. O süfrənin bərəkətindən ora

duman gəlmir. Həm də bolluq olur. Bu haqda «Şama-ma – Nigarın yuxusu» adlı dastan da yaranmışdır.

Bu barədə əlavə geniş məlumat almaq üçün «Xavər-namə» və ya «Xavərzəmin» adlı əsərlərdən də istifadə etmək olar.

Həmin əsərlərdə İmam Əli ə.-in Şərqi yürüşləri ha-qda geniş məlumatlar vardır.

Deyilənlərə görə Əli ə.-in Şuşada, Ağdamda, Kəl-bəcərdə, Laçında, Qəbələdə, Lerikdə, Naxçıvanda, Za-qatalada, Astaranın Ərcivan kəndində, Qaxda, Ağsta-fada, Lənkəranda, İmişlidə, Şəmkirdə, Ağdaşda və s. rayon-kəndlərində bu kimi ziyarət yeri vardır».

26. Ordubadın Nüsnüs kəndində «Hamhalan» da-sında Əli ə.-in Düldülünün ləpiri var. Hal-hazırda bu yer ziyarətgahdır. Burada ehsanlar verilir, hacətlər rəva olur.

27. Quba rayonu «Qonaqkənd» və «Təngaltı» ərazi-ləri yaxınlığında dağın yan tərəflərində qılıncla sanki çapılmış izlər vardır. Bu çapılıq nişanələrinə «Əli çapan» ziyarətgahı adı verilmişdir.

28. Həzrəti Cərcis peyğəmbərin məzarı və türbəsi qədim Beyləqan şəhərində şərqdə, indiki Beyləqan şə-hərində isə şimal tərəfdə 3-4 km məsafədə yerləşir. Cərcis peyğəmbərin məzarının qədim Beyləqandan şərqi tərəfdə olduğunu ilk dəfə Həzrət Əli (ə.) xəbər (nişan) vermişdi. Cənab Əli ə. xəlifə olan vaxtı Beyləqan şəhə-rindən bir neçə aqsaqqal kişi Həzrət Əli (ə.)-in ziyarət etmiş, səhbət əsnasında Həzrət Əli (ə.) onlara demişdir:

«Müsəlman qardaşlar. Beyləqan şəhərindən şərqi tə-rəfdə ki, qəbirstanlıqda çox da hündür olmayan bir tə-pə üstündə Həzrət Cərcis peyğəmbərin məzarını ziyarət etsəniz Allaha xoş olardı...»

Beyləqan aqsaqqalları İmam Əli (ə.)-dan xoş məramla ayrılib Vətənə qayıtdılar... Həzrət Cərcis peyğəmbər rəvayətə görə türk mənşəlidir. Ona görə də təkallahlığı ən çox türkdilli ölkələrdə təbliğ etmişdir (Mosul vilayəti, Qafqaz ölkələri, Beyləqan elatları və s.).

29. İmam Əli (ə.) «Əshabi-Kəhf» ziyarətində.

İmam Əli (ə.)-in kəramətlərindən biri də budur ki, o səmaları keçərək Süleyman ibn Davud (ə.) kimi bir neçə səhabəsi ilə Mədinədən Şam şəhərinə gedərək Əshabi-kəhf ilə səhbət edib. Ənəs ibn Malik deyir:

- «Peyğəmbər bizə Əli (ə.) ilə birlikdə xalça üstündə əyləşməyi əmr etdi. Həmin xalça bizi Əli (ə.)-in əmri ilə gecə buludları kimi Mədinədən aparıb bir mağaranın yanına endirdi. Təəccüblənərək ondan soruşduq: «Biz hara gəlmişik». Buyurdu: «Bu Kəhf və Rəqim əshabının məqamıdır». (yəni Əshabi-Kəhf mağarasıdır).

Ayağa qalxin və qardaşlarınıza salam verin. Hamımız bir-bir salam verdik. Lakin salamın cavabı gəlmədi. Sonra Əli (ə.) ayağa qalxdı və salam verdi. Birdən mağaranın daxilindən salamlı cavab gəldi. Əli (ə.)-dan nə üçün bizə cavab gəlmədiyini soruşduq. Bu zaman onların səsini eşitdik: «Ya Əbəl Həsən (Ya Əli) bizə yalnız peyğəmbərlərin və vəsilələrinin salamlarının cavabını qaytarmaq əmr olunub. «Bir neçə saatdan sonra Mədinəyə qayıtdıq və peyğəmbərlə birlikdə sübh namazını qıldıq (İbn Məğazili əş-Şafei, «Əl-Mənaqib»). Tarixçilər bu hadisənin Zilhiccə ayının 21-də, bəziləri isə 23-də olduğunu qeyd ediblər.*

* Əshabi – Kəhf ziyarətgahı 6 ölkədə mövcuddur.

1. Türkiyənin «İzmir» şəhərinin yaxınlığında «Əyasuluk» adlı kənddə yerləşən «Yanar dağ» adlı dağdı («Əfsus» şəhərinin yaxınlığında). 2. İordaniyanın paytaxtı – «Oman» şəhərində «Rəcib» adlı kəndin yaxınlığında yerləşən dağdakı mağara («Təfsiri-nümunə» c.12, s.400-

30. Bakı kəndlərində «Əli qədəmgahı» kimi ziyarət olunan məkanlar:

1. *Buzovna kəndi* «Əli ayağı» ziyarətgahı.
2. *Zığ kəndi*.
3. *Zirə kəndi*.
4. *Türkan kəndi* (*Dəniz kənarında*)
5. *Nardaran kəndi* (*Mayakın yanında*). *Nardaran kəndində üç yerdə qədəmgah mövcuddur.*
6. *Məhəmmədi kəndi*, *Yanar dağa gedən yolda*.¹

«Mənaqibi - Əmirəlmöminin Əli Kərrəməllahu vəchəhu (Möminlərin əmiri Əlinin – Allah üzünü ağ edibdir - mənqibələri): Əsərdə Həzrət Əlinin fəzilətlərindən söz açılır. Seyid Yəhya Bakuvi Həzrət Əli ə.-a olan məhəbbətini böyük bir səmimiyyətlə bəyan edərək, onu qəbul etməyənin kafir olduğunu, onu sevənlərin isə xilas olacağını bildirir. 86 beytdən ibarət olan bu əsər mənzum olaraq, qəsidə tərzində tərtib edilmişdir.

*Şahi-mərdan, miri-meydan, səfləri yaran Əlidir!
Yol bilən, haqqa gedən yola rəhbər olan Əlidir!*

*Hər kim Əlini tanımadısa, iki dünyada da kor oldu,
Necə kor olmasın, çünkü hər şeyin əslı Əlidir.*

*Vəlayət nöqtəsində bil ki, ilk, əvvəl o vardi,
Həm hikmət nöqtəsində sonuncusu da, bil ki, Əlidir.*

401. 3. Suriyada (Şam) 4. Azərbaycanda (Naxçıvan). 5. Fələstində «Təbəri» yaxud «Təbəri» adlı məntəqədə. 6. Şimali Avropada, Skandinavyada. Bura daxildir: İsveç-Norveç – Finlandiya.

¹ Bu mövzu haqda ətraflı məlumat almaq üçün bax: H.S. Hüseynqulu oğlu. «Həzrət Əli ə. və Azərbaycan». Bakı, 2006.

*Peyğəmbərdən sonra rəhbər olaraq Heydərdən başqasını axtarma,
«Sən məndənsən» sözünü eşit və bil ki, biza öyrədən Əlidir.*

*«Ya Rəbb, mənə ya Əli» deməyi sən söylədin,
Sən in məhrəminin yoldaşı o idi, ondan ötrü «Ya Əli»dır.*

*Əlidən kim ayrı qalsa Nəbidən də uzaq qalar.**

ƏLİ ADI İLƏ BAĞLI AZƏRBAYCANDA ƏRAZİ VƏ KƏND ADLARI

- 1. Zaqatala rayonu «Əliabad», «Abaəli» kəndləri*
- 2. Sabirabad rayonu «Əlicanlı», «Xəlfəli» kəndləri*
- 3. Tovuz rayonu «Əlibəy», «Çeşməli», «Həsənli», «Abbasqulular», «Əlimərdanlı», «Məşhədvəlilər», «Əhmədabad» kəndləri*
- 4. Füzuli rayonu «Əlixanlı», «İmamdarəsi» kəndləri*
- 5. Biləsuvar rayonu «Əliabad», «Cürəli» kəndləri*
- 6. Şəmkir rayonu («Əliyaqublu», «Seyfəli», «Mahmudlu», «Abbaslı» kəndləri.*
- 7. Masallı rayonu «Əliabad» kəndi*
- 8. Zəngilan rayonu «Əli dərəsi», «Ağəli», «Əlibəyli» kəndləri*
- 9. Ucar rayonu «Əlikənd» kəndi*
- 10. Qəbələ rayonu «Bəndəli» kəndi, «Əlibulaq» mineral su çeşməsi, Pirəli kəndi, Həmzəli kəndi, Hacı Əli kəndi.*

* Seyid Yəhya Əşşirvani – Bakuvi. «Şəfa əl-Əsrar», Bakı, 2010

11. Ağdam rayonu «Mehdili», «Alibəyli», «Əliağalı», «Əlimədədi» kəndləri və «Əlican» çayı.
12. Kürdəmir rayonu «Ərşəli» kəndi, «Kərrar» dayanacağı.
13. Saatlı rayonu «Əlisoltanhı», «Əliabad», «Heydərabad», «Fəthəli» kəndləri
14. Tərtər rayonu «Ələsgərli», «Hüseyn» kəndləri
15. Şəki rayonu «Əliyar» kəndi
16. Naxçıvanın Şərur rayonu «Həmzəli», «Vəlidəğ» kəndləri
17. Sədərək rayonu – «Heydərabad» kəndi
18. Babək rayonu – «Nəcəfəli dizə» kəndi
19. Lerik rayonu – «Əliabad», «Hüseynabad» kəndləri
20. Yardımlı rayonu «Abbasəli» kəndi
21. Qubadlı rayonu – «Əliquluisaqlı» kəndi
22. Şamaxı rayonu «Zarat Xeybəri» kəndi
23. Beyləqan rayonu «Əlinəzərli» kəndi
24. Cəlilabad rayonu «Əliabad», «Əsədli», «Əliqasımlı», «Zərbəli» kəndləri.
25. Daşkəsən rayonu «Lələli» bulağı.
26. Gədəbəy rayonu «Əlinəgular», «Əliüsma-yılli», «Ağaməli» kəndləri
27. İmişli rayonu «Xələfəli» kəndi
28. İsmayıllı rayonu «Bağəli» kəndi, Kəndov kəndində «Əli namazgahı» ziyarətgahı
29. Ağcabədi rayonu «Nəcəfqulubəyli», «Mehrablı» kəndləri
30. Samux rayonu «Aliuşağılı» kəndi. «Əlibayramlı».
31. Qax rayonu «Lələli», «Əlibəyli» kəndləri

32. *Cəbrail rayonu* «Şahvəlili», «Əmirvarlı» kəndləri
33. *Göy-göl rayonu* – «Əlimədədli» kəndi
34. *Ağstafa rayonu* – «Kolxəlfəli» mineral su mənbəyi
35. *Kəlbəcər rayonu* «Nəcəfli», «Zülfüqarlı» kəndləri
36. *Laçın rayonu* «Nağdəli», «Əliqulu» kəndləri
37. *Xaçmaz rayonu* «Fərzəlioba» kəndi
38. *Ağsu rayonu* «Mustafalı», «Cəfərli» kəndləri
39. *Salyan rayonu* «Gəncəli» kəndi
40. *Bərdə rayonu* «Əliyanlı», «Vəliuşaqlı», «Nəcəfqulubəyli» kəndləri
41. *Zərdab rayonu* «Əlicanlı», «Əlibəyli», «Şahhüseynli», «Seyidlər» kəndləri
42. *Lənkəran rayonu* – Bürcəli kəndi
43. *Xocalı rayonu* «Mehdibəyli», «Pirlər» kəndləri
44. *Şuşa rayonu* «Allahqulular», «İmamqulu-lar», «Xəlfəli», «Xanəli», «Qeybəli» kəndləri. «Xəlfəli» çayı.
45. *Ermənistan tərəfdə* Əli adı ilə bağlı olan yaşayış məskənlərimizdən bir qismının adları: «Bayraməli», «Əli qırx», «Əliqoçaq», «Əlican», «Hüseyn», «Zülfüqar», «Mürşüd Əli», «Nəcəfəli», «Heydərəli» və s.
46. *Bakıda* «Hökməli» kəndi.*

* Bu siyahının tərtibində «Azərbaycan turist atlasi» (Bakı, 2008) əsərin-dən istifadə olunmuşdur.

«Bir kəslə onu üç vəziyyətdə sinamadan həqiqi dostluq etmə: Onu qəzəbləndir, gör qəzəb onu haqq yoldan çəkib batıl yola aparacaq ya yox; əlinə qazanc gələndə (varlananda) onunla səfərə çıxdıqda.

Pəhrizkarlarla dostluq edənlərdən savayı, bütün döslər peşmançılıq çəkir.» İmam Əli (ə)

HƏZRƏT ƏLİ QƏDƏMGAHI

*Bu gün sənin qonağınam, Şahi-Mərdan,
Hüzuruna yetmək üçün neçə vaxtdır intizardım.
Amma, bəlkə neçə-neçə ömür qabaq,
Hər əmrinə hazır olan bir əsgər tək,
Qulluğunda mən də vardım.
Kaş bu xülyə çəvriləydi həqiqətə,
Lakin, əfsus!
Bu xəyallar kəlam kimi mənə aid olsa belə,
Gerçək kimi olmayıacaq mənə məxsus.
Bu gün sənin qonağınam,
Mənzilimdir ədaləti bu dünyaya səpələyən,
Qədəmlərin dəydiyi yer
Məskənimdir gəlib keçən hər bir kəsin
Ən adının, ən sadənin,
Ən ucanın, müqəddəsin
Qədəminə diz çöküb baş əydiyi yer,
Qədəmgahdır bu mötəbər, bu möhtəşəm yerin adı
Ey müşküllər həll eləyən,
aqillərə bir qədəmin bəs elədi.
Cahillərə bu ecazın bəs olmadı
İndi nə çox əqidəsiz, məsləki puç əqliçaşlar,
Səd əfsus ki indi artıb Zülfüqarə gələn başlar
Fəqət insan oğlu insan
Olmaز nadan*

*Hamı gəldi səndən nicat istəməyə,
 Dərdli gəldi dəva üçün,
 Xəstə gəldi şəfa üçün,
 Sən eylədin hər ələci,
 Şəfqətinlə insanların
 Sənə üzün tutanların qalmadı bir ehtiyacı
 Bu gün sənin qonağınam,
 Özgələr tək dərd deməyə gəlməmişəm,
 Mən dərdimi sənə olan məhəbbətdən
 Heç vaxt üstün bilməmişəm
 Bircə sənin adın yetər qüssələrin məhvi üçün,
 Bircə sənin adın yetər günahların əfvi üçün
 Şükür bizlə Yaradana!
 Çünkü səni töhfə verib bu dünyada
 Həyat sürən hər insana
 Nə xoşdur ki, bu torpaqda möminlərin var pənahı,
 Bizişim üçün bir Nəcəkdir
 Həzrət Əli Qədəməgahı.*

Hacı Arif Buzovnalı

HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)-İN FƏZİLƏTLƏRİ VƏ KAMALLARI

Həzrət Əli (ə)-in fəzilətləri saysız-hesabsızdır. Mən burada Həzrətin fəzilətlərinin az bir hissəsini yazıram.

Birinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) ciyinə ayağını qoyub Kəbənin damına çıxdı və orada olan bütləri yerə ataraq sindirdi.¹

Ikinci fəzilət: Rəsulullah (s.ə.v.v.) həm yaşadığı dövürdə, həm də dünyadan gedəndən sonrakı dövürdə öz həyat yoldaşlarını Həzrət Əli (ə.)-a tapşırıdı.

¹ Bəharül-ənvar, 38-ci cild, 70-ci s.

Üçüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.) hamıdan qabaq Peyğəmbərə (s.ə.v.v.) iman gətirdi.

Dördüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Rəsulullahın (s.ə.v.v.) qardaşı idi. Əli (ə.) hamıdan çox Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) xüsusiyətlərinə yiyələnmişdi. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) Onu hamıdan çox istəyirdi. Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyururdu: Əli (ə.)-in mənə olan nisbəti başımin bədənimə olan nisbəti kimidir.

Əmirəlmöminin (ə.) buyurub: Bir dəfə Həzrət Rəsulullahın (s.ə.v.v.) yanına getmək istədim. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) öz evində idi. Mən otağa daxil olmaq üçün qapını döyərək, icazə istədim. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) icazə verdi. Otağa daxil oldum. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu: Ya Əli, mənim evim öz evindir. Bəs nə üçün icazə istəyirsən?

Dedim: - Ya Rəsulullah, icazə alandan sonra evə daxil olmaq istəyirəm.

Buyurdu: - Ya Əli (ə.) Allah istəyəni sən də istəyirsən və özünü İlahi əxlaqlarla zinətləndiribsən.

Ya Əli (ə.) sən mənim qardaşımsan. Allah-Taala səndən gizlin bir sərr mənə göndərməyibdir. Sən məndən sonra vəsimsən. Səni xalq içində məzлum edəcəklər.

Ya Əli (ə.) səninlə olan mənimlə və səndən ayrı olan məndən də ayrıdır. Hər kəs desə «mən səni çox istəyirəm, lakin Əlini (ə.) özümə düşmən bilirəm». Yalan deyir. Çünkü, Allah-Taala məni və səni bir nurdan yaradıbdır»,

Beşinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) «Xəndəq» mühabibəsində əmr ibni Əbdəvidlə döyüşdü. Əli (ə.)-in ona vurduğu zərbə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) ümmətinin qıymətə qədərki əməllərindən üstündür. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) bu haqda buyurdu.

«Həqiqətən, Əli (ə.)-in zərbəsi cin və insin ibadətindən üstündür».

Altıncı fəzilət: Əbu Bəkr və Ömər «Xeybər» mühabibəsində İslamin bayrağını götürüb döyüş meydanına yollandılar. Lakin onlar döyüşmədən meydandan qaçdırılar. *Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu:*

«Sabah bayrağı elə bir şəxsə verəcəyəm ki, Allah və rəsulu onu çox istəyir, həmçinin o, Allahi və rəsulunu çox istəyir. O, elə bir şəxsdir ki, döyüş zamanı arası kəsilmədən düşmənə hücum edir və heç vaxt döyüş meydanda düşmən qarşısından qaçmaz. O, Allahın köməyi ilə «Xeybəri» fəth etməyinə geri qayitmayacaq».

Səhər açıldı. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) İslam bayrağını Həzrət Əli (ə.)-a verdi. Əli (ə.) meydana yollandı. O, düşmənin pəhləvanlarından biri olan Mərhəbi cəhənnəmə vasil etdi. Sonra Xeybər qalasının qapısını yerindən qopartdı və Xeybəri fəth etdi.

Yeddinci fəzilət: Mühacirlər¹ Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) göstərişi ilə Məkkə şəhərindən Mədinə şəhərinə köçdülər. (Çünki müşriklər və kafirlər müsəlmanlara həddindən artıq əzab-əziyyət verirdilər). Onlar, Mədinədə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) məscidinin ətrafında özləri üçün ev tikdilər. Hər evdən bir qapı məscidin içiniə açılırdı. Rəsulullah (s.ə.v.v.) Allahın hökmü ilə Məaz ibni Cəbələ buyurdu ki, camaatı məscidə çağırınsın. Camaat məscidə gələndən sonra Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu: «Əli (ə.)-dan başqa hər kəsin evinin qapısı məscidin içiniə açılırsa, həmin qapını bağlaşın və bir daha oradan məscidə daxil olmasın!»

¹ Peyğəmbərin (s.) hökmü ilə Məkədən Mədinəyə hicrət edən, köçən müsəlmanlara «mühacirlər» deyilir.

*Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurdu: Bu höküm Allah tərəfindəndir. Mən Əli (ə.) Fatimə (ə.), Həsən (ə.) və Hüseyn (ə.)-dan başqa heç kəsin evindən bu məscidin içində açılan qapıdan get-gəl etməyə icazəsi yoxdur**

Səkkizinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) peyğəmbərlərin xüsusiyyətlərinə malik idi. Hər kəs Adəmin (ə.) elmini, Nuhun (ə.) hikmətini, İbrahimin (ə.) səxavət və helminni, Süleymanın (ə.) gülər üzünü, Davudun (ə.) zöhdünü və Yusifin (ə.) cəmalını müşahidə etmək istəsəydi. Əmirəlməminin Əli (ə.)-a baxardı. Çünki, Əli (ə.) onların yadigarı idi.

Doqquzuncu fəzilət: Mələklər Həzrət Əli (ə.)-i çox isteyirdilər və o Həzrətin xidmətçisi olmağa iftixar edirdilər. Mələklər Həzrət Əli (ə.)-a həddindən artıq istədikləri üçün Allah-Taala yeddinci asimanda Əli (ə.)-in simasında bir mələk xəlq etdi. Hər gün 70 min mələk onu ziyarət edir və ziyarətin savabını Həzrət Əli (ə.)-in aşıqları üçün göndərirdilər.

Onuncu fəzilət: Həzrət Əli (ə.) üçün dəsmal ilə bir vedrə «Kövsər» hovuzunun suyundan nazil oldu. O, həmin su ilə yuyunandan sonra dəsmalla özünü quruladı.¹

Digər rəvayətdə nəql olunur ki, Həzrət Əli (ə.)-am müharibələrin birində idi. Namaz vaxtı yetişdi. Əli (ə.) dəstəməz almağa su tapa bilmədi. Cəbrail su və Mikail dəsmal gətirdi. Əli (ə.) dəstəməz alıb dəsmalla əl-üzünü sildi.²

* Bəharül ənvar, 39-cu cild, 20-ci s.

¹ Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 114 s.

² Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 116-cı s.

On birinci fəzilət: Allah tərəfindən Peyğəmbər (s.ə.v.v.) və Həzrət Əli (ə.) üçün çoxlu töhfələr, hədiyyələr nazil olubdur, o cümlədən nar, üzüm, heyva və s.

On ikinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Behişt və Cəhənnəmi bir-birindən ayırandır.

Həmçinin o Həzrət «Kövsər» hovuzunun saqi və su paylayanıdır. Dünya və axırətdə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) pərçəmdarıdır. Həzrət Əli (ə.)-i istəmək iman və Onu düşmən tutmaq kafirlikdir. Onun vilayəti (hökumətçi-liyi) Allah və Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) vilayətidir; Onunla ədavət saxlamaq Allah və Peyğəmbərlə (s.ə.v.v.) ədavət saxlamaqdır. Həzrət Əli (ə.)-in vilayətini hər kəs qəbul etsə İlahi əzabdan amanda qalacaq. Əgər bütün bəşəriyyətin qəlbində Həzrət Əli (ə.)-in məhəbbəti olsaydı, Allah-Taala Cəhənnəm odunu xəlq etməzdi. Od ağacı yandırdığı kimi Əli (ə.)-in məhəbbəti də günahları yandırır.

Həzrət Əli (ə.)-in misalı «Qul huvəllahu əhəd» məsali kimidir. Yəni hər kəs bir dəfə «Qul huvəllahu əhəd»-i oxusa, elə bil ki, Quranın hamısını oxuyubdur. Eləcə də hər kəs Əli (ə.)-in məhəbbətini dili ilə iqrar etsə, imanının üçdə bir hissəsini elə gətirmiş olar, hər kəs Əli (ə.)-ni həm dildə, həm də qəlbən istəsə imanın üçdə iki hissəsini qazanmış olar, hər kəs dildə və qəlbdə Həzrəti sevəndən sonra əməldə də Ona kömək etsə imanın hamısını elə gətirmiş olar.¹

Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) səhabələri münafiq və iki üzlü insanların nişanəsini, Həzrət Əli (ə.)-la düşməncilik edənləri bilir. Əli (ə.)-la düşməncilik edənlər ya zinadan ya da heyiz qanından əmələ gələnlər olubdurlar.

¹ Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 193-cü s.

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) Əli (ə.)-a buyurub:

«*Səni halalzadədən başqa heç kəs istəmir və səni zinadan əmələ gəlmış adamdan başqa heç kəs özünə düşmən tutmur. Səni yalnız mömin adam istəyir və yalnız kafir adam səninlə düşmənçilik edir».¹*

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurubdur:

«*Əliyyibini Əbitalib (ə.)-i sevmək yaxşılıqdır, hər kəsin qəlbində onun məhəbbəti olsa, ona heç bir zərər çatmaz; Onunla düşmənçilik etmək günahdır, hər kəs Əli (ə.)-la düşmənçilik etsə, heç bir yaxşı iş ona fayda verməz».²*

Həmçinin Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurubdur:

«*Əlinin (ə.) şiyələri qiyamət günü尼 cat tapanlardır».*

İbni Əbbas rəvayət edir ki, Həssan ibni Sabiti «Mina»-da gördüm. Rəsulullah (s.ə.v.v.) və əshabı da orada idi.

Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurdu:

«*Ey müsəlmanlar, bu Əliyyibni Əbitalibdir, ərəbin seyyididir, mənim vəsimdir. Onun mənə olan nisbəti Hər runun Musaya olan nisbəti kimidir. Lakin məndən sonra peyğəmbər gəlməyəcək.*

«*Əgər tövbə edən şəxsin qəlbində Əli (ə.)-in məhəbbəti olmasa, onun tövbəsi qəbul olmayıacaq».*

Sonra Peyğəmbər (s.ə.v.v.) üzünü Həssan ibni Sabitə tutub buyurdu: - «*Ey Həssan, bu barədə bir şeyir de!*

Həssan bir şeir oxudu. Şeirin məzmunu belədir:

Heç bir tövbə edənin tövbəsi Əli (ə.)-in məhəbbəti olmadan qəbul olmaz. Əli (ə.) Allahın rəsulunun (s.ə.v.v.) qardaşı və kürəkənidir. Kürəkən səhabə ilə bə-

¹ Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 300-cü s.

² Bəharül-ənvar, 39-cu cild, 304-cü s.

*rabər deyil. Kim Əli (ə.) kimi ola bilər, halbuki günəş o Həzrət üçün məğribdən geri qaytarıldı.*¹

On üçüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.)-a tohin etmək kafirlikdir. Hər kəs hədis kitablarına müraciət etsə görəcək ki, Həzrət Əli (ə.)-a tohin edənlər bu dünyanın özündə də İlahi əzaba düşər olubdur. Məsələn: Bir kişi Əli (ə.)-a tohin etdi. O, bu işinə görə dəvənin ayağı altında qalıb həlak oldu. Bir nəfər xətib o Həzrətə söyüş verdiyi üçün kor oldu. Həmçinin, Əbi Əbdillah Əlmühəddis Əli (ə.)-in fəzilətini inkar etdiyi üçün kor oldu. Dəməşqli bir xətib Həzrəti təhqir etdiyinə görə onun zahiri görünüşü it sifətinə çevrildi. Bir nəfər azan verən şəxs Əli (ə.)-a söyüş verdiyinə xatir donuz sifətinə düşdü, başqa bir kişinin üzü kömür kimi qaraldı.

Həzrət Əli (ə.) ona tohin edənlərdən birinin boğazını yuxuda sıxdı. Həmçinin o Həzrəti təhqir edənlərdən bir dəstəsi, o cümlədən Əhməd ibni Həmdun Musili yatdıqları yerdə həlak oldular.

Mühəmməd ibni İbadın qonşusu Həzrətə tohin edirdi. Nəhayət, onun başı bədənindən ayrıldı.

Haris ibni Noman Həzrət Əli (ə.)-in imamətini inkar etdi. Allah-Taala ona böyük əzab nazıl etdi.²

On dördüncü fəzilət: Həzrət Əli (ə.) xalqın ən böyük alimidir. O, həmişə Rəsulullahın (ə.) xidmətində idi və nübüvvətin elm xəzinəsindən bəhrələnirdi. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) dünyadan gedən zaman elmin min qapısını Həzrət Əli (ə.)-in üzünə açdı, hər qapıdan da min qapı açıldı.³

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) buyurubdur:

¹ Bəharül-ənvar, 37-ci cild, 260-cı s.

² Bəharül-ənvar, 40-ci cild, 127-ci s.

³ Bəharül-ənvar, 40-ci cild, 127-ci s.

«Mən elmin şəhəri və Əli (ə.) onun qapısıdır»

Çox vaxt İlahi hökmlər əshab üçün qaranlıq qalırdı. Onlar qarşıya çıxan məsələnin qarşısında aciz qaldıqları üçün Həzrət Əli (ə.)-a müraciət edir və məsələnin hökmünü öyrənirdilər. Əshabların bəzisi səhv fətva və rən zaman Həzrət Əli (ə.) onları hidayət edirdi. Elə bu-na görə də Ömər dəfələrlə deyib:

«Əgər Əli (ə.) olmasaydı Ömər həlak olardı»

Ömər başqa bir yerdə deyibdir:

«Həzrət Əli (ə.) olmayan yerdə qarşıya çıxan müşküldən Allaha pənah aparıram».

Məlumatı olanlar və alımlər üçün məlum olduğu kimi heç vaxt Həzrət Əli (ə.) bir dənə hökümdə belə onlara müraciət etmədi.

İbni Əbil Hədid bütün elmin alımlarını Həzrət Əli (ə.)-in şagirdləri bilir.

Həzrət Əli (ə.)-in zehni fəvqəladə güclü idi. O, Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) bütün dediklərini əzbər bilirdi.

Allah-Taala tərəfindən gələn bütün xəbərləri Rəsulullah (s.ə.v.v.) Əli (ə.)-a buyururdu. «Haqqəh» surəsinin 12-ci ayəsi Həzrət Əli (ə.)-in haqqında nazil oldu.

Ərəblər Həzrət Əli (ə.)-i «əql» adlandırırdılar. Həzrət Əli (ə.) özü müxtəlif yerlərdə öz elminin çoxluğundan xəbər verdi. Necə ki, buyurub:

«Ay camaat, nə qədər ki, mən sizin aranızdan getməmişəm, hər nə istəyirsiniz soruşun!»

Camaat həmişə çətin məsələləri Əli (ə.)-dan soruşur və cavabını eşidirdilər.

Təəccüblüdür ki, hər kəs Həzrət Əli (ə.)-dan sonra belə bir məqamı (bütün elmlərə sahib olmağı) iddia edibdirse, zillət və xarlıq içində rüsva olubdur. Necə ki, Nasir Abbasinin padşahlıq dövründə Müğatil ibni

Süleyman, İbni Cəvzi və Vaizi Bağdadi bu məqamı iddia edərək rüsva oldular.

On beşinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) qeybi xəbərləri bilir və lazımlı olan vaxt xəbər verirdi. Həzrətin xəbər verdiyi qeybi xəbərlərin sayı-hesabı yoxdur. Mən burada həmin xəbərlərin bir neçəsini yazıram:

1. Həzrət Əli (ə.) dəfələrlə buyurmuşdu ki, İbni Mülçəm mənim başımı iki yerə bölüb saqqalımı başımın qanına boyayacaq.

2. Həzrət, İmam Həsən (ə.)-in zəhərlə şəhid edilməsini xəbər vermişdi.

3. – Əli (ə.) çox vaxt övladı Hüseyn (ə.)-in şəhədətindən xəbər verirdi. O, bir dəfə Kərbəla səhrasından keçirdi. Həzrət şəhidlərin qətligahını, qadınların olduğu yerləri və dəvələrin dayanacağı yerləri göstərib oğlu Hüseyn (ə.)-in məzлumiyyətinə görə çox ağladı.

4. Əli (ə.) Bərra ibni Azibə dedi ki, sən İmam Hüseyn (ə.)-in şəhid olduğu dövrə qədər ömür sürəcəksən, amma oğlum Hüseynə (ə.) kömək etməyəcəksən.

5. Həzrət Əli (ə.) xəbər verdi ki, məndən sonra Müaviyə yaşayacaq və müsəlmanların hakimiyyətini qəsb edəcək.

6. Əli (ə) Həccac ibni Yusif Səqəfinin hökumətindən, Yusif ibni Ömərdən və onların kütləvi qırğınından, həmçinin Bəni Üməyyənin dövründə camaatın gitiftarçılığından xəbər verdi.

7. Həzrət Əli (ə.) «Nəhrəvan-Xəvariclərindən», onların çaydan keçməsindən, ölümlərindən və Xəvaricin sərkərdəsi Züssüdyənin öldürülməsindən xəbər veribdir.

8. Həzrət Əli (ə.) öz əshabının bir dəstəsinin başına gələcək işləri və onların necə öldürülməsini xəbər verdi. Necə ki, Cüvəyrət ibni Müsəhhərin və Rüşəyd Həcərinin əl-ayağının kəsilməsini və onların dardan asılmasını

xəbər verdi. Həmçinin Qənbərin, Kümeylin, Hicr ibni Ədinin öldürülməsini, Meysəm Təmmarın necə öldürülməsini, onun Əmr ibni Hərisin evinin yaxınlığında dardan asılmasını və dar ağacının Meysəmə göstərdiyi xurma ağacından hazırlanmasını xəbər verdi.

9. Xalid ibni Ürfətənin zəlalət qoşununa sərkərdəlik etməsini.

10. «Nakisin», «Qasitin» və «Mariqinin» döyüşməsini.

11. Təlhə və Zübeyr beyəti sindırmaq və Həzrət Əli (ə.)-la müharibəyə hazırlaşmaq məqsədi ilə Məkkəyə tərəf getmək istəyirdilər. Onlar dedilər: Biz ömrə həccinə gedirik. Həzrət Əli (ə.) buyurdu: Xeyir, siz Bəsrə şəhərinə getmək istəyirsiniz.

Sonra Həzrət Əli (ə.) öz əshabına buyurdu ki, bundan sonra siz Təlhə və Zübeyri böyük qoşunla görəcəksiniz.

12. Həzrət Əli (ə.) Salmanın «Mədain» şəhərində dünyadan getdiyi vaxt onun vəfatını camaata xəbər verdi və özü teyyül-ərz ilə Mədainə gəldi.

13. O Həzrət «Bəni Üməyyə» və «Bəni Abbas»ın xilafətindən xəbər verdi. Əli (ə.) öz xütbələrindən birində «Bəni Abbas» xəlifələrinin bəzi xüsusiyyətlərinə işaret etdi. O cümlədən «Səffanın» mehribanlığını, «Mənsurun» qan tökməsini, «Rəşidin» böyük səltənətini, «Məmunun» biliciliyini, «Mütəvəkkilin» inadkarlığını və oğlunun onu öldürməsini, «Mötəmidin» Sahibi Zənc ilə müharibə etdiyi üçün çoxlu zəhmət çəkməsini, «Müqtədirin» öldürülməsini və onun üç oğlunun yəni Razi, Müttəqi və Mütiin xilafətə çatmasını xəbər verdi.

14. Həzrət Əli (ə.) Kufədə baş verəcək fitnələri və orada zülüm bayrağını əllərinə alan zalim sərkərdələrin bəlalara düşməsini xəbər veribdir.

15. Həzrət Əli (ə.) «Zi-qar»da İbni Abbasa buyurdu: Min nəfərdən ibarət olan bir qoşun bizə kömək etməyə gələcək.

16. Həzrət «Həlaku» qoşununun və onun fitnələrini xəbər verdi.

17. Həzrət Əli (ə.) «Cəməl» müharibəsindən sonra Bəsrə şəhərindəki çıxışında zəngilərin əli ilə bəsrəlilərin öldürülməsini xəbər verdi.

18. Həzrət Əli (ə.) Dəccal və dünyada baş verəcək hadisələr haqqında xəbər veribdir (İmam Mehdi ə-in zühurunun xəbərini verdi).

19. Əli (ə.) buyurubdur: Gələcəkdə «Bağdad» adlı bir şəhər qurulacaq.

20. Həzrət Əli (ə.) buyurub:

«And olsun Allaha, sizin şəhəriniz (Bəsrə) suyun içində qərq olacaq, elə qərq olacaq ki, onun məscidi dəryada quşun sinəsi göründüyü kimi görünəcək».

21. Həzrət Əli (ə.) Abdullah ibni Zübeyr haqqında buyurub:

«Kinli və paxıl hiyləgərin məqsədi (xəlifə olmaq niyyəti) vardır. Lakin, o, məqsədinə çatmayacaq. O, din ilə tələ qurub dünyani ovlamaq istəyir».

22. Əli (ə.) Mühəmməd ibni Əbdullah Məhzin öldürülməsini xəbər verdi.

23. Əli (ə.)-in buyurduğu qeybi xəbərlərdən biri Mühəmmədin qardaşı İbrahimin Vasit və Kufə şəhərinin arasında öldürülməsidir. Həzrət bu barədə buyurur:

«Aşkar olandan sonra «Baxəmrada» öldürüləcək. O, düşmənə qələbə çalandan sonra məğlub olacaq».

Həmçinin buyurur:

«Onu bir nəfər naməlum oxçu oxbayacaq və onunla da dünyada gedəcək. Ah! Həmin oxçu nə qədər qorxmaz və bədbəxtdir. Əli-qolu şil olsun!»

24. Həzrət Əli (ə.) başqa bir yerdə öz qeybi xəbərində buyurub:

«Həmin vaxt «Qirvanın» sahibi aşkar olacaq...

O, Zilbidanın nəslindəndir və əbanı özünə bükər».

Həzrət burada «Fəxxidə» qətlə yetirilənlər, məğribdə Ələviyyə sultanlarının səltənəti və İsmailiyyə sultanları haqqında xəbər verir.

25. Həzrət Əli (ə.) «Ali-Bəvəyh» sultanları haqqında buyurur:

«Deyləmandan bir-neçə övlad törəyəcək və onlar balığ övlayacaqlar...»

Sonra Həzrət buyurur: «Onlar Bağdadı fəth edəcəklər və xəlifələri qovacaqlar».

26. Əli (ə.) Mərvanın¹ az müddətli səltənəti haqqında buyurur:

«Agah olun ki, o, qısa bir müddətdə hakimiyyət edəcək. Onun hökumətinin müddəti itin öz burnunu yalaması qədər olacaq. O, dörd dənə cəngavərin atası olacaq. Ümmət onun və övladlarının əlində giriftar olacaq».

27. Həzrət Əli (ə.) öz qeybi xəbərlərində Bəni Abbasın xilafəti və türklərin onlara qalib gəlməsini xəbər veribdir.

On altıncı fəzilət: Həzrət Əli (ə.) Rəsulullahdan (s.ə.v.v.) sonra xalqın içində ən zahid² şəxs idi. Bütün

¹ Mərvan ibni Həkəm Əməvi, Mərvani Əməvinin ikinci xəlifəsi olubdur. O, hicrinin 64-cü ilində Yezidin ölümündən və Müaviyə ibni Yezidin istifa verməsindən sonra Şamda xəlifə oldu. Onun hökuməti 5 aydan az davam etdi.

² Ən sadə həyat sürən şəxsə «zahid» deyilir.

zahidlər Onun zöhdü qarşısında ikiqat olurdular. O, zahidlərin ağası idi. Heç vaxt doyum qarına xörək yemədi. Onun geyimi hamının geyimindən sadə idi. Az hallarda çörəklə yanaşı başqa bir şey yeyərdi. O da ya zeytun yağı ya da duz olardı.

Həzrət Əli (ə.) Osman ibni Hənifəyə yazdığı məktubda buyurur: «Sizin İmamınız (Həzrət Əli (ə.)) bu dünyada iki köhnə paltara və iki tikə quru çörəyə kifayət etdi...»

Sonra Həzrət məktubun davamında qeyd edir: «Əgər mən istəsəydim xalis bal və bugda çörəyi yeyərdim, ipək paltarlar geyərdim. Lakin, heç vaxt həva-həvəs mənə qalib gələ bilməz. Ola bilsin ki, hicazda ya Yəməmədə bir nəfər müsəlman çörək tapa bilmir və ac qarına yatır. Belə olan surətdə mən tox qarına yatım və mənim ətrafimdakılar ac qalsınlar? Onlar ac qala-qala məni «Möminlərin əmiri» ləqəbiylə çağırınsınlar, lakin fəqirlərin çətinliklərinə, qəm-qüssələrinə şərīk olmayım?!¹

Hər kəs Həzrət Əli (ə.)-in xütbələrini, kəlamlarını mütaliə etsə, Onun dünyaya etinasızlığına və həddindən artıq zöhdünə yəqinlik tapar.

Həzrət Əli (ə.) buyurur:

«Allaha and olsun, sizin dünyanız mənim gözümdə dəri xəstəliyinə düçar olmuş şəxsin əlindəki donuz sümüyündən də qiymətsizdir».²

On yeddinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.) xalqın ən ibadətli, abidələrin ağası və çırğıdır. Həzrətin namazı hamının namazından uzun və orucu hamının orucundan

¹ Nəhcül-bəlağə, 3-cü cild, 78-ci s. 45-ci məktub.

² Nəhcül-bəlağə, 3-cü cild, 205-ci səh.

çox idi. Allah bəndələri gecə namazını və müstəhəbbi namazları Əli (ə.)-dan öyrənibdir.

Onun nurlu alnı səcdənin çoxluğundan yara bağlamışdı.

Bir dəfə Əli (ə.)-in qızını oxladılar. Ox Həzrətin qızına batdı. Oxu çıxardan zaman Həzrətin ağrı hiss etməməsi üçün gözlədilər ki, İmam namaza məşğul olsun. İmam namaz qıldığını zaman oxu qızından çıxartdılar və Həzrət heç bir ağrı hiss etmədi. Çünkü, Əli (ə.) namaz qıldığını vaxt bütün diqqəti Allah-Taalaya yönəlir və Haqq-Taaladan başqa heç bir şey haqqında fikirləşmirdi.

Həzrət Əli (ə.) hər gecə min rəkət namaz qılırdı. Bəzi vaxt İlahi qorxunun nəticəsində ürəyi gedir və bihuş olurdu.

Bir dəfə Həzrətin kənizindən soruştular: - Həzrət Əli (ə.)-in namazı ramazan (orucluq) ayında necə idi?

Kəniz dedi: - Ramazan və şəvvəl ayı Əli (ə.)-in yanında eyni idi, bütün gecələri ibadətlə keçirdirdi.

Həzrət Əli ibni Hüseyn (ə.)¹ həddindən artıq ibadət etdiyi üçün ona «Zeynüləbidin»² deyirdilər. Bununla belə o Həzrət buyururdu:

«Əliyyibni Əbitalibin (ə.) ibadətinə kimin qüdrəti çatar? Kim Əli (ə.) kimi ibadət edə bilər?»³

Bir dəfə Zirar Həzrət Əli (ə.) haqqında Müaviyəyə dedi:

«Ey kaş, onu ibadət meharbında (namaz qıldığını yerdə) görürdün. Elə ki, gecə öz qara donunu hər yerə sərirdi və ulduzlar aşağı enirdi (yəni gecənin ən zülmət

¹ Dördüncü İmam.

² İbadətçilərin zinəti.

³ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 17-ci s.

çağlarında) öz mübarek saqqalını əlinə tuturdu, ilan çalmış adam kimi qırılır və müsibətə düşmüş şəxs kimi ağlayaraq buyururdu: - Ey dünya, mənim dalimca düşmüsən və məni ələ keçirtmək arzusundasan? Heç vaxt, heç vaxt! (bu mümkün olan iş deyil!) Mənim sənə ehtiyacım yoxdur. Sənə üç dəfə təlaq verdim, daha heç vaxt sənə sarı qayıtmayacağam.

Sonra Həzrət buyururdu: - Ah, ah, aman axırət səfərinin uzunluğundan, azuqənin azlığından və yolun çətinliyindən».

Zirar deyir:

«Müaviyə ağladı və dedi: - Ey Zirar, daha bəsdir. Allaha and olsun, Əli (ə.) sən dediyin kimi idi. Allah onu rəhmət etsin!»

On səkkizinci fəzilət: Həzrət Əli (ə.)-in artıq dərəcədə səxavətli olmasıdır. Bu mətləb çox aydın olduğuna görə artıq izaha ehtiyacı yoxdur. Həzrət gündüzlər oruc tutar, gecələri ac qarına ibadət edərdi. Öz yeməyini başqalarına bağışlayardı. «Həl əta» surəsi onun bəxşisi barəsində nazil olmuşdur. Həmçinin *Bəqərə surəsi, aya 274.*¹

Həzrətin haqqında nazil olubdur.

Həzrət işləyir və aldığı hüququ sədəqə verirdi. Özü isə acıdan qarnına daş bağlayırdı.

Əbu Tüfəyl deyir: Gördüm o Həzrət, yetimləri öz yanına çağırıb onlara bal yedirdi və onlara elə məhəbət göstərdi ki, Həzrətin bəzi səhabələri² yetim olmayı arzu etdilər.³

¹ Baqərə surəsi: 274-cü aya: Tərcümə: «Mallarını gecə və gündüz, gizli və aşkar (yoxsullara_ ehsan edənlerin Rəbbi yanında böyük mükafatları vardır».

² Dostları, əshabi.

³ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 29-cu s.

Köçəri bir kişi Həzrətdən bir şey istədi. Həzrət ona «Min verin!» - deyə buyurdu. Əli (ə.)-in vəkili soruşdu: Qızıl ya gümüş? (Yəni min dinar verim ya min dirhəm?)

Həzrət buyurdu: Onların hər ikisi mənim nəzərimdə daşdır. Köçəri kişi üçün hansı faydalıdır onu verin.

Həzrət Əli (ə.)-in düşməni Müaviyə o Həzrətin səxavətli olmasına şəhadət verib deyir: - Əgər Əli (ə.)-in bir evi qızılla və o birisi samanla dolu olsaydı, əvvəl qızılı son dinarına qədər sədəqə verərdi.

Rəvayət olunmuşdur, «Yənbu» adlı bir yerdə o Həzrət üçün qənat¹ qazdlar və bu qənatdan su fəvvərə vururdu. Su fəvvərə kimi çıxdığı üçün bu yeri «Yənbu» adlandırdılar. Sonra o Həzrətə gözaydınılığı verdilər. Həzrət buyurdu: Gələcək nəslə gözaydınılığı verin!

Sonra Həzrət buyurdu:

«O (orada çıxan su), Allah evinə (Kəbəyə) buradan keçib gedənlər və hacılar üçün həmişəlik ehsandır. Heç kəsə satılmaz və bağışlanmaz. Hər kəs onu satsa ya başqasına bağışlasa, Allahın Mələklərin və camaatın lənəti ona olsun!».²

Seyyid ibni Tavus «Kəşfül-mühəccə» kitabında rəvayət edir ki, Əli (ə.) buyurdu: Mən Fatimə (s.ə.v.v.) ilə evlənən zaman heç bir şeyim yox idi, amma bu gün mənim var-dövlətim Bəni-Hasim arasında bölünsə, onların hamısına çatar və maddi vəziyyətlərini yaxşılaşdırar.

Həmçinin rəvayət edir: Əli (ə.) bütün malını vəqf³ etdi. Onun arpa-buğdasının qiyməti 40 min əşrəfiyə⁴

¹ Arx, quyu; Yerin altında su yatağı olur, suyu çıxarmaq üçün orada arx qazırlar.

² Bəharül-ənvar, 42-ci cild, 71-ci s.

³ Hamının istfiadəsi üçün ayrılmış şeylər.

⁴ Əşrəfi, keçmişdə İranda qızıl pul olmuşdur.

bərabər idi. Bununla belə Həzrət öz qılıncını satan zaman belə buyurdu: Kim mənim qılıncımı alar? Əlbəttə əgər Mənim yanımda şam yeməyi olsaydı, onu satmazdım.

On doqquzuncu fəzilət: O Həzrət yaxşı xasiyyətli (təbiətli) və gülərüz idi. Bu mətləb o qədər məşhurdur ki, hətta Əli (ə.)-in düşmənləri bu xüsusiyyəti onun üçün eyb saydılar. Əmrəs deyirdi: - O, çox zarafat edir. Əlbəttə Əmrəs Ömərin dediyi sözü təkrar edirdi. Ömər Əli (ə.)-in xəlifə seçilməməsi üçün «Əli (ə.) çox zarafat edir» - deyə, bunu eyb saymışdır.

Nəql olunubdur ki, bir gün Müaviyə Qeys ibni Sədə dedi: Allah Əbul-Həsəni (ə.)¹ rəhmət etsin, çox gülərüz və zarafatçı idi.

Qeys dedi: Bəli, düz deyirsən. Allahın rəsulu da öz səhabələri ilə zarafat edərdi və həmişə gülərüzlü idi. Ey Müaviyə Sən zahirdə belə dedin ki, guya onu tərifləyir-sən, amma həqiqətdə sən o cənabı pislədin. And olsun Allaha, Əli (ə.) gülərüzlü və zarafatçı olmaqla yanaşı, hamidan heybətli idi. Əli (ə.)-in übuhhəti təqva sayəsində idi. Şamın alçaqlarının təsəvvür etdikləri sənin übuhhətin kimi deyil.

Rəvayət olunmuşdur ki, Əli (ə.) xurma satanların yanından keçirdi. Gördü ki, bir kəniz ağlayır. Ondan «Niyə ağlayırsan?» - deyə, soruşdu. Kəniz dedi: Ağam (sahibim) xurma almaq üçün mənə bir dirhəm verdi. Xurmani alıb apardım, amma o bəyənmədi. İndi gətirmişəm qaytaram, xurma satan isə geri götürmür.

O cənab xurma satana buyurdu:

¹ Əli (ə.)-in günyəsi.

Ey Allahın bəndəsi, bu kənizdir və onun heç bir ix-tiyarı yoxdur. Onun dirhəmini qaytar, öz xurmanı geri al!

Xurma satan ayağa qalxdı Əli (ə.)-in sinəsinə vurub Onu itələdi. Camaat dedi: Ey kişi, bu Əmirəlmöminin Əli (ə.)-dır.

O kişi qorxdu. Xurmanı alıb dirhəmi kənizə qaytar-dı. Sonra Əli (ə.)-a dedi: Məni bağışla! Həzrət buyurdu: Əgər işində düz olsan, səni tez bağışlayaram.

Ümumiyyətlə Həzrət Əli (ə.) gülərüz idi. Həmişə tə-bəssüm edərdi.¹

«Həzrət Əli (ə.) həmişə gülərüz idi. Hər kəsə ürək-dirək versəydi, elə bil ki, həmin şəxs üçün «ümid» yağış kimi yağırdı. Əli (ə.)-in qəlbində Allah qorxusu olduğu üçün başqalarının fəryadına çatardı və hamı ilə mehriban idi. Fəqirlərin, yoxsulların əlindən tuturdu. Öz iradəsi ilə işləri idarə edirdi».

İyirminci fəzilət: Həzrət artıq dərəcədə təvazökar olubdur. Həzrət ev üçün odun gətirirdi, su çəkirdi, evi süpürürdü, öz ayaqqabısına yamaq vururdu. Bəzi vaxtlar qoca arvadların su qabını alıb öz ciyinində gətirərdi. Həmişə yemək kisəsini ciyininə qoyub, yetimlər üçün yemək aparardı. Bazarlarda tənha gəzər və yolunu azanlara yol göstərərdi, acizlərə kömək edərdi.

Bir kişi oğlu ilə o Həzrətin qonağı idi. Yemək yeyəndən sonra Qənbər² əl yumaq üçün su gətirdi. Həzrət su qabını ondan alıb kişinin əlini yudu. Ona and verdi ki, arxayınlıqla əlini yusun və elə təsəvvür etsin ki, Qənbər onun əlini yuyur. Qonağın əlini yuyandan sonra oğlu Məhəmməd Hənəfiyyəni çağırıb buyurdu: Ey

¹ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 51-ci s.

² Əli (ə.)-in qulamı idi.

əziz oğlum! Əgər qonağın oğlu bizə tək gəlsəydi, özüm onun əlini yuyardım. Lakin atası ilə gəlib və Allah-Taala ata və oğul arasında fərq qoyubdur. Ata atanın əlini yudu, oğul da oğulun əlini yusun.

Sonra Məhəmməd qonağın oğlunun əlini yudu.¹

Həzrət ata minib, harasa getmək istəyirdi. Onun əshabi da Həzrətin arxasında piyada yola düşdülər. Həzrət buyurdu: Hacətiniz vardır? Dedilər: Xeyir, istəyirik səninlə birlikdə gedək.

Buyurdu: Geri qayıdın! Piyadanın atlı ilə həmrəh olması atlı üçün pislik, piyada üçün isə xarlıq (zəlilik)dir.²

Əbu Talib Məkki deyir: Əli (ə.) əlində xurma və balıq tutub yol gedərək buyururdu: Öz ailəsinə xidmət edən kamil şəxsin kamalından bir şey azalmır.³

İyirmi birinci fəzilət: Həzrət fövqəladə şücaətli idi. Həzrətin şücaətli olmasını dost-düşmən hamısı təsdiq edir. O bütün pəhləvanlara qalib gəlib və heç vaxt döyüşdən qaçmayıbdır. Bu mətləb, Həzrətin iştirak etdiyi Bədr, Ühud, Xeybər, Əhzab, Cəməl, Siffeyn və s. döyüşlərə nəzər saldıqda daha da aydınlaşır. Əli (ə.)-in qılıncı həmişə dəmir zirehlər, polad papaqlar üzərinə enərdi və onu parçalayıb düşməni öldürərdi.

Əmirəlmöminin (ə.) bu döyüşlərdə qeyri-adi (xarıqul-adət) bir iş görmürdü. Həzrətin qüvvə və şücaəti, Allahın bəşərə verdiyi qüvvə və şücaətdən ibarət idi. Dost və düşmən etiraf edir ki, Onun şücaəti keçmişdəkilərin şücaətini aradan apardı və gələcəkdəkilərin adlarını camaatın gözündən saldı. Həzrətin döyüşləri və

¹ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 54-cü s.

² Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 55-ci s.

³ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 54-cü s.

döyüslərdə göstərdiyi şücaətlər qiyamət gününə qədər dillər əzbəri olacaq və yaddan çıxmayacaq. Əli (ə.) elə şücaətli bir şəxsdir ki, heç vaxt döyüşdən qaçmayıb və heç bir qoşundan qorxmayıbdır. Müaviyə Əli (ə.)-a məktub yazdı ki, səninlə döyüşmək üçün böyük bir qoşunla gələcəyəm. Tirmah bu zaman Müaviyəyə dedi:

«Sənin Əli (ə.)-i böyük qoşunla qorxutmağın, ördəyi çoxlu sudan (böyük çaydan) qorxutmağa bənzəyir».

Əli (ə.)-in qoşun dəryasından nə qorxusu var? Onun uzun dimdikli bir xoruzu var ki, (Malik Əştərə işaret edir) sənin bütün qoşununu buğda kimi dənləyər, indi qalıb Əli (ə.)-in özü!»

Ümumiyyətlə düşmən heç vaxt Həzrətin müqabılində iman gətirməkdən başqa bir yolla nicat tapmayıbdır. Bir dəfə zərbə vurardı. Heç vaxt ikinci zərbəyə ehtiyac olmazdı. Həzrət pəhləvanlar öldürdü. Pəhləvanların qəbiləsi fəxr edirdi ki, onu Əli (ə.) öldürüb. Buna görə də Əmr ibni Əbdəvədin bacısı, qardaşının mərsiyəsində bu məzmunda şeir oxudu:

Əgər Əmrə Əli (ə.)-dan başqası öldürsəydi, ömrüm boyu ona ağlayardım. Amma onun qatili şücaətdə yeganə bir şəxs, kəramətdə yüksək bir şəxsiyyətdir. Onun qardaşımı öldürməsi ar deyil.

Bir an o Həzrətin müqabilində duran pəhləvanlar həmişə buna fəxr edib, öz şücaətli və qorxmaz olmasına öyünərdi. Kafir ölkələrin padşahları, öz məbədlərində o cənabın surətini (şəklini) çəkirdilər. Türk və Ali-Bəveyh padşahlarının bir qurupu, Həzrətin şəkilini təbərrük, düşmənə qələbə çalmaq naminə öz qılıncları üzərində çəkib özləri ilə gəzdirirdilər.

İyirmi ikinci fəzilət: Bilməliyik ki, o Həzrətin qüvvəsi aləmdə dillər əzbəridir. Heç kim onun kimi qüvvətli olmayıbdır. Heç kim onun dərəcəsinə yetişməyibdir.

Xeybər qalasının qapısını möcüzəli əli ilə yerindən qopartdı. Hətta bir qurup adam onu yerindən qaldıra bilməlidir. Ağır bir daşı quyunun üstündən götürdü, halbuki, qoşun onu yerindən tərpədə bilmirdi.

«Ey 44 kişi yerindən tərpədə bilməyən qapını yerindən qopardan!»

İbni Şəhraşub¹ o Həzrətin qüvvəsi barəsində çoxlu hadisələr nəql etmişdir. Məsələn: Həzrətin uşaqlıq vaxtında bələyi cırması, yüyürükdə olan zaman ilanın boğazından sıxıb onu öldürməsi və s...

Həzrətin Kufə və Məshəd məscidinin sütunlarında barmağının izi, Təkrət, Musel və sair yerlərdə ayağının izi, Məkkədə Sur dağında böyük bir daşın üzərində qılınçının izi, Xeybər qalasında bir daşın üzərində və Badiyə dağlarında nizəsinin əsəri çox qədim zamanlardan tanınmışdır.

Deyirlər ki, Əmirəlmöminin (ə.) hər kəsin əlini möhkəm sıxsayıdı, nəfəsi kəsilərdi. Əgər qüvvəsini bir az da artırısaydı, o adamı öldürərdi.

Əli (ə.) dəyirman daşının miləsini boyunbağı edib Xalid ibni Vəlidin boynuna asdı. Heç kim onu xilas edə bilmədi. Nəhayət, Həzrət özü onu tikə-tikə edib uzaqa atdı. Həmçinin rəvayət olunur ki, Həzrət Əli (ə.) Xalidin boğazını iki barmağı (orta barmaq və baş barmağın yanındakı barmaq) ilə elə sıxdı ki, az qaldı həlak olsun. Xalid möhkəm qışqırdı və paltarına batırdı.

Həzrətin uşaqlıq çağlarında quyunun arasında asılı surətdə qalan süd qardaşını saxlaması və bunun kimi çoxlu rəvayətlər hamı üçün məlumdur.

Əli (ə.)-in maraqlı və möcüzəli işlərindən biri budur ki, o uzun illər Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) kənarında kafir-

¹ «Mənaqibe Ali Əbi Talib» kitabının müəllifi

lər ilə cihad etdi və öz xilafəti dövründə Cəməl,¹ Sifeyn² və Xəvaric³ döyüslərində şücaətlə vuruşdu, heç vaxt məğlub olmadı və heç vaxt güclü yaralanmadı. Həmişə öz rəqibinə qələbə çalardı. Onunla döyüşə çıxan heç vaxt canını qurtara bilmirdi. Döyüşdüyü bayaraq altında bütün düşmənləri məğlub edər və heç vaxt düşmən qoşununun çoxluğuna qorxmazdı. Həmişə şir kimi düşmənə hücum çəkərdi.

İyirmi üçüncü fəzilət: Həzrət fəsihlərin⁴ fəsihi idi. Bu mətləb o qədər aydınındır ki, hətta Müaviyə buna iqrar edib deyir: - And olsun Allaha, Qüreyş tayfası üçün fəsahət və bəlağət⁵ yolunu Əli (ə.)-dan başqa heç kim təlim etməmişdir.

Fəsahət və bəlağət mütəxəssisləri o Həzrətin kəlamının tərifində belə deyirlər:

«Əli (ə.)-in kəlamı, Allah kəlamından aşağı, məxluqatın kəlamından isə yuxarıdır».

Buna. «Nəhcül-Bəlağə» kitabı ən yaxşı şahiddir.

Ərəb mühasibləri xitabə və yazmaq üslubunu Əli (ə.)-dan öyrəniblər. Mərvanın⁶ xəzinə hesabdarı olan Əbdülhəmid Əmirəlmöminin (ə.)-in kəlamlarından yüz fəslini əzbər bilirdi.

Divan yazarlarının və yazıçılarının əqidəsi bundan ibarət idi ki, əgər Əli (ə.)-in kəlamı, xütbələri, balağət və fəsahəti olmasaydı, heç kim qoşunun sərkərdəsinə və ya bir şəxsə yaxşı və düzgün bir məktub yaza bilməzdi.

¹ Cəməl döyüşü Ayışə, Təlhə və Zübeyrin törətdiyi müharibədir.

² Siffeyn Müaviyə ilə Əli (ə.)-in arasında gedən müharibədir.

³ Nəhrəvan Xəvarici. İmam Əli (ə.)-in əleyhinə çıxanlardır.

⁴ Gökəl və aydın danışma qabiliyyətinə malik olan şəxs.

⁵ Fikri ince, gözəl və aydın ifadələrlə anlatma, natiqlik.

⁶ Bəni-Üməyyə xəlifələrindən biridir.

Rəvayət olunmuşdur ki, Həzrət minbərdən aşağı endi, camaat onun fəsahət-bəlağətini tərifləyib dedilər: Biz səndən başqa fəsahətli, bəlağətli bir adam tanımıraq və eşitməmişik. Həzrət təbəssüm edib buyurdu: *Axi necə belə olmayıum, bir halda ki, Məkkədə (Kəbənin içində) doğulmuşam.*

Həzrət-Əli (ə.)-in kəlamlarının, fəsahətinin və hikmətinin həddini Allah və onun rəsulu bilir. Heç kim o Həzrətin kəlam və xütbələri kimi bir şey yazmağı arzu etməyib və xəyalına gətirməyibdir. Əgər bəzi sünni alimləri «Şıqşıqiyə xütbəsini» Həzrətin xütbələrindən saymayıb, onu Seyyid Rəziyə¹ nisbət veriblərsə, başqa bir məsələyə görə olubdur. O da bundan ibarətdir ki, onlar xəlifələrin Əmirəlmömininə (ə.) etdikləri zülüm-ləri ört-basdır etmək istəyirdilər. Amma ədəbiyyatçılar və alimlərə onların sözlərinin zəif və dəlilsiz olması gizli deyil. Bir çox alim, Seyyid Rəzi doğulmamışdan qabaq bu xütbənin keçmiş kitablarda olmasını qeyd etmişdir. İbni Əbil Hədidin, Ərəb fəsihləri və ədəbiyyat alimlərinin rəyi budur ki, Seyyid Rəzi və başqaları heç vaxt bu kəlmələrlə xütbə söyləyə bilməzlər.

İyirmi dördüncü fəzilət: Həzrətin ölüleri dirilməsi və xəstələrə şəfa verməsi barəsində etdiyi dualar qəbul olundu. Məsələn: 1 - Babil² ərazisində çürümüş kəllənin dirilməsi və Həzrət ilə danışması. Orada bir məscid tikilər. Məscid «Cümcümə» (yəni kəllə) adı ilə şöhrət tapdı. Həmin məscidin əsərləri indi də Hillə ərazisində «Rəddi-Şəms»³ məscidinin yaxınlığında qalıbdır. Mən

¹ Nəhcül-bəlağəni toplayan və şiyənin böyük alimlərindən biridir.

² «Babil» İraqda Hillə şəhərinin yaxınlığında yerləşən

³ Günəşin qaytarılması.

«Hidayətü-z-zairin» kitabında hər iki məscid barəsində məlumat vermişəm.

2. Sam ibni Nuhu diriltməsi;
3. Əshabi-Kəhfdiriltməsi; Bəsat hədisində bu hadisə yazılıbdır. Əmirəlmöminin (ə.) öz səhabələrindən bir neçəsini hava ilə «Əshabi-Kəhfə» mağarasının yanına apardı. Səhabə Əshabi-Kəhf salam verdilər, amma cavab eşitmədilər. Onlar (Əshabi-Kəhf) Əli (ə.)-dan başqası ilə danışmadılar.

4. Rəvayət olunmuşdur ki, Peyğəmbər (s.ə.v.v.) xəstə idi. Əmirəlmöminin (ə.) Həzrətin iyadətinə gəldi. Həzrət öz əlini Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) mübarək sinəsinə qoyub dedi:

«Ey qızdırma! Allahın Rəsulunun bədənindən çıx!»

Elə həmin an qızdırma Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) bədənindən çıxdı, Həzrəti-Rəsul qalxıb oturdu.

5. Həzrət Siffeyn döyüşündə Hışam ibni Ədiyy Həmadanın kəsilmiş əlini birləşdirib sağaltdı.

6. Həzrət öz aşıqlərindən biri olan zənci kişinin kəsilmiş əlini birləşdirib sağaltdı (Onun əli oğurluq etdiyi üçün, Əli (ə.)-in əmri ilə kəsilmişdi).¹

İyirmi beşinci fəzilət: Həzrətin bir neçə nəfərin haqqında etdiyi nifrinin qəbul olmasına. Həzrət, Bəsir ibni Ərtatin haqqında nifrin etdi ki, ağlını itirsən. Bəsir dəli oldu. O, həmişə bir qılınc istəyirdi. Ağacdan düzəlmış bir qılınc istəyirdi. Ağacdan düzəlmış bir qılınc ilə müttəkkəyə o qədər vururdu ki, nəhayət yixilib özündən gedirdi. Bəsir cəhənnəmə vasil olana qədər bu halda idi.

Həzrət, Təlhə və Zübeyr haqqında nifrin etdi ki, pis və zillət içində ölsünlər. Əmr İbni Cərmuz, Zübeyri Bəsrənin yaxınlığındakı «Vadiyyü-s-Siba»-da yatdığı

¹ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 202-ci s.

yerdə öldürüb cəsədini torpağa basdırıldı. Təlhəni isə Mərvan ibini Həkəm Cəməl döyüşündə ox ilə vurdu. Ox onun damarını qırdı. Səhrada qızmar günəş altında qan yavaş-yavaş Təlhənin bədənindən, axıb onu həlak etdi. Təlhə özü deyirdi: Qüreyş tayfasında heç bir kişinin qanı mənim qanım kimi hədər olmadı.

İyirmi altıncı fəzilət: Cinn və heyvanların o Həzrət-dən itaət etməsidir. Bu mətləb şir və Cüveyriə ibni Müshər hədisində aydınlaşır.

1. Cüveyrə öz səfərində şiri görüb ona salam verərək dedi: Əmirəlmöminin (ə.) mənə sənin zərərindən aman verib. Şir bunu eşidən kimi, geri dönüb beş dəfə nərə çəkərək getdi.¹

2. Həzrətin Kufə minbərində əjdaha ilan ilə danışması;

3. Quşlar, canavar və baliqların Həzrət ilə söhbəti;

4. Fərat çayının baliqlarının Həzrətə salam verməsi;

5. Həzrətin ayaqqabısını qarğanın götürməsi və onun içindən ilanın düşməsi;

6. Azərbaycanlı kişi və onun xam dəvəsinin həkayəsi;

7. Yəhudi kişinin mallarınınitməsi və Əli (ə.)-in əmri ilə cinlərin onları gətirməsi;

8. Əqiq və sair vadilərdə Həzrətin cinlərdən beyət götürməsi.

Bunların hər biri başqa kitablarda şərh olunubdur.²

İyirmi yeddinci fəzilət: Həzrətin cansız təbiət və bitkilər üzərində bir çox möcüzələri müşahidə olunmuşdur. Məsələn: Mədinədə Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) yaşadığı dövürdə günəş o Həzrət üçün geri qaytarıldı. Həm-

¹ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 245-ci s.

² Bəharül-ənvar, 41-ci cild.

çinin Peygəmbər (s.ə.v.v.) dünyadan gedəndən sonra «Babil» ərazisində günəş geri qaytarıldı.

Sünni və şiyə alimləri «Günəşin geri qaytarılması» hədisini nəql ediblər. Bəzi alimlər günəşin geri qaytarılmasının mümkün olması haqqında kitab yazıbdır. Sünni və şiyə şairləri bu hədisi şeirə də çəkiblər. Həzrət üçün günəşin geri qaytarılması, çoxlu kitablarda yazılbıdır.¹

Əbu Bəkrin dövründə Mədinədə güclü bir zəlzələ baş verdi. Zəlzələ dayanmırıldı. Həzrətin hökmü ilə zəlzələ dayandı, yer sakitləşdi.²

Əmirəlmöminin (ə.)-in əlində kiçik bir daş dilə gəldi.

Həzrət «Teyyül-ərz»³ vasitəsi ilə Mədain şəhərinə Salmanın cənazəsini yanına getdi. Ona qüsər verdi, kəfənə büküb və dəfn etdi.

Həzrətin möcüzələrindən biri də «Bəsat» hədisidir.⁴

Əbu Hüreyrə Həzrət Əli (ə.)-in yanına gəlib öz ailəsi üçün darıxdığını və onları görmək istədiyini bildirdi. Həzrət onu «Teyyül-ərz» vasitəsiylə evinə apardı.

Həzrətin zifaf⁵ gecəsində, yer öz xəbərləri haqqında onunla danişdı.

Bir şəxs Həzrətdən borc almağa gəlmişdi. Həzrət kəsəyi qızıl edib ona verdi.

Əli (ə.) bir divarın kənarında oturmuşdu. Divar aşmaq istəyirdi. Həzrət «Dayan!» - deyə, ona əmr etdi və divar dayandı.

¹ Bəharül-ənvar, 41-ci cild, «Rəddi-Şəms» fəsilinə müraciə edin.

² Bəharül-ənvar, 41-ci cild, 254-cü s.

³ Bir şəxsin, bir anda və maddi vasitə olmadan uzun bir məsafəni getməsinə «Teyyül-ərz» deyilir.

⁴ Məlumat toplamaq istəyənlər, Bəharül-ənvar kitabının 39-cu cildinə, 138-ci səhifəsinə müraciə etsinlər.

⁵ Evlənən günün birinci gecəsi.

Bir dəfə dəmir zireh Həzrətin əlində yumuşaldı. Xalid deyir: Gördüm ki, Həzrət zirehin həlqələrini əli ilə təmir edirdi. Mənə buyurdu: Ey Xalid! Allah bizim bərə-kətimizə görə, Davud (ə.)-in əlində dəmiri yumuşaltdı.

Mədinədə xurma ağacları Əli (ə.) və Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) fəzilətinə şəhadət verdilər. Həzrət həmin xurma ağaclarının adını «Seyhani» qoymışdır.

Həzrətin möcüzəsi ilə quru armud ağacı yaşıllaşdı.

Əli (ə.)-in əmri ilə yay (kaman) əjdaha ilana çevrildi.

Yəmən ərazisində ağaç və daş-kəsək o Həzrətə salam verirdilər.

Fərat çayı daşib-coşan zaman Əli (ə.) onun səkitləşməsinə və suyun azalmasına əmr etdi.

İyirmi səkkizinci fəzilət: Əli (ə.) xoşəbiət insan idi. Həmişə ona pislik edənləri bağışlayardı. Həzrətin öz düşmənləri ilə etdiyi rəftar bunu daha da aydınlaşdırır. Mərvan ibni həkəm, Əbdüllah ibni Zübeyr Cəməl mühəribəsində Həzrətin əsiri oldular, amma Əli (ə.) onları azad etdi. Əli (ə.) Ayışayə qələbə çaldıqdan sonra, onunla son dərəcədə mehriban rəftar edib, Mədinəyə qaytardı.

Bəsrə əhalisi Həzrətin və onun övladlarının üstünə qılınc çəkdilər, Həzrət Əliyə (ə.) söyüş verdilər. Lakin Həzrət qələbə çaldıqdan sonra, onlara aman verdi. Mal və övladlarını qarət etməyə qoymadı.

Əli (ə.)-in bu xüsusiyyəti Müəviyə ilə Siffeyndəki döyüşündə daha çox gözə çarpır. Müəviyə əvvəl suyu ələ keçirdi. Əli (ə.) və onun qoşununu su içməyə qoymadı. Bundan bir az sonra Əli (ə.) su olan məntəqəni ələ keçirdib onları susuz səhraya qovdu. Həzrətin səhabələri dedilər: Sən də onlara su içməyə icazə vermə! Qoy susuzluqdan həlak olsunlar və döyüşə ehtiyac olmasın.

Əli (ə.) buyurdu: Yox! And olsun Allaha! Mən onlar kimi etməyəcəyəm. Qələbə çalmaq üçün mənə qılinc kifayət edər.

Sonra əmr etdi ki, suyun yolunu bir tərəfdən Müaviyənin qoşunu üçün açıq qoysunlar.

İyirmi doqquzuncu fəzilət: Həzrətin tədbiri, siyaseti hamidan çox və Allahın dinində hamidan ciddi idi. O Həzrət özü buyurmuşdur:

«Əgər Allahdan qorxmasaydım və təqvalı olmasaydım, ərəblərin hamisindən çox mən hiylə yollarına əl atardım».

Həzrət Əli (ə.) din məsələlərində o qədər ciddi idi ki, hətta başqaları ilə öz övlad və qohumları arasında fərq qoymurdu. Bu mətləb Həzrətin «Əqil» və «İbni Abbas» ilə etdiyi rəftarla daha da aydınlaşır. «Əsəl»¹ hədisinə və Ümmü Gülsümün boyunbağını ariyə² almasına diqqət etdikdə görürük ki, Həzrət öz övladı ilə də həmin rəftarı edirdi.³

Həzrət Əli (ə.) bəxşis etdiyi zaman öz bacısı Ümi Hani və onun əcəm⁴ kənizi arasında fərq qoymayıb, hər ikisinə 20 dirhəm verdi. Həmçinin Əqil ilə zənci kişinin arasında fərq qoymadı.

Əqil dedi: «Məni Mədinənin qara zəncisi ilə bərabər tutursan?»

Əli (ə.) buyurdu: **«Sənin ondan nə üstünlüyün vardır? İnsanın üstünlüyü tez müsəlman olmaqdə və başqasından təqvalı olmaqdadır».**

¹ Bal

² Ariyə, müvəqqəti istifadəyə alınan şeydir.

³ Mənaqibe-Şəhr ibni Aşub, 2-ci cild, 107-108 s.

⁴ Qeyri ərəb olan şəxsə «əcəm» deyilir.

Rəvayət olunmuşdur ki, Cəfəri-Təyyarın oğlu Əbdullah Əli (ə.)-a dedi: Ey Əmirəlmöminin əgər əmr et-səydin və dolanışığım üçün mənə bir şey versəydilər nə olardı? And olsun Allaha, ailəmi saxlamağa bir şeyim yoxdur. Bir atım var, gərək onu satıb ailəmi dolandıram.

Əli (ə.) buyurdu:

«And olsun Allaha, sənə verməyə heç nəyim yoxdur. Ancaq gərək əmindən¹ istəyəsən oğurluq edib sənə versin. Bu da heç vaxt mümkün olan şey deyil.

Otuzuncu fəzilət: O Həzrət Kəbədə, Allahın evində dünyaya göz açdı. Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) təvəllüdündən 30 il keçəndən sonra, rəcəb ayının 13-də cümlə günündə dünyaya gəldi. Bu fəzilətə yalnız Həzrət malikdir.

Məkkənin ən şərəfli yeri hərəmdir. Hərəmin ən şərəfli yeri məsciddir. Məscidin ən şərəfli məkanı Kəbədir. Bu şərəfli məkanda Əli (ə.)-dan başqa heç kim dünyaya gəlməmişdir.

ƏMİRƏLMÖMİNİN ƏLİ (Ə.)-IN FƏZİLƏTLƏRİ HAQQINDA AYƏ VƏ HƏDİSLƏR

Qeyd etmək lazımdır ki, bu fəsildə 40 mətləb yazağam. Bu 40 mətləbin birinci beş dənəsi Həzrət Əli (ə.)-in şənində nazil olmuş ayələr, ikinci beş dənəsi o Həzrətin imamətini sübut edən hədislər və qalan otuz mətləb Onun fəzilətləri haqqındadır.

¹ Əli (ə.) Əbdullahın əmisi idi.

Həzrət Əli (ə.)-in haqqında nazil olmuş beş ayə

Birinci ayə: «Sizin haminiz (himayət edəniz) ancaq Allah, Onun Peygəmbəri (s.ə.v.v.) və iman gətirənlərdir. O kəslər ki, namaz qılır və rüku halında zəkat verir».¹

Bu ayə Həzrət Əli (ə.)-in haqqında nazil olubdur və bu məsələni bütün müsəlmanlar, istər şiyə, istərsə də sünnilər təsdiq edirlər. O, Həzrət günorta namazının nafilesini qıldıığı halda öz üzüyünü (namaz qılanda barmaqa vurulan əqiq üzüyü namazın savabını artırır) dilənçiyyə ehsan etdi. Allah-Taala bu işi bəyənəndən sonra yuxarıda qeyd olunan ayəni öz əziz peyğəmbərinə nazil etdi.

İkinci ayə «Təthir» ayəsidir. «Təthir» ayəsi Peyğəmbərin (s.ə.v.v.), Əli (ə.)-in Fatimə (ə.)-in, İmam Həsən və İmam Hüseyn (ə.)-in barəsində Ümmü Sələmənin evində nazil olubdur.²

Əmirəlmöminin (ə.) buyurur ki, Rəsulullah (s.ə.v.v.) hər gün sübh çağı bizə gəlir və buyururdu:

*Namaz vaxtıdır, Allahın rəhməti sizin üçün olsun!
«Siz ey (Peyğəmbərin) Əhli-beyti! Allah sizdən çirkinliyi yox etmək və siz tərtəmiz, pak etmək istər!»*

Üçüncü ayə «İnsan» surəsinin «Həl əta» ayəsidir. Bu ayə Əmirəlmöminin (ə.), Fatimə (ə.), İmam Həsən (ə.) və İmam Hüseyn (ə.)-in haqqında nazil olubdur.

¹ Məidə surəsi, 55-ci ayə.

² «Təthir» ayəsi haqqında geniş məlumat toplamaq istəyənlər Ayətullah üzma Fazıl Lənkəraninin Azərbaycan dilində tərcümə olunmuş «Əhli0beyt» kitabına müraciə etsinlər.

Dördüncü «Mübahilə»¹ ayəsidir. Bu ayədəki «Ən-füsəna» kəlməsindən məqsəd Həzrət Əli (ə.)-dir. Burada Əli (ə.)-in Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) müqəddəs nəfsi olduğu sübuta yetirilir. «Ənfüsəna» kəlməsi ilə məlum olur ki, Həzrət Əli (ə.) bütün kamilliklər və fəzilətlərdə Peyğəmbər (s.ə.v.v.) ilə şərīkdir. Peyğəmbərdə (s.ə.v.v.) olan bütün İlahi xüsusiyyətlərə malikdir. Həzrəti Əli (ə.)-in Peyğəmbərdən (s.ə.v.v.) fərqli cəhəti yalnız peyğəmbərliyə çatmamasıdır.

Bir dəfə Məmun Həzrət İmam Rza (ə.)-a dedi ki, Həzrət Əli (ə.)-in haqqında olan ən böyük fəzilət hansıdır?

Həzrət buyurdu: - «Mübahilə» ayəsindəki fəzilət ən böyük fəzilətdir.

Şeyx Əzri bu fəzilətə aşağıdakı şeirlə işarə edir. Şeirin məzmunu belədir:

O (Həzrət Əli (ə.)), Həzrət Mühəmməd Mustafanın (s.ə.v.v.) nəfsi və canıdır. Ondan başqa heç kəs bu cür deyil.

Beşinci ayə «Məvəddət» ayəsidir. Bu ayədə Allah Tala buyurur:

«Ya Peyğəmbər (camaata) de: Mən öz risalətimin qarşısında Əhli-beytimin məhəbbətindən başqa heç nə sizdən istəmirəm».²

Ayədəki «Qurba» kəlməsindən məqsəd Əli (ə.), Fatimə (ə.), İmam Həsən (ə.) və İmam Hüseyn (ə.)-dir. Ayənin ikinci hissəsində buyurur:

«Kim bir yaxşı iş görə, onun yaxşılığının savabını, mükafatını artırarıq. Həqiqətən, Allah bağışlayandır və qədribiləndir».

¹ Ali imran surəsi 61-ayə.

² Şura surəsi, 23-cü ayə.

Burada «Həəsənətən» kəlməsindən məqsəd onların məhəbbətidir.

Müəllif deyir: Əmirəlmöminin Əli (ə.)-in haqqındaqı ayələr çoxdur. Məsələn:

«Və bir də öndə olanlar, öndə olanlar! Onlar Allaha və Onun peyğəmbərlərinə hamidan qabaq iman gətirən, yaxşı əməllər etməkdə hamını ötüb keçən, ömürlərini Allaha ibadətə həsr edən, var-dövlətlərini isə Allah yolunda xərcləyənlərdir».¹

Bu ayədən məqsəd Həzrət Əli (ə.) və onun şiyələridir.

Necə ki, «Həqiqətən iman gətirənlər və yaxşı əməllər edənlər yaradılmışların ən yaxşılıridır»,² ayəsi də o Həzrət və şiyələri haqqındadır.

(Əfəmən kanə möminən)³ Həzrət Əli (ə.)-a işarə edir. Ayənin mənası bundan ibarətdir:

«Məgər iman gətirən şəxs fasiq şəxslə birdirmi?!

«Ya əyyühəlləzinə amənu»⁴ cümləsi olan bütün ayələrin ən parlaq nümunəsi Həzrət Əli (ə.)-dır.

Aşağıdakı ayədən məqsəd Əmirəlmöminin (ə.)-dır.

«İnsanları sudan (nütfədan) yaradan, onları (bir-biri ilə) əsil qohum (qan qohumu) və sonradan qohum edən odur».⁵

Çünki, Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) əmisi oğlu və qızının (Fatimey-Zəhra) həyat yoldaşıdır.

«Mərəcəl-bəhrəyni yəltəqiyian»¹ ayəsi Həzrət Əli (ə.) və Fatimeye-Zəhra (ə.)-in haqqındadır. Ayənin mənası:

¹ Vaqıə surəsi, 10-cu ayə.

² Bəyyinə surəsi, 7-ci ayə.

³ Səcdə surəsi, 18-ci ayə.

⁴ Ey iman gətirənlər!

⁵ Furqan surəsi, 54-cü ayə.

«O, iki dənizi bir-birinə qovuşdurdu». Bu ayədən sonrakı ayə, yəni: «Amma onların arasında manəə vardır, bir-birinə qatışmazlar (özləri üçün müəyyən edilmiş həddi aşmazlar)»²

Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) haqqında, ondan sonrakı ayə isə İmam Həsən (ə.) və İmam Hüseyn (ə.) barəsindədir. Həmin ayə bundan ibarətdir: «O iki dənizdən inci və mərcan çıxar».³

Allah-Taalanın buyurduğu⁴ ayə Həzrət Əli (ə.)-a aiddir.

Aşağıda qeyd etdiyim ayələrin hamısı Həzrət Əli (ə.)-in barəsindədir: «Haqqı gətirən (Peyğəmbər (s.ə.v.v.)) və onu təsdiq edən (Əli (ə.)) əsil müttəqilərdir».⁵

Bu ayədəki «Və səddəqə bihi» cümləsi Həzrət Əli (ə.)-a aiddir. «Doğru olanlarla olun!»⁶

Allah Tala bu ayədə Həzrət Əli (ə.)-la olmaqa əmr edir.

Allah-Taala «Təhrim» surəsinin 8-ci ayəsində Həzrət Əli (ə.) haqqında buyurur: «Qiyamət günü Allah-Taala Peyğəmbəri (s.ə.v.v.) və Onunla birlikdə iman gətirənləri xar etməyəcək».⁷

Qurandakı «səbıl», «sirat», «mizan» və «siratun müstəqimun» kələmlərindən məqsəd Əli (ə.)-dir.

Həzrət Əli (ə.) Məkkə şəhərinə gedib «Bəraət» ayələrini kafırlər üçün oxudu.

¹ Ərrəhman surəsi, 19-cu ayə.

² Ərrəhman surəsi, 20-ci ayə.

³ Ərrəhman surəsi, 22-ci ayə.

⁴ Haqqə surəsi, 12-ci ayə.

⁵ Zümrə surəsi, 33-cü ayə.

⁶ Ənfal surəsi, 62-ci ayə.

⁷ Təhrim surəsi, 8-ci ayə.

Həzrət Əli (ə.) «Nəcva»¹ ayəsinə əməl etdi. Öz dinarını 10 dirhəmə satdı və on dəfə sərrini Rəsulullah (s.ə.v.v.) dedi. On dəfənin hər birində sərrini deməmişdən qabaq bir dirhəm ehsan etdi. Nəhayət, Allah-Taala aşağıdakı ayə ilə «Nəcva» ayəsini öz əvvəlki qüvvəsin-dən saldı: «Məgər siz (Peyğəmbərlə) məxfi danışmax-dan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuzmu?»²

Qurandakı «şəhid», «sadiq», «musəddiq», «siddiq», «fəzl», «rəhmət», «nemət» və «imamun mubin» kəlmə-lərinin hamisindən məqsəd Həzrət Əli (ə.)-dir.

«Və o kəs ki, İlahi kitabın bütün elmini bilir».³

Allah-Taalanın bu ayədəki buyurduğu şəxs Əli (ə.)-dir.

Qurani-Kərimdəki «ayətun kubra» və «nəbəun əzi-mun» Həzrət Əli (ə.)-dir.

Həzrət Əli (ə.) buyurub:

«Allah-Taalanın məndən böyük ayəti (nişanəsi) yoxdur və məndən böyük başqa bir xəbər Allahın yanında mövcud deyil».⁴

Quranda «Validəyni» kəlməsindən məqsəd Allahın rəsulu (s.ə.v.v.) və Həzrət Əli (ə.)-dir. Çünkü, Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurub:

«Mən və Əli (ə.) bu ümmətin atasıylıq və onların boynundakı haqqımız öz ata-analarının haqqından böyükdür. Çünkü, əgər onlar bizə itaət etsələr Cəhənnəm odundan nicat verəcək və əbədi Behiştə aparacağıq. Onları azadcasına yaşayanlara qovuşduracağıq».⁵

¹ Mucadilə surəsi, 12-ci ayə.

² Mucadilə surəsi, 13-cü ayə.

³ Rəd surəsi, 43-cü ayə.

⁴ Bəharül-ənvar, 36-ci cild, 2-ci s.

⁵ Bəharül-ənvar, 36-ci cild, 9-cu s.

Quranda gələn «Həblullahu-l-mətin»¹ «Salihu-l-möminin»² «İxvanən əla sururin mutəqabilinə»³, «Və li kuli qövmin hadin»⁴ sözlərindən məqsəd Həzrət Əli (ə.)-dir. Allah-Taala «Maidə» surəsinin 54-cü ayəsində buyurur:

«Tezliklə Allah-Taala bir dəstəni gətirəcək, Allah onları və onlar Allahi çox istəyirlər».

Ayədəki «qövm» kəlməsinin ən parlaq nümunəsi Həzrət Əli (ə.)-dir.

Allah-Taala başqa bir ayədə buyurur:

«(Ey müşriklər!) Məgər siz hacilərə su verməyi və Məscidül-həramı təmir etməyi Allaha və qiyamət günü nə iman gətirib Allah yolunda cihad edənlərlə eynimi tutursunuz?»⁵

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) müşriklərin şiddətli təzyiqi altında idi. Müşriklər o Həzrəti öldürmək qərarına gəldikdə Cəbrail onların bu çirkin planını Peyğəmbərə (s.ə.v.v.) xəbər verdi. Peyğəmbər (s.ə.v.v.) gecə qaranlıq hər yeri bürüyəndən sonra məkkədən çıxdı. Həmin gecə Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin yatağında yatıb öz canını Allah yolunda fəda etməyə hazır oldu. Çünkü, müşriklər Peyğəmbəri (s.ə.v.v.) öz yatağında yatdığı yerdə öldürmək istəyirdilər.

Həmçinin «Həşr» surəsinin 9-cu ayəsi, «Əraf» surəsinin 44-cü, 48-ci ayəsi və «Saffat» surəsinin 24-cü ayə-

¹ Ali-İmran surəsi, 103-cü ayə.

² Təhrim surəsi, 4-cü ayə.

³ Hicr surəsi, 47-ci ayə.

⁴ Rəd surəsi, 7-ci ayə.

⁵ Tövbə surəsi, 19-cu ayə.

si¹ Həzrət Əli (ə.)-ın haqqındadır. Qeyd etdiyim ayələri yuxarıdakı tərtiblə yazıram:

«Özləri ehtiyac içində olsalar da başqasını özlərindən üstün tuturlar».²

«Elə bu zaman onların arasından bir carçı:

«Allah zalimlərə lənət etsin!» - deyə səslənəcək».³

«Əraf əhli üzlərindən tanıdıqları (bir dəstə) adama müraciət edib: «Sizə nə yiğdiğiniz mal-dövlət, nə də təkəbbürünüz bir fayda verdi» - deyəcəklər».⁴

«Onları yubadıb saxlayın, çünki sorğu-sual olunacaqlar!»

HƏZRƏT ƏLİ (Ə.)-İN İMAMƏTİİNİ SÜBUT EDƏN BEŞ HƏDİS

Birinci hədís «Qədiri-Xum» hədisidir. Bu hədisi həm şiyə, həm də sünni rəvayətçiləri nəql edibdir və heç kəs onu inkar edə bilməz. «Gədiri-Xum» hədisini Peyğəmber (s.ə.v.v.) buyurubdur. Allahın rəsulu (s.ə.v.v.) öz həcc əməllərini yerinə yetirəndən sonra müsəlmanlarla geri qayıtdı. Həzrət «Qədiri-Xum» adlı bir məkana yetişdi. Orada müsəlmanları bir yerə topladı. Əmirəlmöminin (ə.)-i dəvənin üstünə qaldırdı. Peyğəmber (s.ə.v.v.) müsəlmanlara elan etdi ki, Əli (ə.) mənim vəsimdir. Həzrət Əli (ə.)-in haqqında camaata sifariş etdi. Həzrət Əli (ə.)-am üçün müsəlmanlardan beyət

¹ Həzrət Əli (ə.) haqqındaki ayələri toplamaq istəyənlər «Bəharül-ənvar» kitabının 35 və 36-ci cildlərinə müraciə etsinlər.

² Həşr surəsi, 9-cu ayə.

³ Əraf surəsi, 44-cü ayə.

⁴ Əraf surəsi, 48-ci ayə.

götürdü. Hami Əli (ə.)-ı Peyğəmbərdən sonra öz rəhbər və İmamı kimi tanıdılar.

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) «Qədir-Xum»dakı çıkışında aşağıdakı sözləri elan etdi:

«Mən hər kəsin mövla və rəhbəriyəmsə, Əli (ə.) də onun rəhbəridir. Ya Allah, Əli (ə.) ilə dostluq edənlə dostluq et, onunla düşmənçilik edənlə düşmənçilik et, Əli (ə.)-a kömək edənə kömək et və onu xar edəni zəlil et!»

İkinci hədis «Mənzələt» hədisidir. Bu hədisi də şiyə və sünni rəvayətçiləri mötəbər sənədlərə əsasən nəql edibdir.

Rəsulullah (s.ə.v.v.) Əmirəlmöminin (ə.)-a buyurdu:

«Sənin mənə olan nisbətin Harunun¹ Musaya olan nisbəti kimidir, yalnız bir fərqimiz vardır ki, məndən sonra peyğəmbər olmayıacaq».

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) bu sözü ilə elan etmək istəyir ki, Harun Musa (ə.)-in bütün işlərdə vəziri və özündən sonra xəlifəsi olduğu kimi Həzrət Əli (ə.)-am da hər bir işdə mənim vəzirim və məndən sonra müsəlmanların xəlifəsidir.

Üçüncü hədis Həzrət Əli (ə.)-a salam vermək haqqında olan hədisdir.

Bürəydə rəvayət edir: Rəsulullah (s.ə.v.v.) bizə əmr etdi ki, bundan sonra Həzrət Əli (ə.)-ma salam verəndə deyin:

«Əssəlamu əleykə ya Əmirəlmöminin»

Peyğəmbər (s.ə.v.v.) burada Əli (ə.)-a «Əmirəlmöminin», yəni «möminlərin rəhbəri və imamı» ləqəbini verir. Bu ləqəb yalnız Əli (ə.)-a məxsusdur və Allah tərəfindən seçilibdir.

¹ Harun Musa (ə.)-in vəsiyi idi.

Dördüncü hədis: Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurub: «Əli (ə.) haqq ilə və haqq Əli (ə.) ilədir. Hər yerdə Əli (ə.) olsa, haqq da oradadır».

Beşinci hədis «Teyr» hədisidir. Bu hədis çoxlu sənədlərlə nəql olunubdur. Hədis bundan ibarətdir.

Bir dəfə Rəsulullah (s.ə.v.v.) üçün toyuq bişirib hədiyyə ünvanı ilə gətirdilər. Rəsulullah (s.ə.v.v.) buyurdu:

«Ya Allah, öz xəlqinin ən yaxşısını mənim yanımıza yetir və mənimlə birlikdə bu xörəyi yesin!»

Bu vaxt Həzrət Əli (ə.) Peyğəmbərin (s.ə.v.v.) yanına gəldi və birlikdə yemək yedilər.*

«NƏCVA» (PIÇILTI) AYƏSİ

«Mücadilə» surəsinin 12-13-cü ayələrində buyurulur:

«Ey iman gətirənlər! Peyğəmbərlə məxfi danışığa getməzdən öncə (Allah yolunda) sədəqə verin. Bu sizin üçün daha xeyirli, daha pakdır. Əgər bir şey tapmasanız, (bilin ki), Allah bağışlayan və rəhm edəndir. Yoxsa siz məxfi danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxduuz?! İndi ki, siz bu işi etmədiniz və Allah da tövbənizi qəbul etdi, onda namaz qılın, zəkat verin, Allaha, Onun Peyğəmbərinə itaət edin (və bilin ki), Allah nə etdiklərinizdən xəbərdardır!»

Bu iki ayədə mövcud olan dəlillərdən, eləcə də, bir çox alımlərin, o cümlədən, Təbərsinin «Məcməülbəyan», Fəxri-Razinin «Kəbir», Qurtubinin «Əlcəmi» li əhkamil-Quran», Alusinin «Ruhul-məani» və digər təfsir kitablarında onun nazil olma səbəbi ilə əla-

* Şeyx Abbas Qummi «İmam Əlinin fəzilətləri» 1998/1419.

qədar qeydlərindən belə başa düşülür ki, bəzən müsəlmanlar (bəzi təfsirçilərin yazdıqları kimi, sərvətli müsəlmanlar Peyğəmbərin (s.) yanında mövqe qazanmaq üçün hər bir kiçik və əhəmiyyətsiz məsələni ona piçılıt ilə və məxfi şəkildə bildirirdilər. Nadanlar anlaşırlılar ki, Peyğəmbər (s.) vaxtını bir fərdin əhəmiyyətsiz sözlərinə sərf etməklə mühüm işlərdən qalır. Bu iş həm də zəif və yoxsul təbəqəni narahat edirdi. Bu zaman qeyd etdiyimiz birinci ayə nazil oldu və müsəlmanlara belə bir göstəriş verildi: «Əgər Peyğəmbərlə məxfi şəkildə danışmaq istəyirsinizsə, bu işdən önce Allah yolunda sədəqə verin». Bu göstəriş maraqlı bir sınaqla yanaşı, Peyğəmbərlə (s.) səmimi əlaqədə olduğunu iddia edənlərə tutarlı bir cavab oldu. Bir nəfərdən (yalnız İmam Əmirəl-möminin Əlidən (ə.)) başqa heç kim Peyğəmbərlə (ə.) məxfi danışmaqdan əvvəl sədəqə vermədi.

Bununla da müsəlmanlar İmam Əlinin (ə.) Allah və Onun Peyğəmbərinin (s.) yanında yüksək məqama malik olduğunu şahidi oldular. Qısa bir müddətdən sonra ikinci ayə nazil olub, birinci ayədə qeyd olunan hökmü ləğv etdi. Bununla da məlum oldu ki, bəzilərinin ürəklərində sərvət, mal-dövlət sevgisi Peyğəmbərlə (s.) məxfi danışmaqdan artıqdır. Həm də aydın oldu ki, məxfi danışmaq istəyənlərin sözləri əhəmiyyətsizdir. Onların bu işdə məqsədi yalnız ictimai mövqe qazanmaq idi.

Bu ayənin təfsiri ilə bağlı çoxlu rəvayət nəql olunmuşdur ki, onun hökmünə əməl edən şəxs yalnız İmam Əli (ə.) olmuşdur. «Şəvahidut-tənzil» kitabında nəql olunur ki, Mücahid İmam Əlinin (ə.) belə buyurduğunu demişdir:

«Quranda bir ayə var ki, məndən qabaq və məndən sonra ona əməl edən bir kəs olmayıb və olmayacaq da; bu «nəcva» ayəsidir. Mənim bir dinar pulum var idi, onu on dirhəmə satdım. Bununla da hər vaxt Peyğəmbərlə (s.) məxfi danışmaq istəsəydim, bir dirhəm sədəqə verərdim. Lakin bir müddətdən sonra o ayənin hökmü (sonrakı ayənin vasitəsilə) ləğv oldu».¹

Başqa bir rəvayətdə Əbu Əyyub Ənsaridən belə nəql olunur: «Bu ayə Əli (ə.) haqda nazil olmuşdur. Əli (ə.) Peyğəmbərlə (s.) on dəfə məxfi danışdı və hər danışından əvvəl bir dirhəm sədəqə verdi».²

Növbəti rəvayətdə Mücahidən belə nəql olunur: «Qurani-kərimdə bir ayə var ki, hökmü ləğv olana qədər Əli ibn Əbi Talibdən (ə.) başqa heç kim ona əməl etmədi. Həmin ayə «nəcva» ayəsidir. O, Allahın Peyğəmbəri ilə məxfi danışdı və bir dinar pul sədəqə verdi».³

Həmin kitabda bu barədə təxminən, on rəvayət nəql olunmuşdur.

Süyuti «Əd-durrul-mənsur» təfsirində də bu rəvayəti (yeddi müxtəlif sənədlə), onun düzgünlüyü ilə bağlı Hakim Nişapurinin etirafını və İmam Əlinin (ə.) belə buyurduğunu nəql edir: «Qurani-Kərimdə bir ayə var ki, məndən qabaq və sonra ona əməl edən olmayıb və olmayacaq». Sonra hədisin davamını «Şəvahidut-tənzil» kitabında nəql olunduğu kimi qeyd etmişdir.⁴

Yenə həmin kitabda müxtəlif rəvilərdən belə nəql olunmuşdur: «Peyğəmbər (s.) (şəxsi danışığa gəlmək istəyənlərin nə qədər sədəqə verəcəkləri barədə Əli (ə.)

¹ Şəvahidut-tənzil», 2-ci cild, s.231, hədis:951.

² Yenə orada, s.240, hədis:946.

³ Yenə orada.

⁴ «Əd-durrul-mənsur», 6-ci cild, s.185.

ilə məsləhətləşib) buyurdu: (Ya Əli!) Bir dinar necədir? Əli (ə.) dedi: (Ya Peyğəmbər (s.)) Camaatin ona gücü çatmaz. Peyğəmbər (s.) buyurdu: Bir dinarın yarısı necə? Əli (ə.) dedi: Buna da camaatin gücü çatmaz. Buyurdu: Bəs, nə qədər olsa, yaxşıdır? Dedi: Bir arpa ağırlığı qədər qızıl pul! Peyğəmbər (s.) buyurdu: (Ya Əli!) Onun miqdarını çox az dedin!

Onların söhbətindən bir az keçməmişdi ki, «Yoxsa siz məxfi danışmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?! İndi ki, siz bu işi etmədiniz və Allah da tövbənizi qəbul etdi, onda namaz qılın, zəkat verin...» ayesi nazil olub, ötən hökmü ləğv etdi.

Əli (ə.) buyurur: «Allah-taala mənim vasitəmlə bu ümmətin yükünü yüngülləşdirdi».¹

Bu məsələ ilə əlaqədar Bursuinin «Ruhul-bəyan» təfsirində Abdullah ibn Ömər ibn Xəttabdan nəql etdiyi bir hədis diqqəti daha çox cəlb edir. O deyir: «Əgər Əlinin (ə.) malik olduğu üç fəzilətdən biri məndə olsayıdı, bir dəstə qırmızı dəvəyə² (ən qiymətli mala) sahib olmağımdan daha yaxşı olardı. Birincisi, Əlinin (ə.) Fatimeyi-Zəhra (ə.s.) ilə evlənməsi, ikincisi «Xeybər» müharibəsində qələbə bayrağını əlinə götürməsi, üçüncüsü, «nəcva» ayəsidir».³

Bu hədisi Zəməxşəri «Kəşşaf», Qurtubi «Əl-camiu liƏhkamil-Quran» və Təbərsi «Məcməül-bəyan» kitablarında nəql etmişlər.⁴

¹ Yenə orada, 6-cı cild, s.185.

² Bus öz ərəblər arasında daha qiymətli əşyalar barəsində işlədirilir. Onlar nəfis, qiymətli və inci əşyaları bəyan edərkən, bu sözü işlədirirlər. Bus öz atalar sözü formasına düşmüşdür.

³ «Ruhul-bəyan», 9-cu cild, s.406.

⁴ «Kəşşaf», 4-cü cild, s.494; «Əl-camiu liƏhkamil-Quran», 9-cu cild, s.6472 və «Məcməül-bəyan», 9-10-ci cild, s.252, bəhs etdiyimiz ayənin təfsirində.

Həqiqətdə, Abdullah ibn Ömər üç həssas və mühüm məsələyə işaret etmişdir. Çünkü Peyğəmbərin (s.) buyurduğu kimi, bütün dünya qadınlarının ən fəzilətlisi Fatimeyi-Zəhraya (ə.s.) layiq, yalnız Əlidir (ə.) və Peyğəmbərdən (s.) sonra bəşəriyyətin qəhrəmanı odur! «Xeybər» döyüşündə İslam sərkərdələrinin məğlub olduğu zaman Peyğəmbərin (s.) bayraqı İmam Əliyə (ə.) verməsi və bununla da müsəlmanların bu döyüşdə qələbə qazanması başqalarının arzuladığı misilsiz bir fəzilətdir. «Nəcva» ayəsinə geldikdə isə, bu ayəyə əməl edən yeganə şəxs İmam Əli (ə.) olmuşdur.

Qəribədir ki, bəziləri bu məsələni əhəmiyyətsiz göstərməyə, hətta Əlinin (ə.) bu fəzilətini ört-basdır etməyə cəhd göstərmişlər! Onlar adəti üzrə, həmişə bəhanələr, məntiqsiz və əsassız dəlillər girdabındadırlar. Bəzən deyirlər ki, səhabələrin böyükələri (sədəqə verməyə) ehtiyac bilmədikləri üçün bu işə əməl etməmişlər; bəzən deyirlər ki, səhabələrn bu işi görməyə (sədəqə verməyə) kifayət qədər vaxtı yox idi. Çünkü bu hökm tez bir zəmanda ləğv olundu; bəziləri də deyirlər ki, sədəqə verib, Peyğəmbərlə (s.) məxfi danişığa getmək, yoxsulları narahat edər, sərvətliləri qorxuya salar. Çünkü yoxsulların sədəqə verməyə gücləri çatmırı və sərvətlilər də gücləri çatdıqları halda, əgər bu işi tərk etsəydir, danlanacaqdırlar. Buna görə də digər səhabələrin bu ayəni hökmünə əməl etməməsi, onları fəzilətdən salmır».¹

Amma bu böyük təfsir alımları sanki ikinci ayəni bəhanə gətirdikləri zaman tamamilə unutmuşlar ki, Alla-Taala elə həmin ayədə əvvəlcə Peyğəmbərlə (s.) məxfi danişanları hökm nazil olduqdan sonra sədəqəni tərk

¹ «Kəbir» təfsiri, Fəxri-Razi, 29-cu cild, s272 və «Ruhul-məani», 28-ci cild, s.28.

etdikləri üçün danlayır və məzəmmət edir. Ayədə buyurulur: «Yoxsa siz məxfi danişmazdan əvvəl sədəqə verməkdən qorxdunuz?» Allah-Taala bu işi tərk etməyi bir növ günah hesab edərək buyurur: «Allah tövbənizi qəbul etdi!» Bu ayədə sədəqə verməyi tərk edənlərin bağışlandığı bildirilir. Onun əvəzinə namaz qılmaq, zəkat vermək, Allaha və Peyğəmbərə (s.) itaət etmək əmri verilir. Əgər digər səhabələrin vaxtı yox idisə, məqsədləri yoxsulların qəlbini ələ almaq, sərvətlilərin qorxusunu aradan qaldırmaq idisə, onda nə üçün Allah-Taala onları məzəmmət edir və tövbə məsələsini gündəmə gətirir?! Ayəyə diqqət yetirməklə məlum olur ki, onların tutduğu iş düzgün deyilmiş. Bu mövqedən çıxış edən alımlər əqidələrinə uyğun gəlməyən məsələlərdə Quran ayələrinin münasibətini görə bilmirlər.

İمام Əlinin (ə.) fəzilətini əhəmiyyətsiz göstərmək üçün demişlər: «Nəcva» ayəsi ilə onun hökmünü ləğv edən sonrakı ayə arasında yalnız bir saat fasilə olmuşdur. Buna görə də, digər səhabələr onun hökmünə əməl etməyə müvəffəq olmamışlar». Belələri də yaddaşı zəif qrupdan sayılır. Çünkü onlar hökmü ləvğ edən ayənin tonuna diqqət yetirməmişlər. Həmin ayədə bir qrup səhabə məzəmmət olunur ki, nə üçün yoxsulluq qorxusundan sədəqə verməyi və Peyğəmbərlə (s.) məxfi danişmağı tərk etmişlər! Düzdür, onlar bu işi tərk etsələr də, Allah rəhm edəndir və onların tövbəsini qəbul etmişdir. Əgər bu iki ayə arasında fasilə bir saat olsaydı, Allah-Taala onları məzəmmət etməzdi. Bir sıra rəvay-

ətlərdə «bu iki ayə arasında fasılə on gün olmuşdur» fikri daha münasibdir.¹

Sual: Bu məsələ ilə bağlı bir sual qalır. Bu işi necə fəzilət hesab etmək olar? Bəzi təəssübkeş təfsirçilərin dedikləri kimi, nə ona əməl etmək bir fəzilətdir, nə də onu tərk etmək bir nöqsan və xəta.

Cavab: Bu sual da keçən bəhslərdə cavablandırıldı. Əlavə olaraq deyə bilərik ki, sualın cavabını tapmaq üçün ən yaxşı yol Qurani-Kərimə müraciət edib, hökmü ləğv edən (ikinci) ayəyə diqqət yetirməkdir. Bu ayədən göründüyü kimi, Allah-Taalanın əmrilə müsəlmanlar sınağa çəkilir. Belə ki, Peyğəmbərlə (s.) şəxsi danışmaq istəyənlər müsəlmanları nəzərə alaraq yenidən danışq üçün, Allah yolunda sədəqə verməli idilər. Burada yalnız bir nəfər bu ilahi sınaqdan layiqincə keçdi və o da Əli ibn Əbi Talib (ə.) oldu. Məgər bu böyük bir iftixar və fəzilət deyilmi?! Başqa sözlə, bütün səhabələr ayədə məzəmmət olunduğu və onların tövbəsindən söz açıldı halda, burada istisna edilən şəxs yalnız İmam Əlidir (ə.).

Bəs, nə üçün bəzi alımlər belə açıq-aydın həqiqəti inkar etmək istəyirlər? Bunun səbəbi haqda özünüz düşünün!²

Bismillah ər-rəhman ər-rəhim!

Pak can kövhərini su və torpaqda birləşdirib onların izdivacından zamanın möcüzəsi və dövranın nadir (varlığı) olan yüksək məqamlı insanın üzünə mövcudluq

¹ «Ruhul-məani» təfsirində bu nəzər xəlifə Mənsur Dəvanığının dövründə yaşayan və «tabein» şagirdlərindən olan Müqatildən nəql olunmuşdur.

² Ayətullah Məkarim Şirazi. «İmamət haqqın dili ilə», 2010.

qapılarını açmış Allah hədsiz və müqayisəsiz pərəstiş və təşəkkürə, əbədi dua və tərifə layiqdir. Şeir:

Bütün gələnlərdən əvvəl mövcud olan,

Bütün varlıqlardan çox qalan

Və Allah tərəfindən verilmiş parlaq tacın sahibi, Allahı dərk etmiş və Allaha doğru sülük etmiş, Allahın elçisi Əbülqasim Məhəmmədə səmimi dualar, ən qiyamətli salavat və ən yaxşı salamlar olsun!

Nəzm:

Yaradanın xüsusi elçisi,

Möhkəm dəlilin yetiricisi!

O, dar dəvət (yoluna) genişlik (bəxş edib).

Daşlar onun möcüzəsinə şəhadət verir!

Və övliyaların başçısı, Həzrəti-Mustafanın qəyyumu, Allahın qalib gəlmış şiri, möminlərin əmiri, dindarların imamı Əli ibn Əbutalibin işıqlanmış qəbri və ətirlənmiş məzarı hədsiz-hüdudsuz və saysız-hesabsız nurla dolsun!

Şeir:

Əgər yer kəməndə gəlsəydi, Xeybərin fatehi

Bir anda onu qoparıb bu fırızə rəngli

kümbəzə atardı!

Kövsərin saqisi behiştə saqılık etməsə,

Peyğəmbərlərin ağızı Kövsər suyundan

islənməyacaq!

*Və onların nəslinə və övladlarına salam olsun!**

* «Qızılbaşlar tarixi», Tərcümə və şərhlər M.Ə. Məhəmmədinindir. Bakı, «Azərbaycan» nəşriyyatı, 1993.

SƏNƏDLƏRİN İZAHİ (*İxtisarla*)

BABAGİL MƏQBƏRƏSİNƏ AİD SƏNƏDLƏR

Babagil məqbərəsi Azərbaycanın Lerik rayonunda, Babagil kəndi yaxınlığında, köhnə qəbristanlıqda yerləşir. Məqbərənin tarixi haqqında bizə çatmış altı sənəd-dən başqa, digər yazılı məlumat hələlik əldə ediləmişdir. Qeyd olunan altı sənəd isə Azərbaycan MEA Tarix İnstiututunun elmi arxivində saxlanılır.

Lənkəran və Lerik rayonlarındakı yaşlı adamların dediyinə görə Babagil sözü gilanlı baba deməkdir. Babagil adlanan şəxs islam dininin şəx təriqətinə mənsub ruhani xadim olmuş, vaxtı ilə Gilandan Astara Talişinə gəlmiş, Asnaqaran kəndində yaşamış və orada vəfat etmişdir (hazırda Lerik rayonundakı Babagil kəndinin keçmiş adı Asnaqaran olmuşdur. Asnaqaran sözü taliş dilində dəmirçilər deməkdir. Rəvayətə görə keçmiş zamanlarda həmin kəndin sakinləri Taliş hökmdarlarının süvariləri üçün silah, yaraq və s. əşyalar hazırlayırmışlar).

Babagil kəndində yaşayan qocalar Babagilin əsil adının Əmirə Şahsəvar Gilani Kəsgəri olduğunu iddia edirlər (Biz əsas etibarı ilə yaşı 90-dan yuxarı olan qocalardan Cəngəmiran kəndində yaşayan Əbuzər İbad oğlu Quliyevin, Kürümberə kəndində yaşayan Böyükəga Xuda oğlu Həsənovun, Darquba kəndində yaşayan Abi Nurulla oğlu Nurullayevin, Sağləkçə kəndində yaşayan Zülfüqar Qasim oğlu Qasimovun, Aslan Bayram oğlu Abdullayevin və başqa qocaların rəvayətlərini əsas götürürük). Astara Taliş hakimi

Bayındır xanın (İskəndər bəy Münşi. Tarixe-Aləmə-rayi-Abbasi. Tehran, hicri 1314, s.156) bu adam haqqında hicri 958-ci ilin ziqədə – (miladi 1551-ci ilin oktyabr) ayında verdiyi fərmanı bizə qədər çatmışdır (fərmanın əslı Azərbaycan EA Tarix İnstitutunun elmi arxivindədir, fond 1, siyahı 2, iş №302,) (3№-lm sənədə bax). Bu fərmandan məlum olur ki, Əmirə Şahsəvar Gilani Kəsgəri I Təhmasib dövründə yaşamışdır. Babagil məqbərəsi isə əlimizdə olan sənədlərə əsasən hələ I Şah İsmayılin hakimiyyət başına keçməsindən çox-çox əvvəl mövcud olmuşdur. Əbdülfəttah Fuməninin «Tarixe Gilan» adlı əsərində Əmirə Şahsəvarın 1578-ci ildə Biyəpiş orduları əleyhinə vuruşma zamanı öldürülüyü qeyd edilir.

Göstərilən dəlillərə əsasən ehtimal etmək olar ki, Əmirə Şahsəvar Gilani Kəsgəri Babagilin xələflərindən olmuşdur. Eyni zamanda həmin sənədə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Babagil vaxtı ilə Kəsgərdən keçərək Astara Talışına gəlmiş müəyyən tayfanın aqsaqqalı olmuşdur...

... Sənəddə bəzi adların Talış dilində yazılmasını da qeyd etmək lazımdır.

Sənədin başlığında «Əmir Əhməd Deriğinin dediyinə görə» sözlərinin yazılması, habelə onun axırında olan möhür izində Əmir Əhməd adının aydın oxunması göstərir ki, bu təsdiqnamə Əmir Əhmədin əmri ilə tərtib edilmişdir. Deriği isə Əmir Əhmədin Dəriğ mahallindan olduğunu göstərir. (Dağlıq və meşəlik məntəqədən ibarət olan Astara Talışı hələ çox qədim zamanlarda 3 mahala bölünmüştür. Bunlar Pornəm, Zuvand və Dəriğ mahallarından ibarətdir. Dəriğ mahalına təqribən 25 kənd daxildir). Möhürdəki Əmir Əhməd sözünün dörd tərəfində Allah, Məhəmməd və Əli adlarının

təkrarən qeyd olunması Əmir Əhmədin şəhər təriqətinə mənsub xadim olduğuna işarədir.

Sənədin üçüncü sətrində oxunması lazımlı gələn «Ariflərin sultani, türbəti müqəddəs Sultan Babagil» sözlərinin mətnin daxilindən çıxarılaraq təsdiqnamənin ən yuxarı hissəsində, Əmir Əhmədin adından belə yüksəkdə yazılması Babagilin ali rütbəli ruhani xadim hesab edildiyini göstərir.

Sənədin haşiyəsində 3 nəfərin qeydi və möhürü vardır.

....4 №-li Sənəd. Bu fərman I Şah Təhmasibin hakimiyyətinin son illərində, hicri 981 №-ci ilin rəbiül-axır – (miladi 1573-cü ilin iyul) ayında Babagilin övladlarından Mirşahhüseyin haqqında verilmişdir (Sənədin əslİ Azərbaycan EA Tarix İnstiututunun elmi arxivindədir, fond I, siyahı 2, iş №297) (4 №-li sənədə bax).

Burada ilk diqqətəlayiq cəhət fərmanın Ərdəbil şəhərindəki Şeyx Səfiəddin məqbərəsinin mütəvəlliliyi tərəfindən verilməsidir. Buna görə də sənədin yazılıma üsulu şahlar və yerli hakimlərin fərmanlarından fərqlənmişdir. Sənədin ən yuxarı hissəsində «O, yüksəklərin ən yüksəyidir» sözü, onun altında «*O, yüksəklərin ən yüksəyidir*» cümləsi, daha sonra «*ya Mehriban və bağışlayan allahın adı ilə*» cümləsi, daha sonra «*ya Məhəmməd, ya Əli*» sözü yazılmışdır. Bu başlıqdan sonra fərman verən mütəvəlliliyin iki sətirdən ibarət ərəb dilində yazılmış toğrası verilmişdir...

... Bu sənəd Şeyx Səfiəddin məqbərəsi mütəvəlliliyinin geniş hüquqa malik olduğunu, müəyyən adamların vergilərdən azad olunması haqqında onun hətta hökm verə bilməsini göstərir. Həmin sənədə əsasən belə nəticə əldə etmək olar ki, geniş vəqf torpaqlarına sərəncam verən və Ərdəbil məntəqəsində Səfəvi şahlarının bilavasitə nümayəndəsi sayılan bu mütəvəlliliyin göstərişlərinə

ölkənin müəyyən vilayətlərində itaət olunurmuş (*И.П.Петрушевский. Вакфные имени Арабабилгского мазара в XVIII века. «Труды Института истории им. А.Бакиханова, Баку, 1947, с.24*).

Mütəvəllilik tərəfindən verilən bu fərmanın aşağı hissəsində olan möhür izi də tarixi cəhətdən çox maraqlıdır. Möhürün yuxarısında Allah, Məhəmməd, Əli sözləri yazılmış, onun haşiyəsində 14 məsum adlanan şəxsərin adı qeyd edilmişdir. Möhürün ortasında bu sözlər həkk olunmuşdur: «Uca fəzilətə malik olan, öyündən, allahın nurları ilə əhatə edilən, Hüseyni nəslinə mənsub pak Səfəviyyənin ali, yüksək və müqəddəs hüzurundan. 944-cü il».

...7 №-li sənəddə olduğu kimi, bu sənədin də yuxarı hissəsində «hökmranlıq allaha məxsusdur» sözləri yazılmış və onun altına II Şah Abbasın dairəvi möhürü vurulmuşdur.

Möhürün ortasında «Şahi vilayətin qulu II Abbas 1051» sözləri, onun haşiyəsində isə 14 məsum adlanan şəxsələrin adı həkk olunmuşdur...

... Fərmanın yazılmama üsulu 8 və 9 №-li sənədlərdən o qədər də fərqlənmir. Onun yuxarısına II Şah Abbasın möhürü vurulmuşdur. Fərmanın arxasında bir qeyd və toğra, habelə bir neçə möhür izi vardır. Qeyddə deyilir: «Seyidlik, vizarət və iqbal pənahlı, uca rütbəli, alımlər sultani, ali və yüksək xaqanlığın etimadüldövləsinin qeydi əsasında (Bağlandı)».

Həmin qeydin altındakı toğrada «Əlinin iti, şeyxlərin sultani Şeyxəli» sözləri yazılmış və onun alt tərəfinə 8 və 9 №-li sənədlərin arxasında olan məzmunlu möhür vurulmuşdur...

ŞİRVAN VİLAYƏTİ VƏ XƏMSƏ MAHALINA AİD SƏNƏDLƏR

18 №-li Sənəd. Nədir xanın xəlifəliyi haqqında Şah Sultan Hüseynin hicri 1116-ci ilin ramazan (1704-cü ilin dekabr) ayında verdiyi fərman orta əsr Azərbaycan tarixi üçün dəyərli mənbə sayla bilər (Sənədin əslı Respublika Əlyazmaları fondundadır, inv.№h-24 //18№-li sənədə bax).

Nəbatı naxışlarla haşiyələnmiş bu fərmanın ən yuxarı hissəsində «O, pak Allahdır», bir qədər aşağıda «hakimiyyət Allaha məxsusdur», onun altında «mehriban və bağışlayan Allahın adı ilə», nəhayət, mətnin üstündə «Ya Məhəmməd, Ya Əli» sözləri yazılmışdır. Fərmanın haşiyəsində (mətnin 4-7-ci sətirlərinin kənarında) Şah Sultan Hüseynin möhrü vurulmuş və möhrün yuxarı tərəfində yazılmış Əs-Sultan-üs-Səfəviyyə toğrasi daxilində Səfəvilər sülaləsinin şəcərəsi qeyd olunmuşdur. Toğranın yuxarı hissəsində, məsumə sözü yazılmış, onun altında Sultan İbrahim, Sultan Cüneyd, Sultan Heydər, Əli Uxuvvət, Sultan İsmayıł, Sultan Təhmasib, Sultan Məhəmməd, Sultan Abbas, Sultan Səfi, Sultan Abbas, Sultan Süleyman, Sultan Hüseyn adları qeyd olunmuşdur...

... Fərmanda «külli Azərbaycan (19 №-li sənədə bax) ifadəsinin işlədilməsi, habelə Məhəmmədxan Bəydiili-Şamlunun Azərbaycana bəylərbəyi və ordu başçısı təyin edilməsi barədə verilən məlumat da tarixi nöqteyi-nəzərdən maraqlıdır.

20 №-li Sənəd. Bu fərman hicri 1141-ci ilin cüma-diül-əvvəl (1728-ci ilin dekabr) ayında II Təhmasib tərəfindən verilmişdir (sənədin əslı *Azərbaycan EA Respublika Əlyazmaları* Fondundadır, inv.№ h-5/8929).

Fərmanın yuxarısında Allah məfhumunu xatırladan «O» sözü yazılmış və onun altındakı möhür izində bu sözlər qeyd edilmişdir:

«Mehriban və bağışlayan Allahın adı ilə. Şahi vila-yətin qulu ikinci Təhmasib» Fərmanın mətnində əbdali tayfasına mənsub olan Dövlətyar bəyin şah rikabxanasına keşikçibaşı təyin edilməsindən bəhs edilir. Burada həmin təyinatla əlaqədar olaraq Xəmsə mahalindəki kəndlərdən birinin at arpası və soyurğal adı ilə Dövlətyar bəyə verilməsi qeyd edilir...

4 №-li sənəd (İxtisarla):

Şeyx Səfiyyəddin məqbərəsi mütəvəlliliyinin Mir-şah Hüseyn haqqında verdiyi hökm.

Hökm 1573-cü ilin iyun ayında verilmişdir.

Orijinal, ölçüsü 71, 5x23 s.

Yazılma üslubu: şikəstə-divani.

Azərbaycan EA Tarix İnstitutunun elmi arxiv, fond I, siyahı 2, iş №297).

O, yüksəklərin ən yüksəyidir.

Mehriban və bağışlayan allahın adı ilə.

Ya Məhəmməd, Ya Əli.

Səfəvi təriqətinin böyük və yüksək mərtəbəli astanalarından.

Peyğəmbərin müqəddəs nurlarının izləri qorunsun.

Məxluqatı yaradana həmd olsun, ətiyyələr bəxş edənə şükr olsun, peyğəmbərə, onun vəsisinə, evladları Həsən, Hüseyn, Əli, Bağır, Sadiq, Kazım, Rza, Tağı, Nağı, Ələsgəri və zəmanənin sahibi Mehdiyə sələvat və salam olsun. Ən yüksək olan allahın salamı onlara şamil olsun (Bu müqəddimədən) sonra bu cəhətdən ki, əzəmətli evliyanın və kəramətli şeyxlərin yüksək və müqəddəs izlərinin kəramətli, pak və işıqlı astanası qar-

şisina getmək, baş əymək, öpmək və mülazimlik etmək (adamların) nəcatına və (onların) məqamlarının yüksəlməsinə səbəb olur, ona görə də həmin məsud vaxtlarda taliblərin ən seçilmişsi olan asnaqaranlı Babagilin övladı Mirşah Hüseyin itaət və sədaqətlə məleykələrin dövr etdiyi astananın qarşısına gələrək, təvaf və ziyarət qaydalarını həyata keçirdi, pərvanə kimi şəmin etrafına dövr etdi və bir çox arzularına çatdı. Bura dua qəbul olunan yer olduğuna görə (O), zəfər nəsibli, yüksək və meymənətli əlahəzrətin hökuməti, səltənəti və səadətli günlərin davamı üçün, onun hökmranlığı, dəbdəbəsi və cəallının möhkəmlənməsi üçün xeyir-dua və fatəhə oxudu, mömin kişilər və mömin qadınlar üçün xeyir-dua verdi. «Dini və mülkü işlərdə müvəffəqiyət qazanmaq xoşbəxtliyi dövlətli balasına mümkün olası iş deyil»...

18 №-li Sənəd:

Şirvanda xəlifə olmuş Nədir xan haqqında Şah Sultan Hüseynin fərmanı.

Fərman 1704-cü ilin dekabr ayında verilmişdir.

Orijinal, ölçüsü 100x30 sm.

Yazılma üslubu: nəstəliq.

Azərbaycan EA Respublikası Əlyazmaları Fondu.

İnv.№ h-24/42-75.

O, pak Alahdır

Hakimiyyət Allaha məxsusdur

Mehriban və bağışlayan Allahın adı ilə!

Ya Məhəmməd, ya Əli.

Həmd olsun o Allaha ki, bizi ehsan və səxavət yolu-na hidayət edir, bizi düzgün yola rəğbətləndirir və yönəldir, yaxşılıq edənlərin ağası, üsyankar kafirlərin qatili Məhəmməd-əl-Mustafaya, Allahın qalib şiri əcayib və qərayibin məzəhəri, qoşunları dağıdan, şir kimi hücum edən, taliblərin bütün tələblərini yerinə yetirən

Əbu Talib oğlu Əliyə və onun pak-pakizə övladlarına salam olsun (Bu müqəddimədən) sonra, əql və ədəb sahiblərinə örtülü və gizli qalmasın ki, dindar xəlifələrin qoyulması və pəhrizkar əminlərin təyin edilməsi harada olursa-olsun lazım və mütləq vacibdir, tainki onlar cahil adamları düzgün yola yönəltsinlər, azğınlıq səhralarındakı susuzları tövbə və əfvedilmə bulağına rəğbət-ləndirsinlər və sövq etsinlər.

Əlif xan xəlifənin xilafətini təsdiq etmək barədə behişt yurdlu və müqəddəs məkanlı əlahəzrət xagan şah babamın (Allah onun torpağını nurani etsin) şəcərəsi əsasında 1106-cı ilin cümbədil-əvvəl ayında verdiyimiz itaət olunmali mübarək şəcərəyə görə aşağıda adları qeyd olunan camaat üzərində xəlifəlik etmək vəzifəsi məzkur Əlif xan xəlifənin qardaşı olan rəhmətlik Bunyad xəlifənin oğlu Nədir xana tapşırılmışdı. Tələ camaatı (bağlandı), Moldani camaatı (bağlandı), Hacəllilu camaatı (bağlandı), Çest camaatı (bağlandı), Çobanüzü camaatı (bağlandı), Aralıqseyidlər camaatı (bağlandı), Babasamit camaatı (bağlandı), Cavad camaatı (bağlandı), Nükədi camaatı (bağlandı), Gavbərə camaatı (bağlandı), Diyaq camaatı (bağlandı), Qubaz camaatı (bağlandı).

Bağlandı – bu şərh və qeydlə ki, taliblərinin vəziyyət, xidmət və ləyaqətlərini yoxladıqdan sonra, parlaq tacla onların başını ucaltsın, onları təzim və təkrim olunan kəramətli əhli-beytin müqəddəsliyinə inanmağa, ibadətin bütün qaydalarına riayət etməyə, təharət, qüsl, 5 dəfə namaz qılmağa, zəkat və xums verməyə, ramazan ayında oruc tutmağa, Məkkəyə, Beytullahül-həramə getməyə, adamların ən yaxşısı olan Həzrətin (ona ən yaxşı salamlar olsun) gözəl şəhərin ziyarət etməyə, axirət günündə haqqı üstün tutmağa, zəruri xahişləri yeri-

nə yetirməyə, dilənçilərin və məhrumların müəyyən olunmuş haqqını verməyə, məlum ziyafətlər və xörəklər verməyə, yaxşılıq məqsədilə borc verməyə, qohumlara baş çəkməyə, ədl və ehsanə, ölçü və çəki qaydalarına sadıq olmağa, valideynə ehsan verməyə, daim dua etməyə, gecələr yatmamağa, gündüzlər oruc tutmağa, yaxşı əxlaqlı və gözəl rəftarlı olmağa, habelə sair xidmətlərə və ibadətlərə rəğbətləndirsin və həvəsləndirsin. Talibləri haram edilmiş işlərdən və qadağan olunmuş sözlərdən: Allahın vahidliyini və onun tərəfindən gəndərilənləri inkar etməkdən, peyğəmbər və onun övladının haqqını danmaqdan, nahaq öldürməkdən, olmuş heyvanları yeməkdən, donuzu, habelə şərif ayədə qeyd olunmuş sair heyvanları öldürmək və yeməkdən, pak qadınlara böhtan deməkdən, kefləndirici içkilər içməkdən, oğurluq, qumarbazlıq, uşaqbazlıq, zina, hiyləgərlik, pul müəamilələri toplamaq, ribaxorluq və sair haram işlərdən Allahın rəhmətinə məyus olmaq və onun məkr və tədbirlərindən özünü əminamanlıqda hiss etməkdən, aldatmaqdan, vədə əməl etməməkdən, səadəti pozmaq, əhdi sindırmaq, vədə əməl etməməkdən, zəkat və özgələrə lazımı ev əşyaları verməməkdən, namaz və Allah üçün vacib sayılan sair ibadətləri tərk etməkdən, analarla evlənməkdən, habelə müqəddəs ayədə qeyd olunan digər əməllərdən, özgələrinin arvadına baxmaq, şəhadəti danmaq, Allah və onun vəsilərinə yalan satmaqdan, qiybət və böhtandan peyğəmbərləri və vəsiləri (onlara təzim və təkrim olsun) danmaqdan, açıq və ya gizli surətdə fəhşayə mürtəkib olmaqdan, ölçü və çəki-lərdə qeyri-kamil hallara yol verməkdən, ədalətsizlik və qərəzli münasibətlərdən, aldatma və xəyanətdən, xoşgüzəranlıq və boş danışqlardan, mizrablı və sair müsəqi alətlərini çalmaqdan, quranın tövsiyə etdiyi işlərin

həyata keçirilməsində xəsislik etməkdən, inkar və zülm etməkdən, günah əmələrə həris olmaqdan, kiçik günahlar üzərində təkid etmək və sair bu qəbil əməllərdən çə-kindirsin və kənar etsin. Bütün işlərdə peyğəmbərin gözəl şəriətinə və parlaq isnaəşəri dininə tabe olaraq, pak və müqəddəs Səfəviyyə sülaləsinin əzəmətli şeyxlərinin dəvam etdirdikləri yolu özünə şuar qəbul etsin.

Göstərilən xilafət dayağının talibləri onu, biz mübarək şahın tərəfindən qoyulmuş xəlifə bilməli, həmin adamın sözündən və düzgün məsləhətindən kənara çıxmayaraq onun ədalətli və düzgün əmr və nəhyilərinə tabe və müti olsunlar. Qeyd olunan xilafətin lazımı işlərin həmin xəlifəliyin pənahına aid və xas bilsinlər, ona hörmət və qayğı göstərməyi vacib bilsinlər. Xəlifələrdən heç birisi onun xilafətinə müdaxilə etməsin, adları yuxarıda yazılmış camaatın sakin olduğu mahalın əzəmətli bəylərbəyləri və kəramətli hakimləri qeyd olunan adama yardım və kömək etsinlər.

Bu vaxt adı çəkilmiş Nadir xan xəlifə yüksək saraya gələrək, göy qübbəsi qədər uca olan bu astanaya öz dostluq və sədaqətini bir daha aydın və ərz etdi ki, Mehdiqulunun oğlu Talib xəlifə düzgün olmayaraq onun taliblərinin işinə qarışır və maneçilik törədir. Həmin adamın onların işinə qarışmaması üçün mübarək şəcərənin verilməsini təkid etdi. Ona görə qərara aldıq ki, həmin Talib xəlifə, adı çəkilmiş xilafət dayağının taliblərinin işinə qarışmasın, maneçilik törətməsin, düzgün olmayan iş görməsin, imkan versin ki, Qədar xan xəlifə yazılmış şəcərəni hərtərəfli həyata keçirsin. Onların bəylərbəyləri və kəramətli hakimləri yazılmış qayda üzrə göstəriş versinlər və əməl etsinlər, hər il yeni şəcərə tələb etməsinlər, özlərini vəzifədar bilsinlər.

Yazıldı: 1116-cı ilin mübarək ramazan ayında.

Möhür izi və Səfəvi sülaləsinin şəcərəsi.

19 №-li sənəd (İxtisarla):

Şirvandakı siyasi hadisələr haqqında Şah Sultan Hüseynin fərmanı.

Fərman 1721-ci ilin avqust ayında verilmişdir.

Orijinal, ölçüsü 48x19 sm.

Yazılma üslubu: şikəstə.

Mərkəzi Dövlət Kitabxanasının əlyazmaları şöbəsi, 185 (Persidskie i Tadzhikskie) v Pers. 15.

Möhür izi: (*Mehraban və bağışlayan Allahın adı ilə*).

Əmirəlməmininin ən kiçik iti Şah Sultan Hüseyn)

Hökmranlıq və qüdrətin pənahı, dəbdəbə və cəlalli aparata, şəhamət, qoçaqlıq və cəsarətə malik olan yüksək vəzifəli, əzəmətli sultanların xələfi, ehsana layiq, səltənət, hökmranlıq, əzəmət, cəlal, dəbdəbə və iqbəl kəmalına şamil ola və cəlalının yüksəlməsini Allahdan istədiyimiz şahın mərhəmətinə layiq görülən Kartlı Gürcüstanın valisi Hüseynəli də, habelə sayıqlıq və tədbirlilik sifətlərinə malik aqil və bacarıqlı bir sərdarın təyin edilməsi zərurətinə və qeyd olunan hadisələr üçün lazımı tədarük görülməsi və həmin tədarükün geriyə atılması və ya yubandırılmasının bütün Azərbaycanda vəziyyətin qarışmasına səbəb ola biləcəyi üçün belə hallara əsla yol verilməməsi haqqında...*

* Т.М.Мусәви. «Орта əср Азәрбајҹан тарихинә даир фарс дилиндә јазылмыш сənədlər». Бакы, 1965.

ƏLİ ƏLEYHİSSALAMIN «ƏSHABI KƏHF» HAQQINDA BUYURDUQLARI VƏ YƏHUDİLƏR İLƏ SÖHBƏTİ

Əbu İshaq Əhməd ibni İbrahim Sələbi «Əl-ərais» kitabında belə nəql edir: Xəlifə Ömər ibni Xəttabin xilafəti vaxtında yəhudilərdən bir qrupu onun yanına gəlib dedilər: Ey Ömər, sən Peyğəmbərdən sonra onun vəsisisən. Biz səndən bir neçə sual soruşmaq istəyirik. Əgər cavab verə bilsən, onda biləcəyik ki, islahm haqq dindir və Məhəmməd Allahın Peyğəmbəridir. Yox, əgər suallarımıza cavab verə bilməsən, onda biləcəyik ki, islam dini batıl bir dindir və Məhəmməd Allahın Peyğəmbəri deyil.

Ömər dedi: - Nə haqqında istəyirsinizsə soruşun.

Dedilər: - Göyün qıffıları və onun açarlarının nə olduğunu bizə xəbər ver. Həmçinin, de görək hansı qəbir öz sahibi ilə hərəkət etdi? Xəbər ver o şeydən ki, öz tayfasını qorxutdu, halbuki, o nə insanlardandır, nə də cinlərdən. Bizə bu beş şeydən xəbər ver:

1 – O nədir ki, yer üzündə yeriyər, ancaq bətnlərdə yaradılmayıb;

2 – Dorrac (Bülbülə oxşar bir quş adıdır) oxuyarkən nə deyir?

3 – Xoruz banlayarkən nə deyir?

4 – At kişnəyəndə, ulaq anqıranda, qurbağa quruldayanda, qonbər (bir quş adıdır) oxuyanda nə deyir?

Ömər başını aşağı saldı. Sonra dedi: - Məndən bilmədiyim bir şey haqqında soruşduqda «bilmirəm» deməyim eyb deyil.

Yəhudilər ayağa qalxıb dedilər: - Biz şəhadət veririk ki Məhəmməd Peyğəmbər deyil və İslam dini batildir.

Bunu görən Salman Farsi ayağa qalxıb dedi: - Ey yəhudilər, bir neçə dəqiqə gözləyin!

Sonra Əli əleyhissəlamin yanına gəlib dedi: - Ey Əbəl Həsən, İslamin dadına çat!

Əli (ə.): - Nə olub, Salman?

Salman baş verən əhvalatı ona danışdı. Əli (ə.) yəhudilərin yanına gəldi. Ömər Əli (ə.)-i gördükdə ayağa qalxıb dedi: - Ey Əbəl Həsən, sən hər çətinlikdə dada çatansan.

Əli (ə.): - Ey yəhudilər, hər nə haqqında istəsəniz, məndən soruşun. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihu və səlləm) mənə min elm qapısı öyrədib ki, hər bir qapıdan min dənə başqa qapı açılır. Onlardan sual edin. Bu şərtlə ki, əgər düz cavab versəm, müsəlman olub Peyğəmbəri qəbul edəcəksiz.

Yəhudilər: - Qəbul edirik.

Əli (ə.): - Bir-bir soruşun.

Yəhudilər: - Bizə göyün qıfillarının nə olduğunu xəbər ver.

Əli (ə.): - Goyün qıfilları Allaha şərik qoşmaqdır. Bəndə (istər qadın olsun, istərsə də kişi) müşrik olduğunu onun əməlləri yuxarı aparılmır.

Yəhudilər: - Goyün açarlarının nə olduğunu de.

Əli (əleyhissəlam): - Goyün açarları «əşhədu ən la ilahə illəllah və ənnə Muhəmmədən əbduhu və rəsuluhu» deməkdir.

Əbu İshaq deyir: Yəhudilər bir-birinə baxıb dedilər: Əli düzgün və sadiq insandır.

Yəhudilər: - Bizə o qəbirdən xəbər ver ki, öz sahibi ilə birlikdə hərəkət etdi.

Əli (əleyhissalam): - Bu, böyük balıqdır ki, Həzrəti Yunis ibni Məttanı udduqdan sonra 7 dənizi keçdi.

Yəhudilər: - Bizə o şeydən xəbər ver ki, öz tayfasını qorxutdu, halbuki, o şey nə insanlardandır, nə də cindərən.

Əli (əleyhissəlam): - Bu, Həzrəti Süleymanla danışan qarışqadır. O, başqa qarışqaları belə demişdi: «Ey qarışqalar, yuvarlarınıza daxil olun ki, Süleyman və onun qoşunu sizi əzməsin, çünki, onlar düşünmürlər».

Yəhudilər: - Bizə 5 şeydən xəbər ver ki, yer üzərində yeriyərlər, amma bətnlərdə yaradılmayıblar.

Əli (ə.): - O beş şeyin birincisi Həzrəti Adəm (ə.), ikincisi Həzrəti Həvvə, üçüncüsü Saleh Peyğəmbərin dəvəsi, dördüncüsü Həzrəti İbrahim (ə.) üçün göndərilən qoç və beşincisi Musa Peyğəmbərin çəliyindən ibarətdir.

Yəhudilər: - Bizə dorracın oxuyarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - Dorrac deyir: «Allah bütün dünyanın işlərini Öz öhdəsinə götürüb».

Yəhudilər: - Bizə xoruzun banlayarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - O deyir: «Allahı zikr (yad) edin, ey qəflət yuxusunda olanlar!»

Yəhudilər: - Bizə atın kişnəyərkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - At deyir: «Ey Allah! O zaman ki, möminlər cihad üçün kafirlərə tərəf gedirlər, Öz mömin bəndələrinə kömək ol!»

Yəhudilər: - Bizə ulağın anqırankən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - Ulaq deyir: «Allah lənət eləsin rüşvət alanlara!» Ulaq şeytanların qabağında anqırır.

Yəhudilər: - Bizə qurbağanın quruldayarkən nə deməsindən xəbər ver.

Əli (ə.): - Qurbağa deyir: «Pak və münəzzəhdir mənim Rəbbim! Onun üçün dənizlərin dibində ibadət olunur və təsbih deyilir».

Yəhudilər: - Bizə Qonbərin oxuyarkən nə deməsin-dən xəbər ver.

Əli (ə.): - Qonbər deyir: «Ey Pərvərdigar, Mühəmməd və Ali-Mühəmmədin düşmənlərinə lənət et!»

Gələn yəhudilər üç nəfər idi. Onlardan ikisi dedi: - Biz şəhadət veririk ki, həqiqətən Allah təkdir. Onun heç bir şəriki yoxdur. Mühəmməd Onun bəndəsi və rəsululudur.

Bu zaman üçüncü yəhudü ayağa qalxıb dedi: - Ya Əli, necə ki, mənim yoldaşlarım sənin dediklərinə iman gətirdilər, mən də onlar kimi iman gətirdim,ancaq mən səndən bir sual da soruşmaq istəyirəm.

Əli (əleyhissəlam): - Nə barəsində istəyirsənsə, sorus!

Yəhudü: - Mənə qədim zamanlarda yaşamış bir tayfa barəsində xəbər ver ki 309 il ölükdən sonra Allah onları yenidən dünyaya qaytardı. Onların əhvalatı necə olmuşdur?

Əli (əleyhissəlam): - Ey yəhudü, onlar Əshabi-Kəhfdirlər (Kəhf dağının səhabələri).

Allah-təala Öz kitabında bunların əhvalatını bizim Peyğəmbərimizə nazil etmişdir, əgər istəyirsənsə, sənin üçün danışım.

Yəhudü: - Sizin Quranınızı çox eşitmişik, əgər sən özün bu əhvalatı bilirsənsə, onların özünün və atalarının adlarını, yaşadıqları şəhərin, onlara hökmranlıq edən padşahın, onların yatdığı mağaranın, itin və onların gizləndikləri dağın adının nə olduğunu xəbər ver.

Əli (əleyhissəlam): - Peyğəmbərə salavat göndərdik-dən sonra dedi: - Ey yəhudü, mənim Həbibim Mühəmməd

məd (səlləllahu əleyhi və alihə və səlləm) onlar haqqında mənə deyib ki, onların yaşadıqları şəhər Rum (Roma) dövlətində Əfsus adlı bir şəhər idi. O şəhərə Tərtus da deyirlər. Cahiliyyət dövründə Əfsus adlanırdı. İslam dini zühur etdikdən sonra Tərtus deyildi.

Onların əməlisaleh və yaxşı bir padşahları var idi. O öldükdən sonra, onun ölüm xəbəri Dəqyanus adlı Fars padşahlarından birinin qulağına çatdı. O, kafir və çox zülmkar bir insan idi. Dəqyanus öz əsgərləri ilə Əfsus şəhərinə hücum edib, oranı əlinə keçirtdi və orada özü üçün böyük bir saray tikdirdi.

Yəhudi ayağa qalxıb dedi: - Ey Əli, əgər sən bilirsənsə o saray və orada oturanlar barədə mənə xəbər ver.

Əli (ə.): - Ey yəhudi, qardaş, o padşah həmin şəhərdə mərmərdən bir saray tikdirdi. 6 kilometr eni, 6 kilometr uzunluğu idi. Qızıldan dörd min sütun tikdirmiş (qızıldan) min çıraq düzəltmişdi. O çıraqların asıldığı zəncirlər gümüşdən idi. 200 pəncərəni şərq tərəfində, 200 dənəsini isə qərb tərəfində düzəltmişdi. Sarayı elə tikdirmişdi ki, günəş çıxandan batana kimi o sarayın içində düşürdü.

O, sarayda qızıldan bir taxt düzəltmişdi. Taxtin uzunluğu 80, eni isə 40 zira (dirsəkdən barmaqların ucuna qədər olan ölçü vahidi) idi. Bu taxtin kənarları bəzək əşyaları ilə zinətləndirilmişdi. Taxtin sol tərəfində də, sağ tərəfində də qızıldan 80 kürsü düzəltmişdi. Sağ tərəfdəki kürsülərdə Romanın böyük şəxsiyyətləri otururdu. Sol tərəfdə isə 80 nəfər qazı otururdu. Padşah özü isə başına tac qoyub o taxtin üzərində oturdu.

Yəhudi ayağa qalxıb dedi: - Ya Əli, əgər sən bilirsənsə, de görüm o padşahın tacı nədən idi.

Əli (ə.): - Ey yəhudi, onun tacı xalis qızıldan olub 7 qismətdən ibarət idi. Hər qismətində bir mirvari var idi. Bu mirvarilər çırağın gecə işiq saçlığı kimi işiq saçırıcı. Padşah Romanın böyük şəxsiyyətlərindən əlli nəfərin oğlanlarını özünə qulam (xidmətçi) seçmişdi. Qulamların kəmərləri qırmızı yundan, şalvarları isə yaşıl bahalı parçadan idi. Başlarına tac qoymuş, qollarına və ayaqlarına isə bilərzik bağlamışdılar. Əllərində qızıldan bir çəlik var idi. O padşah Roma alımlarının övladlarından 6 nəfər seçib özünə vəzir təyin etmişdi, onlarla məsləhətləşmədən heç bir iş görməzdi. Vəzirlərin üçünü sağ tərəfində, üçünü isə sol tərəfində oturdardı.

Yəhudi: - Ya Əli, əgər bilirsənsə, de görək, onun sağında və solunda oturanların adları nə idi?

Əli (ə.): - Həbibim Rəsulullah (s.ə.v.v.) mənə xəbər verib ki, sağda oturan vəzirlərin adları Təmleyxa, Məkələmina və Məhsələmina, solda oturanların adları isə Mertelyus, Keşnuş və Sadnus idi. Padşah hər işində bu 6 nəfərlə məşvərət edər, sarayında oturub camaatı öz ətrafına yıgar və bu zaman qapıdan 3 qulam daxil olardı. Onların birinin əlində bir qızıl qab, qabda isə gözəl iyli ətirlər var idi: ikincisinin əlində isə gümüş bir qab, içində isə güləb var idi, üçüncüün əlində isə bir quş var idi. Quş uçub güləb olan qaba qonar, qanadlarını güləba batırar, sonra isə uçub qanadlarını içində ətir olan qaba batırar, daha sonra isə uçub padşahın tacına qonar və qanadlarını onun tacına çırpardı. Ətir və güləb padşahın başına və üzünə süzülərdi.

Bu padşah 30 il hökmranlıq etdi, bu müddət ərzində rəiyyətə çox zülm etdi, nəhayət Allahlıq iddiası etməyə başladı. Camaat onun üçün hədiyyələr, xələtlər gətirirdi. Hər kəs ona qarşı itaətsizlik etsəydi, dərhal onu öl-

dürerdi. Camaatı vadar edirdi ki, ona ibadət edib onu Allah bilsinlər.

Günlərin birində padşah taxtda oturub şənlənirdi, əyanlardan bir neçəsi gəlib fars əsgərlərinin onu mühasirəyə aldıqlarını və onunla müharibə etmək istədiklərini xəbər verdi. Padşah bu sözdən o qədər narahat oldu ki, əvvələ tacı başından yerə düşdü, sonra isə özü taxtdan yerə düşdü. Onun sağ tərəfində dayanan Təmleyxa padşaha baxıb öz-özünə dedi: «Əgər bu, doğrudan da Allahdırsa, bəs niyə narahat olur, niyə yatır və ayaq yoluna gedir? Halbuki, bunlar Allahın sifətlərindən deyildir!»

Bu altı nəfər hər gün birinin evinə yiğisirdilar. Təmleyxanın evinə yiğışdıqları gün hamısı yeyib içirdi, amma Təmleyxa heç nə yemirdi. Yoldaşları dedilər: - Sənə nə olub, niyə yeyib-içmirsən?

Təmleyxa dedi: - Ey mənim qardaşlarım! Bir şey məni narahat edir, yeyib-içməyimə, istirahət etməyimə mane olur.

Dedilər: - Səni narahat edən şey nədir?

Təmleyxa dedi: - Bu səmaya baxıb öz-özümə fikirləşirəm ki, görəsən kim bunu sütunsuz, bir yerə bağlı olmadan yaradıb? Kim bu səmada Günəş, Ayı yaradıb səmanı ulduzlarla bəzəyib? Sonra yer haqqında fikirləşirəm ki, görəsən, yer üzündəki bu dənizləri, dəryaları kim yaradıb, kim bu xilqətimdə fikirləşdim ki, görəsən kim məni anamın bətnində yaradıb, insan halında dünyaya gətirib və kim mənə yemək verib böyüdüb? Bunların hamısı üçün bir Xalıq var, özü də o, Dəqyanus deyil.

Onlar Təmleyxanın ayaqlarına düşüb ayaqlarından öpməyə başladılar, dedilər: - Sən fikirləşdiyin şeyləri biz də fikirləşirik, de görək nə etməliyik?

Təmleyxa dedi: - Ey mənim qardaşlarım! Mən həm özüm üçün, həm də sizin üçün bu zalim padşahın əlin-dən qaçıb qurtararaq göyün və yerin Allahına pənah aparmaqdan başqa bir çıxış yolu görmürəm.

Dedilər: - Qəbul edirik.

Təmleyxa ayağa qalxdı, bazara gedib 3 dirhəmlik xurma satdı, pullarını cibinə qoydu, hamısı bir yerdə atlanıb yola düşdülər. O şəhərdən 3 mil (1 mil təqribən 2 km) aralanandan sonra Təmleyxa onlara dedi: - Biz dünyanın malikindən (Dəqyanusdan) ayrıldıq və onun işlərindən xilas olduq. Öz miniklərimizdən enib piyada gedək, bəlkə Allah bizim üçün bir çıxış yolu açdı.

Onlar atlarından enib 7 fərsəx (1 fərsəx təqribən 6-7 km-dir) yol getdilər, bir zaman gördülər ki, ayaqlarından damla-damla qan axır, çünki həmin vaxta qədər bu qədər piyada yol getməmişdilər. Yolda bir çobanla rastlaşdilar, ondan soruştular: - Ey çoban, sənin yanında süddən, sudan bir şey varmı?

Çoban dedi: - Hər ikisindən vardır, amma sifətinizdən aqasından qaçmış qullara oxşayırsınız, başınıza gələnləri mənə danışın.

Dedilər: - Ey çoban, biz elə bir dinə daxil olmuşuq ki, o dində yalan danışmağa icazə yoxdur. De görək, əgər biz düz danışsaq, nicat tapacaqıqmı?

Çoban: - Bəli, nicat tapacaqsınız.

Onlar öz əhvalatlarını çobana danışdilar. Çoban onların ayaqlarına düşüb ayaqlarından öpməyə başladı və dedi: - Sizin qəlbinizdən keçən şeylər mənim də qəlbimdən keçirdi. Burada gözləyin, bu sürüni öz sahibinə qaytarıb gəlim. Onlar bir az gözlədikdən sonra çoban qaça-qaça gəldi, ancaq iti də onunla gəlirdi.

Əli (ə.)-in sözü bura çatanda yəhudi ayağa qalxıb dedi:

- Ey Əli, de görüm, o it hansı rəngdə idi və adı nə idi?

Əli (ə.): - Ey yəhudi qardaş! Həbibim Mühəmməd mənə xəbər verib ki, it xallı idi və adı Qitmır idi. O ca- vanlar itə baxıb dedilər: «Qorxuruq ki, bu it bizim ya- nımızda gəlib hürsün və bizim yerimizi aşkar eləsin». Bunu deyib iti qovmağa başladılar. İti nə qədər daşla- dılar da getmədi. İt öz quyruğu üzərində oturdu. Al- lahın izni ilə dilə gəlib dedi: «Məni qovmayın, mən şə- hadət verirəm ki, Allah təkdir və şəriki yoxdur. Mən sizi düşmənlərinizdən qoruyaram». Çoban onları bir dağın başına qaldırdı, orada bir mağaraya girdilər.

Bu zaman yəhudi ayağa qalxıb dedi: - Ey Əli, o dağın və orada yerləşən mağaranın adı nə idi?

Əli (ə.): - Ey yəhudi qardaş! Dağın adı Niklus, mağaranın adı isə Vəsid idi. Oranın girəcəyində bir ağaç, bir çeşmə vardi. Onlar ağaçın meyvəsindən yedi- lər və çeşmənin suyundan içdilər. Axşam olan kimi mağaraya pənah apardılar. İt isə əlləri üstünə oturub o mağaraya keşik çəkirdi. Allah-təala ölüm mələyinə əmr elədi ki, onların canlarını alsın. Onların hər biri üçün iki mələk təyin etdi ki, onların sağdan sola, soldan sağa döndərsin. Günəşə əmr etdi ki, çıxanda onların sağ tə- rəfinə, batanda isə sol tərəfinə düşsün.

Onlar üç yüz doqquz il o halda qaldılar. 309 ildən sonra Allah onların ruhlarını bədənlərinə qaytardı və onlar bu uzun yuxudan ayıldılar. Bir-birlərinə baxıb dedilər: Bu gecəni Allaha ibadət etməkdən qafil olduq. Ayağa qalxıb, o çeşmədən su içmək istədilər, amma gördülər ki, çeşmənin suyu da, orada olan ağaç da qu- ruyub. Bir-birilərinə baxıb dedilər: «Bizim bu işimiz çox təəccüblüdür, necə oldu ki, bu bulaq və ağaç bir gecədə qurudu?!» Allah onları accirdi. Dedilər: «İçi-

mizdən hansımız gedib şəhərdən bu pula yemək alıb gələr? O yeməkdən alsın ki, donuz yağı qarışq olmasın.

Təmleyxa dedi: - Qardaşlar! Məndən başqa heç kəs sizə yemək gətirə bilməz. Ey çoban qardaş, sən öz paltarlarını mənə ver, əvəzində mənim paltarlarımı gey.

Təmleyxa çobanın paltarlarını geyib şəhərə tərəf yollandı. O elə yerlərdən keçirdi ki, oraları tanımadı. Şəhərin darvazasına çatanda gördü ki, darvazanın başında bir yaşıl bayraq var, onun üzərində belə yazılıb: «La ilahə illəllah, İsa Ruhullah». Təmleyxa dayanıb bayrağa baxdı, gözlərini ovuşdurub öz-özünə dedi: Deyəsən yuxu görürəm! Sonra şəhərə daxil oldu. Bir dəstə adam gördü, onlar İncil oxuyurdular. Təmleyxa onları tanımadı, gəlib bazara çatdı. Orada bir çörəkçi yərəst gəldi və dedi: - Ey çörəkçi! Bu şəhərinizin adı nədir?

Çörəkçi dedi: - Əfsus.

Təmleyxa: - Padşahınızın adı nədir?

Çörəkçi: - Əbdürəhman.

Təmleyxa: - Əgər sən düz deyirsənsə onda mənim işim çox təəccüblüdür!

Təmleyxa üç dirhəm pulu çörəkçiyyə verib ondan çörək istədi. O zamanın pulu ağır və böyük idi. Çörəkçi bu puları görüb təəccübləndi.

Yəhudi dedi: - Ey Əli! Əgər sən bilirsənsə, de görüm o dirhəmlərin ağırığı nə qədər idi?

Əli əleyhissəlam: Ey yəhudi qardaş, mənim həbibim Rəsulullah səlləllahu əleyhi və alihu və səlləm mənə xəbər verib ki, o dirhəmlərin hər birinin ağırlığı 10,3 dirhəm çəkisində idi.

Çörəkçi dedi: - Sən xəzinə tapmisan! Onun yarısını mənə ver, yoxsa səni padşahın yanına apararam.

Təmleyxa dedi: Mən xəzinə tapmamışam. Bu üç dirhəm pul üç gün bundan qabaq satdığını xurmanın puludur. Mən o zaman bu şəhərdən çıxanda bu şəhərin camaati Dəğyanus adlı bir padşaha ibadət edirdilər.

Çörəkçi əsəbiləşib dedi: - Sən razı olmursan ki, tapdığın xəzinənin bir qismini mənə verəsən? Sən o padşahın adını çəkib «O, Allahlıq iddiası edirdi» deməklə məni lağa qoymaq istəyirsən? Halbuki, o padşah 309 il bundan qabaq yaşamışdı.

Çörəkçi onu tutdu, camaat da onun başına yiğildi. Sonra onu padşahın (Əbdürrəhman) yanına apardılar. Padşah ağıllı və ədalətli bir insan idi, onardan soruşdu: Bu cavandan nə istəyirsiniz?

Camaat dedi: - O, xəzinə tapıb.

Padşah dedi: - Qorxma! Bizim Peyğəmbərimiz Həzərət İsa bizə əmr edib ki, xəzinə tapan şəxsdən o xəzinənin xumusunu (beşdə birini) alaq. (Sonra Təmleyxaya dedi:) Onun xumusunu bizə ver, sonra isə sağ-salamat qayıt get.

Təmleyxa: Ey padşah! Həqiqət budur ki, mən xəzinə tapmamışam, mən özüm bu şəhərdənəm.

Padşah: Sən bu şəhərdənsən?!

Təmleyxa: Bəli.

Padşah: Burada tanıdığın bir adam var?

Təmleyxa: Bəli.

Padşah: Adı nədir?

Təmleyxa onun üçün min nəfərin adını saydı, onlar o min nəfərdən birini belə tanımadılar.

Dedilər: Biz bunların heç birini tanımiriq və bu adlar bizim zəmanədə olan adlardan deyil.

Padşah dedi: Sənin bu şəhərdə evin var?

Təmleyxa: Bəli, ey padşah, mənimlə bir nəfəri gəndər.

Padşah bir nəfəri onunla göndərdi, camaat da onunla getdilər, nəhayət o şəhərin ən uca evinə çatdılar.

Təmleyxa: «Budur mənim evim!» - deyib qapını döydü.

Bir qoca kişi qapiya çıxdı. Qocanın qaşları gözləri üzərinə düşürdü. Qoca camaatı görəndə qorxdu.

Qoca: - Ey camaat, nə olub?

Padşahın elçisi ona dedi: - Bu kişi iddia edir ki bu ev onun evidir.

Qoca əsəbiləşdi. Təmleyxaya baxıb dedi: - Adın nədir?

Təmleyxa: - Adım Təmleyxa Fistin oğlu.

Qoca: Bir də təkrar et!

Təmleyxa təkrar elədi. Qoca özünü onun ayaqarına salıb ayaqlarını öpməyə başladı və dedi: - Bu mənim cəddimdir. Bu o, altı nəfər cavandan biridir ki, onlar zalim Dəqyanusun əlindən qaçıb göylərin və yerlərin Allahına pənah aparmışdilar. İsa əleyhissalam bizi onların diri olduqlarını xəbər vermişdi.

Hadisəni padşaha xəbər verdilər. O öz yanında olanlarla birlikdə ata minib onun yanına gəldi. Təmleyxanı görən kimi atdan enib onu qucaqladı. Camaat onun əl-ayağından öpməyə başladı. Onlar Təmleyxaya dedilər: «Sənin yoldaşların hardadır?» Təmleyxa onların mağarada olduqlarını xəbər verdi.

Onlar öz atlarına minib Təmleyxa ilə birlikdə yola düşdülər. Mağaraya yaxınlaşanda Təmleyxa onlara dedi: - Ey camaat, mən qorxuram ki, yoldaşlarım sizin miniklərinizin ayaq səslərini eşidib Dəqyanusun gəldiyini güman edib qorxsunlar. Bir az gözləyin, mən gedib onlara xəbər verim.

Onlar gözlədilər. Təmleyxa yoldaşlarının yanına gəldi. Cavanlar onun ayağına qalxdılar və onu qucaq-

layıb dedilər: Şükürlər olsun Allaha ki, Dəqyanusun əlindən sağ-salamat qurtarmışan.

Təmleyxa dedi: (Qardaşlar! Siz) burada 309 il qalmışınız. Dəqyanus çoxdan ölüb və onun ölümündən əsrlər keçib, şəhərin camaatı da Allaha iman gətiriblər. Camaat mağaranın yaxınlığında məni gözləyir ki, gedib onlara deyim, buraya gəlsinlər.

Dedilər: Ey Təmleyxa! Sən istəyirsən bizi bütün aləmə ibrət qərar verəsən?!

Təmleyxa: Bəs nə istəyirsiniz?

Dedilər: - Sən əllərini qaldır, biz də qaldıraq.

Onlar əllərini göyə qaldırıb dua edərək dedilər: «Pərvərdigara! Bizdə görünən təəccüblü işlərə görə bizim ruhumuzu bədənimizdən ayır ki, heç kimin bundan xəbəri olmasın».

Allah ölüm mələyinə əmr elədi, onların ruhlarını bədənlərindən ayırdı. Allah o mağaranın qapısını elə elədi ki, heç kəs onu tapa bilməsin. Onlar yeddi gün mağaranın ətrafına firlandılar. Ancaq mağaraya nə qapı tapdılar, nə də giriş yolu. Buna görə də bu işdə Allahın lütf və mərhəməti olduğuna yəqin elədilər. Allah bu işi onlar üçün ibrət qərar verdi. Padşah mağaranın qapısında bir məscid tikdi.

Əli (ə.) yəhudiyə dedi: - Ey yəhudi! Bu idi onların əhvalatı! (Sonra dedi): Səni and verirəm Allaha! De görüm dediklərim sizin Tovratda olanlar ilə uyğun gəlir yoxsa yox?

Yəhudi dedi: - Nə bir hərf artıq, nə bir hərf əskik demədin. Ey Əbəl-Həsən! Məni yəhudi səsləmə. Mən şəhadət verirəm ki, Allah təkdir və şəriki yoxdur.

Mühəmməd Onun Rəsulu, sən isə bu ümmətin alimi-sən.*

Bir gün Həzrət Əli (ə.) məscidin yanından keçirdi. Gördü ki, məscidin divarı dibində bir dəstə adam oturub. Soruşdu ki, siz kimsiz? Dedilər ki, biz mütəvəkkilərik, yəni Allaha təvəkkül edən kəslərik. Həzrət Əli (ə.) soruşdu ki, siz necə təvəkkül edirsiz? Dedilər ki, onda ki, əlimizə bir şey düşür yeyirik, olmayıanda səbr edirik. Həzrət Əli (ə.) buyurdu ki, bizim itlərimiz də belədir, bu, onların xislətidir. Onlar dedilər ki, bəs təvəkkül necə olmalıdır? Buyurdu ki, biz edən kimi. Dedilər siz necə edirsiz? Buyurdu, biz Allaha belə təvəkkül edirik: onda ki, bir şey tapırıq, onu kasıblara və yoxsullara veririk, tapmayanda Allaha şükür edirik.

Bir gün Həzrət Əli əleyhissəlam bir qızıl pul ovcuna qoyub səhabələrin arasında o pula xitabən buyurur: «Ay qızıl, nə qədər ki, mənim əlimdəsən mənə heç bir xeyrin dəymir, sən mənə əlimdən çıxandan sonra xeyir verirsən». Görün nə qədər kamal ilə deyilmiş kələmdir! İnsanın bütün ehtiyacı pul ilə düzəlir, ona görə pul bizim üçün qiymətlidir. Lakin bu qiymətli şeyi saxlasan, bizə lazım olan şeylər, əlimizə gəlməz. Pul əlimizdən çıxanda onun xeyrini görürük. Bu hələ dünya işləri üçün olan misaldır. Əgər pulu Allah buyuran yollarda əlimizdən çıxartsaq, onun xeyrini o gün görəcəyik ki, «o gündə mal və övlad fayda vermir».

Həzrət Əli əleyhissəlam buyurub ki, hər kəs, öz sağlığında malını xeyir işlərə sərf etməsə, oləndən sonra onun mali üç adamdan birinə qismət olar: ya oğlunun arvadına, ya qızının ərinə, ya da öz arvadının ərinə. Doğrudan da şəxs oləndən sonra vərəsəsi onun qızı,

* «Əshabi Kəhf». M.Əlizadə. Nəşr edən «Lisanus-sidq», 2003.

oğlu və arvadıdır. Qızı ərə gedəcək, mal o kişiyyə qalacaq; oğlu evlənəcək, mal o gəlinə qalacaq; kişi öləndən sonra onun arvadı ərə gedəcək, bu kişinin malı arvadın təzə ərinə qalacaq. Səciyyəvidir ki, bunların üçü də özgə, yad adamlardır.

10. Ali İmran surəsi, 145-ci ayə. «Allahın müəyyən, yazılmış izni olmadan heç kəs Ölə bilməz; hər kəs istəsə, dünya səvabını ona verərik, hər kəs istəsə, axırət səvabını ona verərik. Şükr edənlərin mükafatını tezliklə onlara yetirərik».

İnsanın ölməyi və əcəli barəsində çox vaxt mübahisəli məsələlər ortaya çıxır. Bu ayə həmin məsələlərə aydın cavab verərək deyir ki, Allahın izni olmadan heç kəs ölməz, həm də bu ölüm Lövhi-məhfüzda qabaqcada yazılıb müəyyən edilmiş ölümdür.

Cihadə gedən müsəlmanlar üçün bu ayənin xüsusi əhəmiyyəti var idi. Onlar ölüm barəsində düşünmədən müharibəyə gedirdilər. Ölüm barəsində Həzrət Əlinin (ə.) gözəl ibr mənzum kəlamı var. Məzmunu budur: hansı gün ölümdən qaçım; Mənim üçün ölüm müqəddər olmuş gündə, ya ki ölüm müqəddər olmamış gündə?

Ölüm müqəddər olmamış gün ölümdən qaçman mənasızdır. Ölüm müqəddər olmuş gündə isə ondan qaçmaqla xilas olmaq olmaz.

Lövhi-məhfuzda nə yazılıbsa o olmalıdır. Onu heç kəs dəyişdirə bilməz. Yalnız Allah-təala məsləhət bildiyi təqdirdə onu dəyişdirə bilər. Bu isə çox nadir ola bilər, çünki bu lövhədə yazılan şeylərin məsləhət olub-olmaması qabaqcadan mülahizə olunub.

Lövhi-məhfuz Allah-təalanın divanxanasında bir lövhədir ki, bütün Kainatın və bəşəriyyətin müqəddərəti orada yazılıb. Bu yazılar Kainatın icad olmasından çox qabaq yazılıb və Qiymət gününə qədər insanların ba-

şına gələcək bütün işlər və elə də dünyada baş verəcək hadisələr o lövhədə qeyd olunub. Müasir dil ilə desək kainat üçün tərtib edilmiş bir programdır ki, onu Allah-təala xilqətin əvvəlində hazırlayıb və bütün mövcudat haman bərnamə (program) üzrə idarə olunur.*

94 – Ebu Hüreyrə radiyallahu anhden rivayyet edildikine göre, Peyğamber aleyhis-selam hayber gününde şöyle buyurmuştur:

- Bu bayraqı bir adama verecekim ki, o adam Allahı və Rəsülünü sevər, Allah, hayberi onun eliyle fethedər, buyurdu.

Ömer radiyallahu anh diyor ki:

- Emirliki ancak o gün arzu ettim ve bu iş üçün beni çağırmasını ümidi edərək Peyğamber aleyhis-selama görünmeye çalıştım. Lakin Peyğamber aleyhis-selam həzrati Ali b. Ebi Talib radiyallahu anhi çağırıldı, bayraqı ona verdi ve:

- Yürü! Allah sənə fəthi ihsan edinceye kadar başka bir şey düşünmə, dedi.

Hazreti Ali bir parça yürüdü, sonra arkasına dönenmeden durdu ve:

- Ya Resulallah, ne yapmaları için insanlarla həbedeyim? diye seslendi. Peyğamber aleyhis-selam:

- Allahdan başqa İləh yoktur; Muhammed, Allahın Elçisidir o, diye şəhadət edinceye kadar onlarla savaş. Eger bunu yaparlarsa senden mallarını, canlarını körümüş olurlar; meger cezaya müstehik olalar. O tak-

* Əhmədağa Əhmədov. «Nikatül-Quran», I kitab, Bakı, 1994.

dirde hesabları Allaha aiddir, buyurdu (hadisi, Müslim rivayet etmiştir).

174 – Ebül – Abbas Sehl b. Sad es-Saidi radiyallahu anhden rivayet edildikine göre, Peyğamber aleyhis-selam hayber vakası gününde:

«Bu Sancağı yarın öyle bir zata verecekim ki, Allah onun eliyle (hayberi) fetheder; hem o, Allahı Peyğamberini sever, Allah ve Peyğamberi de, onu sever dedi. Bunun üzerine ahali: «Sancak kime verilecek?» diye konuşarak geceyi keçirdiler. Sabaha çıkışınca herbiri sancak kendisine verilir ümidiyle acele Peyğamber aleyhis-selamın yanına gettiler. Peyğamber aleyhis-selam:

- «Ona adam gönderiniz!» buyurdu. Bunun üzerine hazreti Ali getirildi; Peyğamber aleyhis-selam onun gözüne üfledi ve iyileşmesi için dua etti ve hazreti Ali'nin gözü iyileşti, hiç ağrı görmemiş kibi oldu. Peyğamber aleyhi-selam bayrağı ona verdi. Bunun üzerine Hazreti Ali Radiyallahu anh: Ya Resulallah, (onlar) bizim kibi (Müslüman) oluncaya kadar onlarla savaşacağım, dedi. Peyğamber aleyhis-selam:

«Onların yanlarına kadar ağır ağır yürü; sonna onları İslama çağır ve üzerlerine vacib olan ilahi hakları onlara söyle. Allaha yemin ederim ki, Allahın bir kimseye senin sayende hidayet vermesi, senin için kırmızı develere malik olmaktan hayırlıdır» buyurdu.

(Hadisi, Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir).

296 – Ebu Hüreyre radiyallahu anh anlatıyor;

Bir gün Hazreti Alinin oğlu Hasan radiyalallahu anhüma saadaka hurmalardan bir tanesini alıp ağızına

koymuþtu. Resuli Ekrem sallallahu aleyhi ve selem hemen:

- Kaka, kaka» Onu at aþzindan. Biz, Ehli Beytin saadaka mali yemedigimizi bilmiyormusun? Diye ikaz buyurdular.

*(Hadisi, Buhari ve Müslim rivayet etmiþerdir).**

İSTİHARE

Bir iþin iyi veya kötü neticesini anlamak için abdest alıp, niyetlenerek uykuya yatmak ve görülen röyanın yorumunu yaparak manna çıkarmak iþidir. İstihareden maksat, geleceki anlamaya yönelik olduğu için halk arasında fal kibi düşünülmüş, fakat İslamiyyet konuya tamamen degiþik bir tarzda yaklaþmıştır. Dinimiz, gelecektен haber almak maksadıyla yapılan kehanet, müneccimlik, ve falçılığı hoş karşılamazken, bir iþin iyi-liginin veya kötülükünün fayda ve zararının anlaşla-madığı, dolayısıyla insanın zor durumda kaldığı za-manlarda istihareyi, baş vurulması gereken en emniyetli yol olarak gösterir. Hz. Muhammetin bazı iþler için iki reket namaz kılarek yukuya yatıp, Allahtan kendi-sine yol göstermesini beklediği hatta bunu ashabına da tövsiye ettiki nakledilmektedir. Hz. Cabir, bir hadisinde «Resulullah, Kur'an-dan bir sure talim eder kibi büyük, küçük her içimizde bize istihare duasını ekretdi» diyerek konunun enemini bildirmiþtiir (*Sahihi Buhari*

* Muhyiddini Nevevi. «Riyazüs-salihin», birinci cild, Türk Tarih Kuru-mu Basimevi – Ankara 1976.

Tercümeyi, Diyanet İşeri Başkanlığı Yayımları, C.VI, C.C.44).

İyiliği ne kötülükü göstirilemeyen, evlenme, seyahete çıkma, yeni bir işe başlama gibi çeşitli konular hakkında istihareye yatmak için iki reketlik istihare namazı kılınır. Bunun her rekatında okunacak olan sureler ve edilecek dualar ayrılr. Namazın sonunda «Rabbim, şu düşündüküm işin yapılmasından veya bırakılmasından hangisi hakkımsa hayırlı ise bana müyesser kılmayı dilerim» deyib, niyetlenir. Görülen rüyanın yorumuna göre hareket edilir. Şayet bir fikir edde edilmemişse bu iş yedi defa tekrarlanır. Çünkü, Enes İbni Malikten rivayet edildikine göre, Hz. Muhammed, ona «Ey Enes! Bir işe teşebbüs etmek istedikinde o iş hakkında yeddi defa istehare eyle. Sonra kəlbinden keçen ruhi temayıle bak, çünkü hayır, kalbinde doğan o incizab ve temayıldedir» demiştir (a.ğ.e.c. VI, s.45).

İnsan kendi kendine istihareye yatabildiği gibi bu işi duası makbul olarak bilinen, temiz kalpli birinden de isteyebilir. Tesbitimize göre Ankarada Hacı Bayram, Konyada Mevlana Türbeleri gibi büyük ziyaret yerlerinde ismarlara olarak istihareye yatan bir hayli müsteriye sahiptir. Bunlar kim için istihareye yataklarsa önce onun niyyetini öğrenip, iki rekat namaz kıldıktan sonra yüzlerini kibleye çevirip, sağ tarafa dönük olarak yatarlar. Bazı istihareçiler uyumadan önce kendilerince uydurulmuş olan şu duayı on defa tekrarlarlar.

*«Yatım ala
Dört yanım kala
Killidim Muhammed Mustafa
Anahtarım Cebarıl
Allah baş*

*Hz. Ali yoldaş
Yanına gelen
Eli bağlı, yüzü kara yurttas
(Zeki Başar: İctimai Adetlerimiz, İnanclarımız
ve Erzurum Ziyaret
Yerlerimizi, Ank. 1972, s.51).*

Görülen rüyayı anlatmak ve tabir etmek için bazı kuralara uymak gereklidir. Reya gören kimse bunu gece anlatmaz. Anlatmak icabederse «gündüz niyetine» diyerek söyle başlarken karşı taraftan mutlaka «hayır olsun» cevabını bekler. Buna «hayırın karşı gelsin» dedikten sonra rüyasını anlatır. Ayrıca «Fatıma Anamızın gördükodu, Peygamberimizin yorduğu rüyadan olsun» diyerek anlatmak da halk arasına yaygın bir adettir. Rüyayı iyiyeye yoracak kimse yakında bulunmazsa, akan suya anlatma gelenegine uyarak çeşme, dere pınar gibi yerlere de rüya anlatılır.

Genelikle kötü rüyaların tersine çıkacağına inanılır. Bir kimse tanığına veya kendine ait kötü bir rüya görürse, uyanınca «hayırdır inşallah» deyip üç ihlas, bir fatiha okuyarak sağa sola üfler.

d) Hint torpaklarında 1507 de padişahlığını ilan edip Timurlular sülalesini devam ettiren tek hükümdar olan ve Orta Asya Türkcesi Edebiyatının Nevaiden sonra mühim bir siması sayılan Babür Şah, Vekayı adlı hatırlatında çocuğun cinsiyetiyle ilgili söyle bir adetten bahseder «Kadınlar» arasında çocuk oğlanmı olacaqsa, yoksa kızmı olacak diye bir fala bakmak adeti vardı. İki kağıttan birine Ali veya Hasan ve diğerine Fatma yazıp bu iki kağıdı çamurla yoğunup, bunları bir testi su isine koyarla, hangisi, önce açılırsa ona göre hükme-

derler (*Vekayi Babürün hatıratı: P.P.Aratt Tercümesi, Ank. 1946, c.11, s.247*).

Çalışmamızı yaparken Caferi Sadık atfedilen fal kitaplarının fazlalığı dikkatimizi çekti. Hemen her kaynak bu adla anılan falnamelerden bahsetmekteydi. Araştırdığımızda bu isimle anılan fal kitaplarının aynı adı taşımaktan başka ortak bir yönlerinin olmadığını gördük. İnceleyebildiklerimiz fakrlı metotlarla, ekseri Kurani Kerimden hareket edilerek hazırlanmış fal kitapları şekildeydi. Bu sebeple konuza iyi bir ernek olacağına inandığımız için, Nur-ı Osmaniyyede meycut olan Risalei fal-name li Caferi Sadık ismili eseri tercih ettik.

Cok dürüst olduğu için es – Sadık lakabı ile anılan Cafer bin Muhammedül-Bakır, Hz. Alinin ahfadından olup, babası Muhammedül Bakırın yerine keçerek oniki imamın altıncısı olmuştur. Bilhassa hadiste derin bilgisi ile şöhret kazanarak, bütün müslümanlarca bir veli olarak tanınmış, astroloji, simya ve diger gizli ilimlerle de meşgul olmuştur (*Türk Ansiklopedisi. C.IX, s.82, Ankara, 1958*).

Bu sebeple onun adını taşıyan pek çok falname mevcuttur (*Falname-i Caferi-Sadık. Ankara İl halk kutuphanesi, N133, 92, 1893*).

(*Falname-i Hazreti Caferi Sadık İstanbul Tophane-i Amere İstihkam alayları, Litoğrafya Destgahi. No.1270*).

(*Terceme-i Fal-name-i Caferi-Sadık: Milli Kütüphane Uz.A.5335* 2, BP, 25b) (47).

Tercemei Fal-namei Caferi Sadık: Milli Kütüphane Yz. A2837/1, Vr. 1b-12b)

(*Falname-i Enbiya Kiran: Hz. Ali Falnamesi, Ankara Milli Kutuphane, No. A.592*).

İmam Cafer Sadık radiyallahu anhu hazreti veliyul-lahdur kutb ehlel-hakkı velyakindur ilm-i kurana malikdir veh er sir kim anlardan zahir oldı kamildir mükemmeldür zalike faddullahi yutihi men yeşau valahu zülfadlii azim ve ol hacat dairelerin ve tertibi süreleri zabit iden bu dairedür vallahu alemi.*

ALİM VƏ ŞAİR ADLARININ SİYAHISI

Hudayi, Məhəmməd Tahir, Qasım bəy Zakir Sani, Novrəs, Mirzə Əbülhəsən Şəhid, Xırz Ağazadə Səid, Trabzonlu Fəhmi, Novrəs Osmani, Səbri Şakir, Məzaqı, Əmir Əlişir Nəvayı, Məhəmməd Əli bəy Məxfi, Vəhdəti, Əttar Ərdəbili, Bağdad Valisi Həsən, Müstəcabizadə İsmət, Burusəli Nəhzət, Məhəmməd Ehsan, Baki, Muhyəddin, Hacəli Pərişan, Məhəmməd Bəlğ, Əhməd Niymi, Zakir Ərdəbili, Hacı Qasım oğlu Nasir, Mola Zeynalabidin Sağər, Məşhədi Azər, Müniri, Füzuli, Seyyid Əzim, Türkiyəli Novrəs, Əli Rza Paşa, Xəlil Ədib, Kazım Paşa, Şəkib, Əli Müzəffər, Mirzə Əli Əkbər Aşıq, Nişati Məvləvi, Faiq, Əbülhəsən Vaqif, Mir Mehdi Xəzani, Asəf Ləbzani, Xəlil Bəzmi, Həmdi, Tofiq Lameh, Əbdülbaqi Vəcdi, Əbdül Şahin, Xurşid banu bəyim Natəvan, Əli ağa Vahid, Mir Əbdül Vəhhab, Seyyid Zərgər, Məhmud Riza bəy, Əli Ruhi, Mehdiqulu xan Vəfa, Qövsi, H.Siyrət, Əndəlib, İbnir, Rüfət Samih, Əbülfəth xan Tuti, Ağa Mir Nizam Ərdəbili, Fədəvi, Şakir, Mirzə Məhəmməd Məsur, Rüşdi Qədim, Yekpazəli Xacəzadə, M.Fazıl, Nədim, Xəyali,

* «Risalei Falname li Caferi Sadık» ve «Tefeülnamə», Jpg. Doç., Dr. Ankara-Ersa matbaası 1993. Ayşe Duvarsı.

Şükuhi, Zivər, Nəzmi, Məhəmməd Akif, M.Ə.Sabir,* Axund Mola Abbas Cavanşir, Cəfərqulu xan Nəva, Fətəli bəy Hali, Kəlbəli xan Musahib Gəncəvi, Mirzə Məhəmmədqulu Həkim.

Molla Məhəmməd Mömin ibn Hacı Kərim Təbib Təbrizi «İman» təxəllüsü ilə şeirlər yazmışdır. Ben Həmmam.

Nasir Xosrov Ələvi (İran şairi və səyyahı) Əsədi Tu-
si (fars şairi) Şəmsəddin Məhəmməd bin Qeys Razi,
Hüsam Xoyi, Mirzə İbrahim ibn Mirzə şah Hüseyn İsfəhani,
XVI əsrin şairi məşhur «Əkbərnamə» adlı tarixi
əsərin müəllifi Mövlana Şeyx Allahdad Feyzi ibn
Əsədül-Üləma Əlişir Sirhindi, Kaşani Süruri, Cəmaləddin
Hüseyn İncu, Məhəmməd Hüseyn ibn Xələf Təbrizi,
Məncik, Dəqiqi, Şərəfüz-Zaman, Qətran bin Mənsur
Urməvi, Şəmsi Fəxri İsfəhani, Əbü'l Fəzl Hübeyş
ibn İbrahim ibn Məhəmməd Tiflisi (Azərbaycan alimi),
Azərbaycan şairi Hüsaməddin Həsən Şahidi Mövləvi,
Mövlana Fəxrəddin Hinduşah ibn Səncər ibn Abdullah
Sahibi Girani Naxçıvani, Məhəmməd ibni Fəxrəddin
Hinduşah, Vəhid Təbrizi (XVI əsr) Mahmud bəy ibn
Abdulla Füsuni Təbrizi (XVII əsr) Məhəmməd Hüseyn
ibn Xələf Təbrizi təxəllüsü «Bürhan», Əbdülkərim İrəvanı
Təbrizi, Mirzə Əsədullah Qalib Dəhləvi, Təqiəddin
Məhəmməd ibn Pir Əli Birgəvi.**

Şirvani İzzəddin (XVI əsr), Əsirəddin Əxsikəti Şirvani (XII əsr), Əbünnizam Cəlaləddin Məhəmməd Fələki Şirvani, Sənayei Bin Əbdükərim Rəfai, Şirvani Fərrux

* Əli Abbas Müznib. «Türkçə qəzəllər», Bakı, Orucov qardaşları elektrik mətbəəsi, 1917, hicri 1335.

** Bu siyahıda olan adlar C.Sadıqova, T.Ələskərovanın «Fars dilini tədqiq edən Azərbaycan alımları» (Bakı, Elm, 1990) əsərindən götürülmüşdür.

(XII əsr) Şirvani Xacə İmaməddin Hacib (XII əsr), Mühəzzəbəddin Şirvani Kürbasarlı.*

Allahummə səlli əla Muhəmməd və ali Muhəmməd.

Və əccil fərəcəhumuş-şərif, Vələn əduvvəhummul-xəbis.

Əşhədu ənnə Əliyyən Əmirəlmömininə və övladəhul məsuminə hucəcullah. Salavatullahi ələyhim əcməin.

«Zənginlik qurbəti vətən, fəqirlik isə vətəni qurbət halına qoyar».

Həzrət Əli (ə.)

HƏKİMƏNƏ SÖZLƏR

Söz kuhərdir nə bilir qədrini nadan guhərin!

Şəcəri-Tur həmişə yədi-beyza verməz.

Muzəffər vəqt-i-fürsətdə ədudən intiqam almaz.

Nəqşə söz atma düşün nəqqaş!

Vətənə eşq və məhəbbət əsəri-imandır.

Adəmə cübbə və dəstar kəramətmi verir?

Edəriz məsiyəti, lütf umarız Mövladən.

Biz bu möhnətkədədə xar əkiriz gül biçiriz.

Hər Əli Heydər deyil, hər seyfə deyilməz Zülfüqar.

* Eybali Mehrəliyev «Şirvan Elmlər Akademiyası». Bakı, 2000.

SÜLEYMAN CƏLALƏDDİN

MÖVLUD CƏNABI ƏLİ (Ə.) KƏRRƏMƏLLAHÜ VƏCHƏH (İxtisarla)

Dər sitayış Həzrət İmam Əli ə. Rəziyyəllahu ənhi

*Nəxli vala meyvəyi izzü şərafətdir Əli.
Sülbi – paki-məbdəi səri səyadətdir Əli.*

*Zövci-Zəhra, nuri-eyni Əhmədi-ümmilmuminin.
Fərqi ümmətdə vilayətlə səadətdir Əli,*

*Qafilə salari məna min həci feyzu vüsal,
Rəhrəvani eşqə misbahı rəşadətdir Əli.*

*Zatinə fərti təvəccühdən buyurmuşdur Rəsul,
Zikri məna ümmətə məhzi ibadətdir Əli.*

*Asitani feyzi-ehsanın gədasidir Cəlal,
Mənbəyi cudi əta lütfü səxavətdir Əli.*

*Səllimu səllu əla xeyrul ənam,
Həmdə ruhi Murtəza be bər dəvam.*

YA ƏLİ SƏNDƏN MƏDƏD

*Bir əlili dərdiməndəm, ya Əli səndən mədəd!
Bir zəlili müstəməndəm, ya Əli səndən mədəd!*

*Bir tərəfdən nəfsi-gümrah, bir tərəfdən dərdü qəm,
Rıştətül ümmə bəndəm, ya Əli səndən mədəd.*

*Keçdi qəflətlə zamanım, əlimdə bir zovqi-cam,
Zülm edib kəndimə kəndim, ya Əli səndən mədəd.*

*Öylə sərməsti-həvayəm ya ki, yox məndən xeyir,
Öylə pa bəndi kəməndəm, ya Əli səndən mədəd.*

*Gərçi mücrümdı Cəlal əmma nə qəmi varıdır,
Sən kimi şahi, əfəndim, ya Əli səndən mədəd.*

*Səllimu səllu əla xeyrül vəra,
Həm be əsrari Əliyyəl Murtəza.¹*

DƏR MƏDHİ MÜŞKÜLKÜŞAYİ HƏR DÜ ALƏM ƏLİ ƏLƏYHİSSƏLAM²

QƏSİDEYİ MÜŞKÜL GÜŞA

*Əvvəl dəftəri be name girdigar,
Anke başəd Xalıqü amurzgah.
Miykunəm həmdü sipas an kərim,
Anke nameş həst rəhmanır rəhim.
Bədi nəti Kirdigari la məkan,
Miykunəm mədhı şəhi axır zəman,
Həsti naməş rəhmətən lil aləmin,
Bəd bər u səd həzar əz həq salam,
Hər şəbü ruz ta sübhi qiyam.*

¹ Süleyman Cəlaləddin. «Mövludi cənabi Əli ə.» Basılmasına rüsxət verildi. S.Peterburq 14 dekabr 1900-cu il Bağçasaray mətbəəsi – 1318. Naşırı «Tərcüman qəzetisinin mühərriri İsmayıllı Qaspirinski».

² Xacə Nəsirəddin Tusi. «Killiyati qəsidesi-Həzrəti – Müşkül güşa».

*Bəd əz an bir həzrəti müşkülguşa,
Ku bud bər dərdi bi dərman dəva.
Mədhi Heydər ra şəvəm guya zecan,
Xahəm əz təyidi-həq sazəm bəyan.
An vəliyyi-həq Əli şiri-Xuda,
Məzəhəri – həq an şəhi Xeybər güşa.
Mürşidi Cibrılı şahi bəhri bər,
Bəhre hər müşkül budi u çarəgər.
Anke dər gəhvare Əjdər ra dərid,
Anke be imdadi-peyğəmbər rəsid.
Anke Kərrar əst dər cəngi-Ohüd,
Qatili kafir Əmrü Əbdəvüd.
Anke aləm cümlə dər fərmani-ust,
Anke dər ərş-i-müəzzzəm nami ust,
Anke başəd baisi kovnü məkan,
Anke dər dəsteş kılıdi dü cəhan,
Bari ilaha həqqi cahi Mürtəza,
Kun tu dərdi cümlə aləm ra dəva...*

MƏHƏMMƏD FÜZULİ

BEŞİNCİ CAMİN KEYFİYYƏTİ

*Ver, saqi, o Kövsər qarışan mey dolu camdan,
Ol cam ki, behişt huriləri təşnədir ondan.*

*Ver, saqi Əlinin quluyam, eşqə vəfadər,
Bu çəşmədən onsuz da mənim cüzi payım var...**

*Ey qübari-qədəmin ərş-i-bərin başınə tac,
Şərəfi-zatına ədnayı-məratib merac.*

* M.Füzuli. «Əsərləri» Beşinci cild, Bakı, Elm, 1985.

*Ey vücudin əsəri, xilqəti əşya səbəbi,
Nəbi ol vəqt ki, bil fel gərəgməzdi Nəbi.*

*Nəbidir, Haşimidir, Əbtəhi, ümmi və məkkidir,
Əli din xəzinəsinə bir açardır, mərhəmət kani.*

*... Hübab tək elə zənn e tki, badə getmiş evin,
Nə tikmişənsə, onu çərx edibdi zirü zəbər.*

*Boyun əyib diləmə kimsədən gözəl güzəran,
Çevir üz ol kəsə ki, hər işə olub mehvər.*

*Əliyyi-aliyi-əla ki, elmlərdə bütün,
Təmami aləmə ustاد olub və həm rəhbər.*

*O dövrdə ki, nə Davud, nə Zəbur var idi,
Onun mübarək adı verdi aləm ziyyər.*

*Təmam ruhlar onu zikr edib, vəli yox idi
Onun vücudinə məxsusdur zəkayi-bəşər.*

*Mələklərin bütün əxlaqi onda olmuş cəm,
Onun vücudinə məxsusdur zəkayi-bəşər.*

*Əlindədir hamiya mümkün olmayan hər şey,
Onunla həll edilər həll olunmayan işlər.*

*Kəmər belində Süleyman qarışqaya qul olar,
Onun qarışqa kəmərbəstəsi olarsa əgər.*

*Yəqin ki, büt qaçaraq gizlənər, birəhməndən,
Diyarı-hində əgər hökmi-şəri etsə güzər.*

*O büt qıran Əlinin Çində zikr olunsa adı,
Yəqin ki, büt kimi fəğfur huşını itirər.*

*Fələk üqabını şəhbazi-hökmün izlərkən,
Üqab sanki açar sərçə seydinə şəhpər.*

*İki cəhanı Xuda nüktə tək edib pamal,
Adınla başladı ruzi-əzəldə çün dəftər.*

*Adın gələndə düşər qorxu düşmənin canına.
Əli dedikdə olar həll cümlə müşküllər.*

*Dəlilə hacəti yoxdur iki şeyin, çünki
Dəlili onların afaqə bəllidir yeksər.*

*Biri günəşdir, edər qərq aləmi nura,
İkinci – silsilə ilə ötüb keçən illər.*

*Ölüb dübarə dirilməkdə bircə məna var
Ki, mehrü kinənin asarını biliydi bəşər,*

*Cəsədlərə yetirər sur müjdeyi-feyzin,
Tapardımı ölürlər suridən həyat məgər?*

*Şəriətini görüb küfrdən dönen hər kəs,
Püli-siratidən eylər hidayətinlə güzər.*

*Qəza sənə bu cəhan dilbərini əqd etmiş,
Hərimi-qüdsi tərəbxanə eyləmiş bu xəbər.*

*Sənən məhəbbətin olmazdisa, sevəmməzdi
Qız oğlanı, qızı oğlan cahanda, ey sərvər!*

*Sənən məhəbbətin ilə yarandı bu varlıq,
Zəmanə dostluğuna varlığın olub məzəhər.*

*Əcəb deyil ki, yetər cövri-ruzigar bızə,
Rəqib cövrinə eylər təhəmməl aşıqlar.*

*O qəlbə kim, eləmiş fikri-rəhmətin təsir,
Cəhənnəm atəşini etməz o pak qəlbə əsər.*

*Xüvərnəq üstünə Bəhrami-Gur yazımışdır
Ki, qəbri mülki-Nəcəfdə olan bütün ölürlər*

*Bağışlanar kərəmindən yəqin şəhi-Nəcəfin,
Edər günahlarını əfv xalıqi-əkbər.*

*Məhəmməd ümmətinə ruzi-həşrdə qarışar,
Əqidəsincə bu aləmdə olsa da kafər.*

*Sən, ey mənim ulu şahim, əlac qıl, qoyma
Zəmanə kamıma töksün cəfa əlilə zəhər.*

*Omuşayə qaçaraq, gah valehü heyran,
Bucaqda gah oturum qismətim fəraqü kədər.*

*Vüsal caminə həsrət nişat bəzmində,
Nə əmindən nə amandan, nə mehridən var əsər.*

*Bir öylə qövm içində düşmüşəm ki, cəhlindən,
Kəmali, əqli ağılsızlığın dəlili bilər.*

*Nə şeir zövqi qanarlar, nə də ürək dərdi,
Çörəkdən ötrü əyər başı təndirə yeksər.*

*Kəlim əsasi ilə Tur sərrini xəlqə,
Mənim iti qələmimlə sözüm açarsa əgər,*

*Birisi təni lə adlandırır məni Məcnun,
Sözümə sehr deyər, digəri atır mənə şər.*

*Könüldə şövq odunun şöləsi sönüb getdi,
Su səpdi əhli-məlamət bu sinəmə o qədər*

*Ki, qəlb tarlasına indi Hind torpağı tək,
Mən istiot səpərəm, kafuri bəhər yetirər.*

*Gəhi sözün dənizində mən əl-ayaq çalıram,
Ki, incilər taparaq, nəzminə verim ziyyər.*

*Fələk mənimlə elə başlayır şərü-şurə
Ki, incilər taparaq, nəzminə verim ziyyər.*

*Sənəvü mədhinə layiq bir inci tapmamışam,
Dənizlər içrə bəla çəkmişəm uzun illər.*

*Şəha, kəramət üzündən yaziq Füzulini
Nəcat sahilinə çək, yolunda varsa xətər.*

*Onun qara gününə nur saç cəmalinlə,
Qaranlıq axşamını qıl özün işiqli səhər.*

*Dözümlüsən, bilirik, zülmə sən özün, əmma
Bizim hərəyimizə çat ki, səbrimiz tükənər.*

*Ümidimiz bunadır kim, coşa kərəm dənizin,
Bu aləm əhlinə iysar edə dürü kövhər.*

*Hüdudsuz kərəmü lütfü iltifatından
Mənə nəsib elə daim sevinc, ey sərvər!*

*... Baş qoydu çün qulağına, ahəstə söylədi
Bu biqərar aşiqin həqqində min yalan.*

*Səndən ayırdı, saldı qara torpağa oxu,
Tab etmədi kəman gücünə zarü natəvan.*

*Qaldırdın iltifat ilə torpaqdan ol oxu,
Layiqdir eyləsə oxuna qibətə asiman.*

*Hər ləhəzə istəsə öpər o incə əlləri,
Mən kimi açmasın necə dil şükrə durmadan?*

*Gəldin kəman xanəsinə bir hilal tək,
Aşıqlərin gödəldi ömür günləri yaman.*

*Məlumdur günəş gödələr ol zəman kim,
Qanun ilə günəş edər öz qövsini kəman.*

*Vəslin səadətini edib mən tək arızı,
Olmuş kəman qəddi xəmida uzun zaman.*

*Çillə qurub, əziyyətə dözdü, zəiflədi,
Cismində qaldı bircə dəri, bir də üstixan.*

*Qıldın onu əziyyətə dözməkdə imtahan,
Axirdə çatdı vəslinə, səy ilə qoydu can.*

*Saldı çəkə-çəkə onu şövqi-məhəbbətin,
Tab etməyib məşəqqətinə, qıldı yüz fəğan.*

*Məndən səvay cövrinə, ey yar, kim dözər:
Artır cəfani gəlsə əlindən mənə hər an.*

*Ey sərv, söylə, hansı çəməndə boy atmusan?
Heç bağ içində sən kimi bir sərv yox, inan!*

*Guya imam gülşəninin növnəhalisən,
Olmuş baban o şahi-Nəcəf, miri-insü can.*

*Mömünlərin böyük ağası kim, onun üçün
Təsis olundu, gəldi vücudə bütün cahan.*

*Məzħər odur səxavətə kövnü məkanıdə,
Mən acizəm söz ilə edəm lütfünü bəyan.*

*Varlıq qonaq evində kəmali-səxavəti,
Xas ilə amə süfrə açıb, etdi mihiman.*

*Qoydu rəsul çiyninə ol padişah qədəm,
Oldu o şən sahibinə ərş asitan.*

*Mövla Əlik i, saqiyi-kövsərdir, həm vəli,
Vermiş iki cahanda bizə qüssədən aman.*

*Dünyadə, axırətdə onun lütfü hər kəsin
Zəmin olub səadətinə, söz verib aman.*

*Adəm baharı-qürbido bir cürm işlədi,
Yetdi behişt bağında baharınə çün xəzən.*

*Oldu pənahgahı Nəcəf, qürbi-Mürtəza,
Verdi nəcət qəmdən ona bu yeni məkan.*

*Tərk etdi cənnəti, Nəcəfi qıldı ixtiyar,
Çün gördü bu məqamə özü rəşk edər cinan.*

*Məhrum edərmi bir ağa övladı-Adəmi
Kim, lütfü Adəmin özünü qıldı kamiran?*

*Yerdən rəvaqi-ərşə qədər Düldülün sənin,
Peyğəmbərin Bürəqi ilə getdi həminan.*

*Birlikdə məhdi-felə gələr bətni-qüvvədən,
Həqqin rizası ilə sənin hökmün hər zaman.*

*Düşmənlər anlamazsa sənin qövlini əgər,
Təyin qıl qılincini bu işdə tərcüman.*

*Bir gizli hikməti var idi xilqətin əgər,
Qıldıñ o əslili-məqsədi sən aləmə əyan.*

*Məqsəd bu idi kim, atasan rəmzi əgeybdən,
Agah olaydı sirri-xudadən bütün cahan.*

*Həqqin vücudinə var idi bir güman əgər
Oldu yəqin cəhanə vücudunla bu güman.*

*Mədən qızıl, dəniz nə qədər inci versə də,
Nə qəlbinə dəniz tay olar, nə əlinə kan.*

*Qəlbin qədər dəniz nə zaman inci bəxş edib,
Mədən əlin qədər qızıl ehsan edib haçan?*

*Dostluq mətaini alaraq bir nəfər əgər
Bazari-axırətdə bina qılsa bir dükan,*

*Bənd olmayıb ucuz sata gər öz mətaini,
Naçız qiyməti sayilar rövzeyi-cinan.*

*Ulduzları fələkdə sapa düzdüyü zaman,
Dostluq telindən eşdi qəza incə risiman.*

*Düşmənlərin cəzası cəhənnəm əzabidir,
Cənnətdə dostların olacaq cümlə şadiman.*

*Ecazının şükufəsi Səlman gülü olub,
Agahdır kəramətinə pir, həm cəvan.*

*Şahin ilə göyərçinin əsrarı səndədir,
Hər dildə vəsfini edər əhli-cəhan bəyan.*

*Peyğəmbər elminin şəhərinə qapı ikən,
Doqquz fələk qapında olub xaki-asitan.*

*Ey padışah, kiçik quluyam asitanının,
Yurdum qapındır, eyləmərəm tərki-xaniman.*

*Bak etmərəm, günahım əgər saysız olsa da,
Vardır ümid lütfünə ey şahi-insü can.*

*Yarəb, budur cahanda mənim arzum, istəyim,
Qəlbim səfa tapar, dilimə söz olar rəvan,*

*Bundan daha ziyadə Füzəliyi-zar ola,
Övladi-paki-Heydəri-kərrarə mədhxan.*

*Dolubdur qanla könlüm, qəm evi olmuş mənə aləm,
Hani bir öylə həmdəm ki, boşaldam qəlbimi bir dəm.*

*Qəmim öylə böyükdür kim, göyərsə ot məzarımdan,
Yüz il hər gün bahar olsa, ola bilməz o ot xürrəm.*

*Könüldən qəmlərim zayil yəqin olmaz əgər Cəmşid
Qəmim dəfi üçün saqı olarsa əldə cami-Cəm.*

*Məzacım şəmə oxşar, ağlayıb yanmaq şüar etmiş,
Bütün ömrüm boyu qəlbimdə atəş var, gözümdə nəm.*

*Gözəllər zülfünün sövdasını başdan çıxardım çün,
Ağıl qeydində əhvalım pərişandır, işim bərhəm.*

*Səfa könlü diri aşıqlarə qismətdir, ey arif,
Evində hər kəsin varsa ölü, olmuş işi matəm.*

*Yaram çoxdursa da qəlbimdə, mən bak etmərəm, çünki
Ürək dərdinə olmuş zikri-şahi-övliya məlhəm,*

*O alichədr, adil qəlbli sultan ki, xilqətdə,
Onun zatılı fəxr etmiş bu aləmdə bəni-adəm.*

*Məsiha dini ləğv oldu zühuri-nuri-pakindən,
Tapılmazdı onun dövründə İsadən vuranlar dəm.*

*Onun can bəxş edən lütfü dirildər yüz Məsihani,
Odur kim, söyləyirlər: ölməmiş sağıdır Məsiha həm.*

*İki ağızıyla qan tökmüş qılınçı, işləmiş daim,
Vəli, möcüz üzündən başqa iş tutmuş özü ol dəm,*

*Töküb müşriklərin qanını, həqqi eyləmiş zahir,
Diriltmiş şəri-həqqi, sanki olmuş İsiyi-Məryəm.*

*Ağac zərbiylə ol dəm ki, qovuldu bağlı-cənnətdən,
Onun dərgahınınancaq sığındı həzrəti-Adəm,*

*Qayıq tək qəbrinin sənduqi üzəmüs Nuhidən əvvəl
Odur kim, qopsa yüz tufan qəlbində görünməz qəm.*

*Əmirəl-Möminin, Heydər, Əli ibni Əbü Talib
Ki, hər fazıldən əfzəlsən və hər bir elmdə ələm.*

*Ümuri xilqətə bais sənin feyzi-vücudundur,
Bu aləm varlığından çün tutulmuş varlığın əqdəm.*

*Məhəbbət tellərinə olmasaydı bağlı bu dövran,
Olardı aləmin nəzmi qırıq zəncir tək bərhəm.*

*Sən oldun sahibi-meracə munis, qəm yeməz ol kəs
Ki, nur saçmış qaranlıqda yoluna sən kimi bir şəm.*

*Vəsiyyi-Müstəfasən, oldur insü cinnə hakimsən,
Süleymani-zəmənsan kim, varındır bir belə xatəm.*

*Məhəmməd sahibi-meracü fəzlü vəhyü qürb olmuş,
Əməklumdur – deyə, fəxr eyləmiş bu şən ilə bahəm.*

*Xudanın xilqəti-əşya işində məqsədi sənsən,
Hərimi-qürbi-ov ədnadə həm peyğəmbərə məhrəm.*

*Sənin hörmət quşun ol yerdə sakındır ki, qürbündən
Ədəb gözlər o yerdən Cəbrəilin ruhu də hər dəm.*

*Peyğəmbərdir – deyə, möcüzlə dəryani yaran Musa,
Sənin qarşında Musanın özü bir qətrədəndir kəm.*

*Sənin zatında nöqsan yoxdur, hər bir elmə vaqifsən.
Kəmalın vəsfini sözlə necə irad edər adəm?*

*Gətirsən Düldülü cövlanə meydani-vilayətdə,
İzin tapmaz, tozun görməz yüz İbrahim, yüz Ədhəm.*

*Mənim şəfqətli sultanım, bu hümmətlə rəva görmə
Ki, qəddim bir kəsin minnət yükü altında olsun xəm.*

*Sənin məddahinəm, təkcə sənin yükün kifayətdir,
Nə bir kəsdən təmənnəm var, nə də bir şəxsə məddahəm.*

*Səxavət gözləsəm bir başqasından yansın imanım,
Ətəsi gənc-Qarun olsa da, sahib səxa – Hatəm.*

*Füzuli daima istər qənaət eyləsin pişə,
İlahi, bəxş qıl taqət bu niyyətdə ona sən həm.*

*Onun qəlbində şahi-övliyanın mehri möhkəmdir.
Xila set ehtiyac dərdindən, olsun hümməti möhkəm.*

*... Əbəsdir gərçi hər bir naqisə kamil adı vermək,
O naqis ki, bilər nöqsanını bir növi kamildir.*

*Mənə, bir kimsə yox kim, rəsmi-ürfəndən xəbər versin,
Bu məclisdə kimə baxdimsa, gördüm əqlü zayildir.*

*Bu müşkül yolda çatdırmaز bizi sərmənəzilə bir kəs,
Məgər yardım edər ol şah kim, həllalı-müşkildir.*

*Ona ya bəndə, ya məbud söylə, məncə fərq etməz,
Onun şənində hər cür vəsfə zati-paki qabildir.*

*Səxavətdə bir ümmandır ki, siğmaz külli-afaqə,
Kül ol başə ki, bu ümmanara məvəsi sahildir.*

*Odur çün şəri-həqqi eyləmişdir hər kəsə sabit,
Şəriətdən səvəy aləmdə hər dən varsa, batıldır.*

*Üzük bəxş eyləmişsə sailə ol şəh nəməz üstə,
Əlində əhli-həqqin hər nə varsa nəzri-sayildir.*

*Məzarını ziyarət hər səvəb işdən müqəddəmdir,
Behiştər əcri ol şəxsin ki, bu amalə amildir.*

*Çatırdı nisbəti Harunə Musanın nübüvvətlə,
Bu nüktə barəsində xalıqın fərmanı nazildir.*

*Demiş Əhməd ki, Heydərdir mənə Musanın Harunu
Bu doğru fikri hər yerdə həqiqət əhli naqildir.*

*Əli haqqında Əhməd söyləmişsə «ləhmikə ləhmi»,
Bu mənədə peyğəmbər ittihad əmrinə qayildir.*

*Əlinin mehridir el milə fəzl əvvəl də, axır də,
Bu mehr olmazsa, elmü fəzlidən xəlqə nə hasildir?*

*Bəşərdir xilqətən, əmma mələkdən qədri alidir,
Demə təyin edən qədrü məqami ab ilə gildir,*

*Güman etmə Əlinin düşməni tərki-nifaq etsin,
Zəhər dərmanı bilmə o şeyi kim, zəhri-qatildir.*

*Əli hübbi qədər yüksək fəzilət yoxdur aləmdə,
Füzuli tək kimin bir böylə fəzli olsa, fazildir.*

*Necə şükr etməyim allahə mən kim, şahi-mərdanın
Mənə ömrüm boyunca dərgəhi-valası mənzildir.*

*Qorunmaqçın Nəcəf dəryası tək bir sahilim vardır,
Nə qəm kim, hadisə dəryasının girdabi hayildir.*

*İlahi, hər qədər dünya durar dövran dövr eylər,
O dərgəhdə məni sabitqədəm qıl, qədrimi bildir.*

*Bu vəfasiüz dəhrdə biz dərdə olduq mübtəla,
Dərdə adət etmişik, axtarmarıq hərgiz dəva.*

*Könlümüz dərdə tutuldu, bir təbibə açmadıq,
Sildik hər bir nüsxədən gördükdə var xətti-şəfa.*

*Tapmadıq bir iz vəfadən ruzigar əhlində biz,
Biz vəfa gözlərdik, onlardan yetişdi yüz cəfa.*

*Xəlqdən qaçdıq cahanda, qılmadıq yad özgəni,
Olmadıq can ilə də təklik evində aşına.*

*Biz həmin insanlıq kim, gərdişilə çərxi-dun.
Təfriqə salmış arayə, mİN cəfa görmüş rəva.*

*Göz yaşı cari edib müjganımızdan sel kimi,
Şam kimi kəsdik dili kim, gizli qalsın macəra.*

*Biz pərişanlar su üstündə hübabə oxşarıq,
Heç zaman birləşməyi dövran bizi görməz rəva.*

*Hadisə tufani daim döndərər viranəyə,
Hər yerində aləmin biz binəva tiksək bina.*

*Biz fələk dövründə axtardıq vəfa rəsmi, vəli,
Hər zaman ol ayınə göstərdi əksi-müddəə.*

*Çox dolandıq dövrünə bu aləmin pərgar tək,
Başımız düşdü ayağə, olmadıq şəni uca.*

*Çox tərəddüd eylədik, aləmdə hərgiz tapmadıq
Bir məqamdan qeyri kim, hər şeydə oldur ibtida.*

*Qətrələr tək yer üzündən ayrılib xeyli zaman,
Meyl qıldıq, yüksəlib biz də edək seyri-həva.*

*Aləmi-ülviyyətin seyrinə əvvəl üz qoyub,
Etdik axırdə öz alçaq təbimizə iqtida.*

*Biz bu varlıq güzgüsündə oxşarıq bir əksə kim,
Bilmədən öz eybini, insanda nöqsan axtara.*

*Nə yaranmaq, nə fəsadın sırrini dərk etmişik,
Nə fəna dərdindəyik, nə eylərik fikri-bəqə.*

*Zati-kamilçün bəqə keyfiyyətidir bir dəlil,
Zatımız hardan edər böylə məqamə iqtiza?*

*Yoxdur aləmdə fənanın şərti varlıqdan səvay,
Bizdə ol varlıq hanı kim, yoxluğa qabil ola?*

*Yetməyir xəlqin qulağına dilimdən neyləyim,
Bir səda kim, xəlqi şənləndirsin, olsun canfəzə.*

*Məndə öylə qəlb də yoxdur ki, dərdin dərk edib,
Zövq alım, xoşhal olum dərd əhli etdikcə nəva.*

*Küfrdəndir kim, bu mənasız vücudim büt kimi,
Bir bəzək olmuş riya bütxanəsinə daima.*

*Tən edər aləm mənə, mən öz-özümdən qafiləm,
Qəlbimin sırrını heyrətdən edə bilməm əda.*

*Öz sərəncamınla, xəlqin təninin tədbirini
Kim məni xəlq eyləmişə böylə tapşırdım ona.*

*Od vurub yaxdim libasi-etibarı büsbütün,
Olmadı çərxin əlindən damənim hərgiz rəha,*

*Bir kələftək yüz düyünlə salmış işimdə ruzigar,
Acızəm müşküllərin həllində, yox müşgülgüşa.*

*Bircə ümmidim ona qalmış ki, sübhün fəcri tək,
Həll edə bu müşkülü mehrilə şahi-lafəta.*

*Böylə bir sultan ki, yüz il keçsə də bir qönçənin
Etmədən yad adını, asan aça bilməz səba.*

*Öylə bir sultan ki, izni olmadan açmaz fələk
Pərdə sübhün çöhrəsindən, nura qərq olmaz fəza.*

*Öylə sultan ki, kərəm gül şaxəsi fəqr əhlinə,
Hər nəfəs də yüz tükənməz nemət etmişdir atə.*

*İltifatılə geyinmiş fəqr sərvət paltarı,
Bir baxışla verdi gövhər qiyəti sadə daşa.*

*Həq vəlisidir, vilayət təxətinin şahən-şəhi,
Din sultani, imami-həqq, şahi-övliya.*

*Küfrdən ayrıldı şəri-Müstəfa, bais odur,
Əhmədi-Muxtar onunla oldu fəxri-ənbiya.*

*Zati-pakılə sədəf gövhərlə doldu Kəbədə,
Türbəsi feyzindən olmuş yer üzü fəxri-səma.*

*Bir dəlildir hörmətinə kim, şəbi meracdə,
Gördü Əhməd kim, Əlidir sakini-ərşî-xuda.*

*Əhli-beyti laləzərindən nümunə istəsən,
Gör necə əlvan olub qan ilə dəşt-i-Kərbəla.*

*Qəbrinin feyzilə qumları Nəcəf səhrasının
Qiymətə minmiş, olub xalqın gözündə tutiya.*

*Bir səadət mənbəi kim, asimanı-feyzidən
Mərhəmət xurşidi salsa aləmə zərrə ziya,*

*Ol ziyaya sayə salmaqdır fəlakətdən nişan,
Olsa bu sayə salan aləmdə hətta bir hüma.*

*Kəbəyi-dərgahi ol şahin bir hacətgahdır,
Hacət üçün kimsəyə lazıim deyil orda dua.*

*Ey olan dərgahi hacət kəbəsi insanlara,
Xəlqə hacət kəbəsi yoxdur o dərgahdan səva.*

*Hansi bir hikmət ki, gizlənmiş hicabi-qeybidə,
Rəyin ilə çıxmış ol hikmət əyanə mütləqa.*

*Gər qəza qəlbində bir iş bağłasa min il düyüñ,
Rəy versə ol işə min dəfə təqdiri-qəza,*

*OL işin əncamınə imkan tapılmaz dəhrdə,
Gər qəza təqdirinə olmazsa rəyindən riza.*

*Xilqətindən adəmin məqsəd itaətdir, fəqət
Yoxdur həqq əmrinə tabelikdən özgə müddəə.*

*Hər qədər ki, rəhnüümaliq etməmişdin Adəmə,
Baş verərdi taətində Adəmin hər gün xəta.*

*İndi çoxdandır Nəcəfdə iqtida etmiş sənə,
Taətində hər xəta kim var idi, qılımiş qəza*

*Çıxdı müşriklik pasından şəri-həqq ayınəsi,
Verdi ol ayınəyə hər ayınə tiğin cila.*

*Dinə tabedir o kəs ki, çəkər dünya ilə üqba qəmi,
Sözdə sultan olsa da, sən bil həqiqətdə gəda.*

*Hər iki aləmdə çün hiss eyləməzsən ehtiyac,
Səndən özgə padişah yoxdur iki aləm ara.*

*Hansı ordu qarşısında getsə sən tək bir imam,
Sayə tək izlər onu hər ləhzə nüsrət mütləqa.*

*Hansı bayraq sayəsində olsa sən tək pak-nur,
Ayla gün səcdə qılar, təslim olar ol bayraqa.*

*Hər kimin vardır əlində mehrinin sərriştəsi,
Heç nədən xof eyləməz, düşmənlə dünya dolsa da.*

*Təkcə sənsən hər yerə getsək pənahı bizlərin.
Səndən özgə yox pənahim, ya Əliyyəl-Mürtəza.*

*Səndən özgə bir kəsə bızlardə olmaz etimad,
Səndən özgə kimsəyə üz tutmariq biz binəva.*

*Vermişk mehrin kimi yaxşı əməldə imtahan,
Cümlə əhli-cənnətik, həqq ədlilə versə cəza.*

*Bəxş edərsə bızlərə ümmid öz amalımız,
Bais oldur, söykərik arxa sənin dərgahına.*

*Asitanın türbəsinə meyl edən rüxsarımız
Bir samandır kim, onu cəzb eyləmişdir kəhrəba.*

*Dərgəhin torpağınə düşdü saralmış çöhrəmiz,
Yəni ol qiyətli torpağə nisar etdik tila.*

*Xidmətində biz sənin tam bir ömür sərf etmişik,
Yaxşı olmaz eyləsək bu xidmət ilə iktifa.*

*Bir bükülmüş qamət ilə natəvan bu cismi biz,
Layiq olsaydı edərdik dərgəhində buriya.*

*Dərgəhində bu iki qat qəddimizdən tağ vurub,
İstərik məskən salıb orda qalaq biz daima.*

*Bu Füzuli kimsəsizdir, çarəsizdir, ya Əli,
Göz kəsib dostdan, ona biganə olmuş əqrəba.*

*Müxtəlif bir xəlq içində doğru yoldan azmamış,
Sanki xətti-üstüvadır, meyl qılmaz sağ-sola.*

*Çatmış artıq ol zaman kim, nail olsun lütfünə,
Bu bəladən ol əlili-dərdimənd olsun rəha.*

*Tutiyi-şəkkər şikəndir, vəsfini vird eyləmiş,
İstəməz övsafını zağü zağın etsin əda.*

*Üns bağı, qüds gülzarındə bir bülbüldür o,
Dar qəfəs güncündə layiqdirmi ki, məhbus ola?*

*Bir neçə Firon məkrin riştəsini sehr ilə,
Bəsdir etmişlər onun sadə gözündə əjdəha.*

*Asitinindən yədi-beyza çıxarmaq vaxtıdır,
Ya Əli, sahirlərin meydanında at bir əsa.*

*Etiqad etməzlər ecazınə Musanın, vəli
Cümləsi cöngəpərəst olmuş bu qovmi-bihəya.*

*Dəm o dəmdir ki, qırıb çatmaq üçün kafırları.
Zülfüqar əldə edəydin, ya Əli, əzmi-ğəza.*

*Din yolunda adətin üzrə bizə məlumdır
Kim, edibdir hüsni-səyin həqqi batıldən cida.*

*Təbimin tutisi dil açmış fəsahətlə mənim,
Hüsн gülzarında kamimca edər şüyü nəva.*

*İstərəm vəsf eyləyim ancaq Əli övladını,
Etməyim biganə bir şəxsi təvəqqələ sən.a*

*Tövbə qıldıq ömrümüzdə kimsəni mədh etməyək,
Bir Əli, bir də onun övladı-pakindən səva.*

*Bihəmdillah vəl-minnə ki, tövfiqati-rəbbani
Yetirdi mənzili-məqsudə İbrahim Sultani.*

*Təriqi-Kərbəla, rahi-Nəcəf bir rəhbər istərdi,
Bu yolda gördü həqq Xızır olmağa sultani ərzəni.*

*Vəlayət dürlərinizin mədənidir övliya bürci,
Əmini-həq görüb sultana tapşırdı fələk ani.*

*Əya sultani-ali-himmətü sərdarı-adıldı
Ki, sənsən gövhəri-insafı durrı-mədələt kani.*

*Müşərrəf eylədi zati-şərifin xaki-Bağdadi
İmarət qıldı rəyit-gəncbəxşin mülki-virani.*

*Səfa tapdı visali-məqamindən yenlə can bağı,
Əsas aldı binayı-himmətindən ədl eyvani.*

*Qədəm basdırı diyarı-əşrəfi-Bağdadəvü bir-bir
Məzəratü büqəül-xeyr səndən oldu nurani.*

*Ziyarətlər ki, qıldın, asitanlar kim, təvaf etdin,
Qəbul olsun ki, tapdırın hər birindən feyz-i-rəbbani.*

*Məqami-Qənbərü övladı-Fəzlü bəzi əhli beyt
Təvaf etdin, cəvanmərdən qıldın ərz ehsani.*

*Əlinin pəncəsin qıldın ziyarət kim, müqərərdir
Yeni gördükdə məxdumin əl öpmək bəndəfərmanı.*

*Ziyayı-rifətindən sayə buldu, seyr vəqtində
Gəhi Bəhluli-divanə, gəhi Mənsuri-həqqani.*

*Həmişə xəsmini şahi-vilayət daşə döndərsin
Nəçük kim, gördün etmiş möciz ilən daş arslanı.*

*Məqami-mintəqə tövfin qılıb oldun kəmərbəstə
Öpüb övnü müin dərgahın etdin tazə imani.*

*Cəvadı Kazımın əttarı-Bağdad olduğunu bildin,
Üz urdun tapdırın ol əttardən hər dərdə dərmanı.*

*Təğiyyü Əskəriyyü Mehdiyə ənsar göndərdin
Ki, alayışlu kafər ləşgərindən saxlaya ani.*

*Fərati-pak tək Babil diyarına qədəm basdın,
Bər övci-Zöhrə oldu səndən ol Harut zindani*

*Misali-Məşhədi-Şəmsü məzəri-Cümcümə bir-bir
Təmaşasılıq gördün möcizəti-Şahi-mərdani.*

*Əqil ibni-Əbitalibdən istimdad edüb himmət,
Təriqi-Kərbəlayə başladın əqrənə əyani.*

*Çü dəşt-i-Kərbəlayə ləşgəri-islami cəm etdin,
Yəqin oldu ki, şahi-Kərbəlanın istənir qani.*

*Ədayi-taətü ərzi-niyaz etdin, bihəmdillah
Ki, məqbul oldu Beytullahə İbrahim qurbani.*

*Yetirdin niyyəti-pakilə bir-bir cəddü abayə
Səlami-rövzəyi-pakizəyi Şahi-Xorasani.*

*Bu gün sərmənzili-məqsudə yetdin rahi-vəhdətdə,
Rəfiq oldu sənə tövfiq, tapdin vəsli-canani.*

*Nə canan, cani-mütləq, bəlkə candan əfzələü əşrəf
Ki, dərgahində eylər can nisarın insivü cani.*

*Xudanın «İnnəma» qövlində xəlq içərə vəliəhdidi,
Rəsulin «ləhmükə ləhmi» səri-xanında mehmanı.*

*Gəhi-möhtacə vermiş Qənbəri tügyan edib lütfi
Gəhi arslandan almış müztərib halətdə Səlmani.*

*Tüfeyli-gövhəri-zati-şərifü Adəmü aləm,
Fədayi-cövhəri-cismi-lətifi bəhrivü kani.*

*Əmirül-möminin Heydər Əliyyibni-Əbitalib
Ki, Cibrili-əmindir xəlvəti-vəhdətdə dərbani.*

*Nədir dünyavü üqba bi-rizayi Mürtəza billah,
Nə ol baqi gərək sidq əhlinə, mütləq, nə bu fani.*

*Müdam ol kim, bu dərgahin qamu sadatü xüddamin
Sərasar cəmi-xatır qıldın ol cəmi-pərişani.*

*Məni-ğafildən agah-ol ki, bir kəmtər sənaxənəm
Gərək sən tək sərəfrazın mənim tək bir sənaxani.*

*Füzuli, bu hərəm içərə şəbü rüzü gəhü bigəh,
Duayı-xeyir ql sultanə, tərk et rəsmi-nisyani.*

*Nə övradü dua kim, qıldı sultan asitanlarda
Qəbul olsun, budur dilşad edən yüz min müsəlmani.*

*Məcazi olsa belə, eşqi tərk qılma, məcaz
Olub həqiqətə mərdin həmişə rahibəri.*

*O sərv qəddilərin arızindəki xəttin,
Hədisi-feyzi-Xudavəndidir ziri, zəbəri.*

*Gecə kimi kor olar, min gözü olarsa belə,
Kimin ki, yoxdu günəş üzlü yari-simbəri.*

*Sən eşq nəşəsini abü gildə axtarma,
Həqiqətin gözəl üzdür həmişə cilvəkəri.*

*Bu pərdədə bir oyunbazdan özgə görməzsən,
Açarsa bir gün əgər ruzigar pərdələri.*

*Təriqi-surəti tut, qəsdi-mülki-məna et,
Gülü-həqiqətə məzhər qəbul qıl süvəri.*

*Nəcəf fərəh gətirən bir səfali gülşəndir
Ki, sinəsinə basıb padişahi-bəhrü bəri.*

*İtaəti hamiya fərzi heydəri-Səfdər
Ki, yox məqamını idrakə kimsənin hünəri.*

*Onun sifatını insan necə əhatə edər?
Qəza, mühakiməsinə verib məlakələri.*

*Təbiəti həcərül-əsvəd ilə etdi zühur,
Həyat çeşməsidir, zülmət eyləmiş həcəri.*

*Verərsə bir ağaça qədr çeşməsindən su,
Olar həmin ağaçın asimanda bərgi-təri.*

*Məhəbbət atəsi şölə saçarsa afaqə,
Şərəf göyündə hər ulduz olar onun şərəri.*

*Hümayi-ovci-təmənnasıdır mələk xislət,
Şaha baş əyməz o dərgahın dilənçiləri.*

*Şərəf sitarəsidir mehrinin ki, əhbabə,
Verər uzun gecələrdə nişan işiq səhəri.*

*Cəhanə bayraqı feyzilə kim, verər ziynət,
Onunla elmü əməl ordusu çalar zəfəri.*

*Nəinki kəllə onun hökmünü edir icra,
Hani o baş ki, bu fərmanidən çəkildi geri?*

*Təəccüb eyləmə rəmzində xurma danəsinin
Ki, nəxli-möcüzününvardı min belə səməri.*

*O tazə gül ki, qılıb lütf verdi Səlmanə,
Baharı-həşrə qədər getməz ətrinən əsəri.*

*Onunla xəsmi bacarmaz döyüşdə, olsa da şir
Ki, döndərib daşa bir nərə ilə şiri-nəri.*

*Ay ilə gün kimi məlumdur bütün xəlqə
Ki, qaytarıb günəşti qərbədən, bələb qəməri.*

*Rəva deyil ki, deyim varlıq asimanındə
Nəbi günəşdir, ay isə vəliyyi-dadgəri.*

*Edəndə əzm xuda ərşinə Əli, Cibril
Dayandı yolda, onun oldu xaki-rəhgüzəri.*

*Əli və onbir imam oğlunun məhəbbətidir,
Nizama salmış ay ilə ili və həftələri.*

*Təəccüb etmə, desə Cəbrail dərbandır,
Əli özü qapıdır, şəri-həq bilik şəhəri.*

*Nə xoş sipehri-vilayətsən, hər vilayətdə,
Günəşlə ay kimi parlar vilayətin göhəri.*

*Sənin vilayətinin möcüzilə hər yerdə,
Quruldu şəri-nəbi mülkünün binövrələri.*

*Çəkəndə dostlarının bağırına vəfa dağı,
Tutar bəla oxuna qarşı dostlar ol süpəri.*

*Boyun vuran o qulincin damarsız hər cismin,
Fəsad qanını saçmaqda oldu niştəri.*

*O Zülfüqarin ilə Düldülündə dost, düşmən,
Tapar itaətilə intina nümunələri.*

*Nəcata doğru sənin Düldülün açıb yollar,
Bıçib əlinlə sənin Zülfüqar Zül-həzəri.*

*Qılınçın ilə çigərqan olubsa düşmənlər,
Ona ədavət üçün varmı bir kəsin cigəri?*

*Deyil qəribə, könül vermədin bu dünyaya,
Nedər sənin kimi şahin bu seydi-müxtəsəri?*

*Sənin fəzayi-ibudiyyətin o yerdir kim,
Həqir saknidir huriyi-behiştü pəri.*

*Qapında xidmət edə, bir əziz nemətdir
Ki, yüz Xəlili ödər asitanının nökəri.*

*Şəraf səfində səfində tapa bilmədi bərabərlik.
Qəza ki, eylədi təşkil məhfil-i-qədəri.*

*Səba açanda çıçəklər niqabını üzdən,
Sataşmadı sənə oxşar gülə onun nəzəri.*

*Hezar şükr ki, məddahinəm, mənə bu yetər,
Bu bir səadət üçün yox sevincimin qədəri.*

*Mənim bu halıma lütf ilə qıl nəzər, ey şah
Ki, kimlər ilə bu işdə yapışmışam kəməri.*

*Bu yolda ilk qədəmi Katibi atıb, sonra,
Onun iziylə nişan verdi Heyrəti hünəri.*

*İki əsər var ikən yazdığını əbəsmi mənim
Ki, onların biri üz, astarı olar digəri.*

*Birindən əskik işə, digərindən artıqdır,
Yəqin ki, var o libas içərə nəzmimim dəyəri.*

*Füzuliyəm, günahum çoxdur, istərəm ki, susam,
Bu üzr mənçə olardı günahların betəri.*

*Ümid tək bunadır kim, məni yaman dildən,
Mühafizə edəcək mədhinin polad çəpəri.*

*Həmişə xeyr ilə şərrin ümidi, qorxusu var,
Behiştə yaxşıya vəd etdilər, pisə səqəri.*

*Ayurmasın məni həq dərgəhin behiştindən,
Behiştə getməyənin bil cəhənnəm oldu yeri.*

*Təvafi-dərgəhin ilə mənə müyəssər olur
Təvafi-Kəbəyi-həq, görmədən uzaq səfəri.*

*Kim öyrədib bunu, yarəb, şəfəq içində hilal,
Çəkildi bir tərəfə tutdu böylə daməni-al.*

*Bu düz yol ilə gəzib ay bir az zaman içərə,
Əlinin ali kimi tutdu tezçə ovci-kəmal.*

*Böyük imam odur insü- cinn rəhbəri
Ki, dərgəhi hamiya oldu qibleyi-amal.*

*Kimin pənahı deyil sayeyi-Əli, bişək,
Günəş olarsa da gözlər yenə o nuri zəval.*

*Kim olsa nokəri ol padışahi-dövranın,
Cəza günündə amanda olar fırıştə misal.*

*Kim istəməzsə ola kölgəsində ol şəxsin,
Yanar bir odda ki, ondan çəkinmək əmri-mahal.*

*Ədalət ilə alar hər işi himayəsinə,
Odur ki, söndürə bilməz şəmi nəsimi-şimal.*

*Aciqlanarsa, onun qeyzi bağlayar, şəksiz,
Zəmanə Rüstəminin gərdəninə məcəri-zal.*

*Şəhim, sənin görüşünçün bu kainat gözəli
Gəlib nişa tilə, açmış önündə hüsni-camal.*

*Sənin nə olduğunu bilmədi yəqin heç kəs,
Şənə qul olmağa, qoydu üzündə nöqteyi-xal.*

*Sənin nə olduğunu bilmədi yəqin heç kəs,
Fəqət bir ayinədə əks tapdı surəti-hal.*

*Pay alsa bir azacıq himmətindən hər bir kəs,
Əlilə həll olunar daima hər əmri-mahal.*

*Açar bütün düyünü o, bir anda çox asan,
Necə ki, qönçeyi-gülzari-dövlətü iqbali.*

*Gərək şiarı ola hər kəsin Əliyyü Vəli,
Odur cahanda bütün müşkülü aican həllal.*

*Əsillik ərşinin ayı, fəzilətin fələki,
Bütün böyüklorə başçı odur fırıştə xisal.*

*Odur yeganə ki, vermiş iki cahanə nizam,
Onun səfəsi, vəfəsi açıb geniş pərəmə bal.*

*Onun ki, məsləki olmuş şəriətə qanun,
Onun işilə bilərlər nədir həram, halal.*

*O istəsə edə hər hansı bir işə rəğbət,
Zəmanə de nəçidir etsin o lişi ehmal?!*

*O hər kəsin ürəyindən keçənlərə vaqif,
Gərək deyə bir kəs o sərvərə əhval.*

*Qələm əlində sualsız cavabə hazırlıdır,
Buna görə eləyib qarşısında hər kəsi lal.*

*Səxavətin uca ərşİ, şərəf hüması – adın,
Adın gələndə həmişə gələr mübarək fal.*

*Yetirməmiş bu cahanda hünər gülüstəni
Sənin vücudinə bənzər yəqin nə gül, nə nihal.*

*Sənin kimi göhəri görməmiş nəsib dəniyi,
Sənin kimi çıçayı görməmiş bu bağı-cəlal.*

*Sənin lətafəti-təbin, gözəl məzacin var,
Bu təbə yol tapa bilməz nə dərdü qəm, nə məlal...*

*Sənin xəyalinə hər şey gələrsə, layiqdir,
Mələk səvab yaza cümlə nameyi-əmal.*

*Dua edəndə sən hər dəm səmimi niyyət ilə,
Onu icabəti eylər səmadən istiqbal.*

*Hər anda xalıqü məxluq səninlə razıdır,
Əyildi qarşına təzimə bu fələk çün nal.*

*Sənin kimi ola bilməz cahanda bir adəm,
Belə yürüşlə nəsibin olar hüdudi-kəmal.*

*Məqamın oldu müəlla, Nəcəf şahı sənsən,
Cahanda yox sənə həmtə müqabilü əmsal.*

*Sənə ümidiyi bağlar bütün kəmal əhli,
Kim olsa səndən alar dərdinə cəvabi-sual.*

*Mənəm ki, bülbülü-bustani-mədhü mənqəbətəm,
Könül xəzinəm olubdur gühərlə malamal.*

*Mənim də arizum olmuş deyəm mənaqibini,
Edəm nisar sənə incilər dolusu məqal.*

*Bu yolla bəlkə olar ki, məqamı gəldikcə,
Hüzurə ərz eləyim gah-gah surəti-hal.*

*Mənim həmişə işim tək Əlini tərifdir,
Bir özgə işlərə yoxdur könüldə vəqt, məcal.*

*Mən and içib demişəm yüz kərə Əli həqqi,
Nəcəfdən özgə məni çəkməyir nə şərq, nə şimal.*

*Mənim də istəyim odur ki, ömr bitdikdə,
Tapa bu xaki-tənim xaki-paki ilə vüsal.*

*Əgərçi olmasa lütfün, mənim bu mənzildə
Keçər həyatım ağır, hər işim olar pamal.*

*İcazə vermə ki, mürəğgi-dilim bu torpaqdan
Bir özgə torpağa ta açmaq istəyə pərü bal.*

*O yerdə yerdə qala arizum, ümmidim,
Mənə əzab verə vəsvəsəylə min dəccal.*

*Əmin olub sənə mən halımı bəyan etdim,
Nolar ki, qonmaya qəlb güzgüsənə gərdi-məlal!*

*Nə qədr var tənimdə həyat dairəsi,
Nə vaxtadək keçəcəksə ömür də bu minval,*

*Füzuli arzu edir müjdəyi-əta eşidə,
O da həmişə yaza böylə mədhi-Heydərələ!*

*... Bir xəta çıxdı dilimdən, eşqimi açdım ona,
İndi mən üzr istərəm, lütfən günahımdan keçər.*

*Üzr ilə sönməzsə qəlbində olan qeyz atəsi,
Ağlaram ta kim, şəfaətçim ola bu çəşmi-tər.*

*Öylə bir adıl imamın eşqinə verrəm qəsəm
Kim, vücudılə onun düşmüş nizamə bəhrü bər.*

*Həm vəlidir, həm vəsi, həm kamil, həm sahibkəməl,
Həm təqidir, həm nəqqi, həm zahidü həm mötəbər.*

*O, nəməz üstə fəqirə verdi öz əngüştərin,
Dini-həqq çaldı səxasından onun küfrə zəfər.*

*Əl atıb gəhavərsində parə etdi əjdəri,
Görəmişdir böylə bir möcüz hələ növi-bəşər.*

*Yoxdur ondan özgə nə şərin, nə ürfün mərcəi,
Hökmünə tabe olub ol sərvərin şəmsü qəmər.*

*Dostuna qismət olub nüsrət, kəramət hər zaman,
Sidq ilə kim damənindən tutsa, ərşə yüksələr.*

*Vəsfü surətdə Əli çünki vəliyullahdır,
Var məqamı həqq yanında Yuşəü İsa qədər.*

*Dostuna qismət olub nüsrət, kəramət hər zaman,
Sidq ilə kim damənindən tutsa, ərşə yüksələr.*

*Canlanıb dinin fidani çəşməsindən tiğinin,
Əsl odur dini-mübinə, övliyadır şaxü bər.*

*Hər fəzilət varsa, bu aləmdə o bəzl eyləmiş,
Qüdrətü əzmilə aləmdə bölünmüş xeyrү şər.*

*Beyrəqi-ülviyyəti əla məqamə qaldırıb,
Küfrü xar etmiş, şəriət tapmış ondan izzü fər.*

*Feyzü idraki onun tapmaz məlamətdən zəval,
Öylə bir dağdır ki, bunlardan ona yetməz xətər.*

*Nizə vursa düşmənə, rəncidə olmaz xatiri,
Dini ehya eyləmiş vurmaqla şəmşiri-düsər.*

*Dostluğunda mənfiət düşmənliyində var ziyan,
Dosta baran qətrəsidir, düşməninə şiri-nər.*

*Lütfdə, ehsanda üstündür o mövla cümlədən,
Kimsədə yoxdur cahanda ondakı cürət, hünər.*

*Qılmasayı hikmətinə təkyə şəri-Müstəfa.
Küfr edərdi xaneyi-dini yəqin zirü zəbər.*

*Damənindən tutmasayı sidqlə aləm onun,
Kainatın paltarı parə olardı sərbəsər.*

*Tıği Musanın əsası tək zühur etdikdə, bil,
Sehrdə hər cür düyüñ varsa olar fani, hədər.*

*Əssəlam, ey mənbəi-təqva sənə, kim, olmusan,
Həqq kəramatının asarınə nadir bir gühər.*

*Tərk qulmuş cənnəti Adəm ki, öldükdə onun
Türbəsi türbən yanında daim olsun bikədər.*

*Cənnətin hüsnü böyükdür, vəsfə gəlməz şübhəsiz,
Leyk qəbrin aqılə cənnətdən əla görsənər,*

*Nuh axıtdı göz yaşı ömrü boyu, istərdi kim,
Xidmətində qul kimi fəxr ilə bağlaşın kəmər.*

*Vacib olmuş cümləm əxluqatə sevgin, ya Əli,
Səndən özgə dostluğə layiq görülməmiş bir nəfər.*

*Kim sənin düşmənlərini dost tutarsa, məhv olur,
Mənzilə çatmaz kim əyri yoldan eylərsə səfər.*

*Həq yaratdı bir-birindən əql ilə ruhu cida.
Eşqin ilə birləşib, onlar necə südə şəkər.*

*Ya Əli, sənsən vəfanın kani, həqqin məzhəri,
Dərgəhindən bu Füzuli icz ilə hacət dilər.*

*Mən həsəd əhlindən ey mövla şikayət eylərəm,
Eyləməz göz yaşlarım əhli-inadə çün əsər,*

*Dəfinə əhli-fəsadın şərrinin, təcil qul,
Xahişim arzum budur səndən, qəbul etsən əgər.**

*Ağ qız oğluyam, əhli dərdəm mən,
Tayım, bərabərim yoxdur, mərdəm mən,
Əlinin quluyam, çox kövmərdəm mən,
Ancaq sən yasarsan, xissət eylərsən.*

M.P.Vaqif

* Məhəmməd Füzuli. «Əsərləri». IV cild. Bakı, 1961.

QƏZƏLİYYATI-SALİK

(Rədif-ül-ba Salahlu sakini Mirzə Məhəmməd Qayıbov «Fədayi» təxəllüsə çərxi-fələkdən və zəmanədən şikayət babındadır)

*Ey Fədayi, bu cahan bidad ilən bünyad olub,
Aqil odur kim anın bidadinə münqad olub,*

*Ol Hüseyni-şahi-məzələm macərasın fikr qıl,
Aqibət gör bu rəna mülkündə kim dilşad olub.*

*Dövr qıldıqca cəfa hər kəs ana səbr eyləsə,
Yusifi-Gümkəştə tək məhbusdan azad olub.*

*Guşeyi-xəlvət bular kəsbi-təcərrüd qılmağa,
Hər kimə bu dəhrdə tofiqi-həq irşad olub.*

*Xidmət oldur kim, edəsən daima məbud içün,
Hər kəs andan qeyriyə xidmət edib bərbad olub.*

*Yad olub bəndən deyü, ey dustlar dövri-zaman,
Bir tamaşa eylə bəndən qovmü qardaş yad olub.*

*Salika, kuşış nə lazım ömrü-bibünyad içün,
Bu cahan viranəlikdir bunda kim abad olub.*

QƏZƏLİ-ARİF

(Mayor Mustafa ağa öz oğlu Əli ağıaya təhsili-ülümə
səy etmək babında Sibirdən yazır və məxfi qalmaya ki,
Əli ağa müfti Osman əfəndidən oxuyub təhsil edirmiş.)

*Olma tarik dərsdən, ey ənvəri-canım Əli,
Pəndimi eylə qəbul, ey xanü xaqanım Əli.*

*Var ümidim, etməyə zaye əfəndi səyini,
Qoymaya dərsində bir kəm-kəsir Osmanım Əli.*

*Mən səninçün edirəm xeyir-dualar ruzü şəb,
Saxlasun hifzü himayətində sübhanım Əli.*

*Payımal etsün ədüvü hasidin lütfi-ilah,
Hər zaman əməkdarın olsun Şiri-yəzdanım Əli.*

*Gərçi ey dil, mən Əbu-Bəkr, Ömər, Osmaniyam,
Həqq İmamımdır mənim, ol Şiri mərdanım Əli.*

*Könlümün şəhrin fəraqü həsrətin qılmış xarab,
Bir yüzün görsəm olur abad vıranım Əli...*

Kapitan Mustafa ağa Nasir

EYZƏN

(Övrəti Xeyransa xanım ki Zəkəmlü Məhəmməd bək Zülqədirovun həmşirəsi idi, mərhumə olanda ona dediyi mərsiyə və tarixi-vəfatdır)

*Bu mərqəd mərqədi-Xeyrənnisadır,
Təvaf et, ey könül əhli-vəfadır.
Bəhiştə gərçi ruhi etdi pərvanə,
Vəli hicri bəni-zarə cəfadır.
Xudaya, lutfin et şamil o mahə
Ki əhli-iffətü kani-həyadır.
Şəfi ol, ya rəsulullah, ana kim,
Kənizi-Fatiməvü ali-əbadır.
Nə bəklərsən, məgər bilməzmişən kim,
Həqiqətdə bu ev mehmansaradır?
Yəqin bil, abi-kövsər eyləyər ağ,
Əzəl gündən kimin bəxti qaradır.
Min ildən sonra gəlsən qəbrim üzrə,
Görərsən ki, bitən mehri-kiyadır.
Cəfa zövcinə həm kövri-dəhrə,
Nəziri olmayan əhli-rizadır,
Avazidir gərçi nəslili-Zülqədərdən,
Vəli zövci Qazaqi-Mustafadır.
Fəxarət etmə, ey dil, mehri-çərxə
Ki süsti-əhdü eyni-bibinadır.
Visalı qədrini bilməzdin, ey dil,
Firağın, gör sana eyni-cəfadır.
Nəşimin rövzeyi-rizvani eylər
Kim əhli-həqqə dildən aşinadır.
Çü cananum vida etdi cahandan,*

*Őəmi-hicrana canım mübtəladır.
Nədir hasil həyat ariyətindən,
Gözət üqbanı kim dünya fənadır.
Vəfatı tarixin gər sorsa Arif,
De, kafü ğayönü sinü ray hadır.
Verib can, yetsən, vəslinə, Nasir,
Deyər aləm sana əhli-vəfadır.*

SEYYİD ƏBÜL QASİM NƏBATİ

*Saqiya, dur dolanım başına, gəl dövranə,
Cəmi-zərrini götür, bircə dolan məstənə.*

*Tari-zülfün kimi niçün məni bican elədin,
Gətir-ol ruhi-rəvan ilə məni bir canə.*

*Görməsin özgə gözlər məni-Məcnuni məgər,
Salib ol kafəri-birəhm bəni zindanə.*

*Eşqdən gör nə əcəb nəfə yetişdim, vəh, vəh!
Aqili-əsr ikən etdi məni divanə.*

*Qorxma nirani-fəraqın şərərindən, ey dil,
Sıdqlən tut üzünü bircə şahi-Mərdanə.*

*İsmi-əzəm deyilən ismi-Əlidir, billah,
Gəzmə bica yerə nəsnas kim hər yanə.*

*Etməz iqrar, Nəbatı, bu sözə zahidi-dun,
Gəlməz imanə yəqin and içəsən Quranə.**

* Azərbaycanda məşhur olan şəhərinə əşərinə məcmuədir. Bakı, 1989, C.Qəhrəmanov, Ş.Cəmşidov.

*Get dolangınən, xamsan hənuz püxtə olmağa
çox səfər gərək,
Mürğı-Qafılə həmzəban olub, durə qalxmağa
balu-pər gərək.*

*Kuyi-eşqə gəl getmə bidəlil, gövli-zəng tək
düşmə çöllərə,
Ta ki salikə rəhnəmən ola Xızrı-rəh kimi
rahbər gərək.*

*Yox, yalan dedim, hərzə söylədim, vazehin deyim,
doğru söyləyim,
Həqqə arifi vasil etməgə bir dodaqları
gülşəkər gərək.*

*Zülfü ənbərin, xalı nazənin, göncə tək dəhan,
qaşı cansitan.*

*Mahi-biqərin, şahi-gülrüxan, nəstərən kimi
simbər gərək.*

*Lalə tək yüzü al yanaq ola, tazə gül kimi tər
buxaq ola,*

*Bir güləc qabaq, xoş məzaq ola, şux sərvəi-qəd
bir kəmər gərək.*

*Həminan ola mehrü mahilən, həmzəban ola
nurü narilən,*

*Nitqi dilguşa, ləfzi canfəza gənci-sinəsi
pür-göhər gərək.*

*Həqqə aşına, xəlqdən cüda eyləmiş ola nəfyi ma-səva,
Heyy-ləm-yəzəl, fərdi-biməsəl, ol Məsih tək
bipədər gərək.*

*Qoygınən qədəm deyrə, lacərəm nəqş-i-bütdə gör
sirri-vəhdəti,
Bu çəkunədən vaqif olmağa bir cünuni-həq
mərdər gərək.*

*Az danışgınən, olğınən xəmuş, etmə aləmə
sirri-eşqi faş.*

*Burda durma çox, keç bu vərtədən, bu mövqulə
söz müxtəsər gərək.*

*Mən qılma sən çox da zahidi, üzri var anın,
aşıq olmayıb,
O əbəs yerə xəlq olunmayıb, bağbanə bir kəllə
xər gərək.*

*Ciddü cəhd qıl, arif ol gözüm, elmi-eşqdən
olma binəsib,
Cum bu bəhrə, bir tap bu gövhəri, «aşıqəm»
deyəntərki-sər gərək.*

*Rahi-pürxətər, bəxti-vajigun, zülfə-yar tək
şəbi-siyahgün,
Endi ğeybdən Xançobanına nəxli-Turdan bir
şərər gərək.*

*Hər xəbisə gəl etmə iltica, olmaz özgədən
hacətin rəva,
Müşgül açmağa şahi-la-fəta, Əntər öldürən
şirinər gərək.*

*Şahi-övliya, piri-Cəbrəil, mahi-biriya,
miri-bidəlil,
Cani-Mustafa xətm hər səbil Murtəza kimi
Heydər gərək*

*Söylə düşmənə, bir həya edib həqqi-Heydəri
sürtməsin yerə,
Mən dedim ana, ixtiyarı var, Zülfiqardan
əlhəzər gərək.*

*Mən Nəsiri tək aşiqəm ana, sevmişəm anı,
talibəm ana,*

*Bu göhərləri nəzəmə çəkməyə Bu türab tək
pürhünər gərək.*

*Bu cəvahirin yoxdu qiyməti, açgınən gözün,
yaxşı seyr qıl,
Hər biri dəgər Çin xəracına, müftə vermənəm,
simü zər gərək.*

*Bir gözəl cavan istərəm, həman kim, bu sözləri
eyləsin rəvan,
Hardadır, desin bir şəkərzəban kim, bu söz mənə
hami tər gərək.*

*Ya Əli, məni cami-eşqdən bir kərəm qılıb,
eylə məst qıl
Kim, desinlər xəlq lal oturmağa bir Nəbati
tək bəxtəvər gərək.*

EYZƏN

*Dərdi-hicrdən hali-zarımı istəsən əgər kəhrəbayə bax,
Yoxlasan əgər zəf cismimi, məndə nütq yox, yeni aya bax.*

*Min gəz dedüm səg rəqibnən ixtilat edüb olma aşına,
Əgləşüb genə ol ləin ilə süst əhdli gör, bivəfayə bax.*

*Olma gül kimə xarə həmqərin, salma aşiqi suzi-eşqdən,
Heç görüm üzün gülməsin sənin, odladın məni bir Xudayə bax.*

*Zahid, az danış, get gözümdən it, eşqdən məni çox da danlama,
Mən məgər əbəs olmuşam dəli, bir o məmə dal, bavü rayə bax.*

*Məndən əl götür, ey uzunqulaq, zöhd dutma çox, ey himari-məhz,
Dur ayağa, bir aç o kor gözün, bir o gözləri sürməsayə bax.*

*Ya Əli, məni etmə naiümid, ver muradımı bəbi-Fəzildən,
Mahi-haşımı aşcəi-ərəb, sərvi-gülşəni-Murtəzaya bax.*

*Mən ölündə bir nəşim üstə gəl, bir nəzarə qul dağ sinəmə,
Dala çək qələm ğeynə cayızə, bir əlifdə mİN macərayə bax.*

*Qıl bana kərəm eylə-lütfini, Kərbala tərəf çək ənanımı,
Xərceyi-hələl car-payi-rəh yol, rəfiqəm, ol həm sədayə bax.*

*Dövri-çərxdən olmuşam əlil, dizdə taqətim, gözdə nur yox.
Bir nəzər, aya şahi-lafəta, bu Nəbatiyi-binəvayə bax.*

**Qəzzaq uyezdindən xanlıqlar qəriyəlü «Şair» təxəllüs
Əbdürrəhman ağa ibn molla Əli ağayı-Dilbaz oğlunun
əşaridir**

MÜXƏMMƏS

*(Gəncə xani Cavad xan Ziyad oğlunun rus əsgəri ilə
Gəncədə olan cəngini vaqtla yetişməgini bəyan edir)*

*Bir rəvayət söylə, ey dil, çərxi-kacraftardən,
Ta əbəd ruzi-əzəl bəd-mehrü bəd-kirdardən.
Çərxi-zalim, dəhri-dun, sahib-xəta biardən
Kim Yezidin izzətin gör şahi-diləfkardən,
Gör Cavad xan macərasın möhnəti-kəffardən.*

*Böylədir dövran, əzəl, insana al eylər cahan,
Bir zaman xürrəm qilur, birdəm məlal eylər cahan.
Şah ola, istər gəda, aşüftəhal eylər cahan,
Aqibət bir gün gedər, himmət-hələl eylər cahan,
Naxudanı ğərq edən ol kəştiyi-pürbardən.*

*Hər zaman dövran salupdur canı canandan cüda,
Adəmi Həvvadən ayru, bağı-Rizvandan cüda,
Xatəmi saldı fələk cahi-Süleymandan cüda,
Ah kim, düşdi bu gün dövran Cavad xandan cüda,
Əskik olmaz zari-bülbül söhbəti-gülxardən.*

*Şahi-namə şərh edən yox ol Cavad xan vəsfini,
Mədəni-cudü səxavət, ədli-divan vəsfini,
Bilmiş Əflətun səharin əhli-meydan vəsfini,
Hikməti-Loğmandan artuq dərdə dərman vəsfini,
Bir müxəmməs nəzmilə inşa qılım əşardən.*

*Gəncə şəhrində Cavad xan kim, nə əyyam var idi,
Sahibi-lütfü ədalət, sadiq-il iqrar idi,
Hər işin felində mahir, aqılı Hüşyar idi,
Müxtəsər aləmara imtəhan sərdar idi,
Gör nələr çəkdi qəzadənү dövri-bəd ətvardən.*

*Düşdi dəvası əzəl ol Şəkivü Şirvanilə,
İbrahim xan ittifaq oldu ol Ümmə xan ilə,
Gəldi ləşgər üstinə ol cümlə Dağıstanilə,
Anlar ilə qıldı dəva sərbəsər meydanilə,
Çəkmədi hərgiz zərər bir fitveyi-əğyardən.*

*Bir də andan sonra gəldi valiyi-Bakradiyan,
Yığdı Gürcistəni cümlə ləşgəri-Tavadiyan,
Neçə illər qıldı dəva, çəkmədi andan ziyan,
Vali keçdi çün fənadən tərk edüb axır cəhan,
Gör nə sadir oldu Gorgin xan kimi əğyardən.*

*Padişahi-Rusun axır ərz edüb ehzarına,
Baxdi o Gorgin xanın dəftəri-tumarına,
Əmr qıldı bir Şipixdir nam olan sərdarına,
Gəncənin al qələsin, fərman buyur əğyarına,
Üstinə gəldi hezaran saldati-xunxardən.*

*Ol Cavad xan vəşfini necə qələm şərh eyləsün,
Şərhə siğmaz vəşfi-halin necə dillər söyləsün,
Bir belə sərdarü qazi, kim görübdür böyləsün,
Düşdi dəvası anın kari-qəzadən, neyləsün,
Padişahi-Rusü sahib-tacilən, tumarrədən.*

*Çəkdi bir il, ol Cavad xan eylədi cəngü cidal,
Gah sülh etdi arada, gah qıldı rəngi-al.
Gördi kim, olmadı, axır artı fitnə, qiylü qal,
Gəlmədi imdada, hərçənd eylədi yüz ərzi-hal,
Fətəli şah, sahibi-İran olan xunxardən.*

*Yağdı ləşgər, girdi meydana ədavət qıldılar,
Qırıldılar küffari, ol dəmdə fərağət qıldılar,
Xub döküşdi Gəncə xəlqi, bir hekayət qıldılar,
Həq yolunda bəzikəs ol dəm şəhadət qıldılar,
Döndi gerü, girdilər ol qələyə naçardən.*

*Ermənistən gördü rusi, döndi bir dəm hər nə var,
Şəmsəddin xəlqi əzəldən çıxdı, getdi bərkənar,
Neyləsün tənha qalub, ol dəm Cavad xan dilfəkar,
Qələni qıldı mühəyyə onda möhkəm, istivar,
Keçdi ol dəm zövqi-dünya, mülkü gəncü vardən.*

*Ta bir ay qırx gün keçincə onda möhkəm durdular,
Sübhü şam dəva qılıb küffarə tiği urdular,
Ləşkərani-rusi hər dəm bişümaran qırıldılar,
Döndi Şəmkür xəlqi anda, Rusa iqrar verdilər,
Ey diriğa, çərx saldı qələsin pərgardən.*

*Bir gecə yol verdilər, rusilər aşdı qələdən,
Su yerinə ol zaman qanları saçdı qələdən,
Ol uğurlu xanılı xanlar ki qaçdı qələdən,
Xan görüb anlar səlamət çıxdı, keçdi qələdən,
Bildi ayru düşdüğün fərzəndi-xoşdildardən.*

*Keçdi anlar qələdən, sağü səlamət getdilər,
Çəkdilər hərçənd yüz cövrü məlamət, getdilər,
Çıxdılar rusun içindən bir əlamət, getdilər,
Yüz dutub İran deyü şahi-vilayət getdilər,
İstədi həqdən mədəd ol Heydəri-Kərrardən.*

*Qaldı tənha ol Cavad xan, gör necə ad eylədi,
Urdu tiğin sərbəsər küffarə bidad eylədi,
İki bürcün saldatın çox qırdı, bərbad eylədi,
Əhli-beytin möhnətin ol dəmdə kim yad eylədi,
Ya ilahi, saxla sən der, intizarəm yardən.*

*Sinəsindən vurdular, olmuşdı ol dəm biqərar,
Bir yenaral kimsəni ol dəmdə qıldı xakisar,
Yerbəyerdən həml edüb tiğ urdular məcruhzar,
Yadına düşdi o dəm Şah-Hüseyni-dilfəkar,
İstədi feyz-i-şəhadət Hakimi-Cəbbardən.*

*Ol Hüseynqulu ağa gəldi xanın yanına,
Layiqiydi hər hünərlər şövkətinə, şanına,
İstədi qanın qata ol dəmdə xanın qanına,
Qoymadı xan göndərüb bir əgyər bürc meydanına,
Yəni anın vəhşətin mən görməyim, didardən.*

*Qələsin sandı Cavad xan ol zaman vıranədən,
Çox çalışdı ta olunca dərdinə dərmanədən,
Feyzi-Həqdən ta yetinə rəhməti-ğəfranədən.
Çıxdı ruhi ol bədəndən rövzeyi-rizvanədən,
Ey xoşa buldu şəhadət Vahidül-Qəhhardən.*

*Ol Hüseynqulu ağa buldu şəhadət novcavan,
Xəlqara bir cümlə möhnətdən yaman oldu yaman.
Anəsi ahlar çəküb, «şaxsey» deyü edər fəğan,
Yüz dutub ol barigahə əlvida eylər əman,
Binəva düşdim cüda fərzəndi-gülrüxsardən.*

*Kimləri dövranda beş gün bərqərar etmiş fələk,
Kərbəla dəştində şahı dəlfikar etmiş fələk,
Ol Cavad xanı ki sahib-intizar etmiş fələk,
Ol Hüseynqulu ağanı xakısar etmiş fələk,
Ayınə tək jəng olub gül çöhrəsi xunbardən.*

*Bunların bildi mələklər həqqilən ixləsini,
Ərş yüzində vayi lə dutallar yasını,
İstədi gərdən yixa bu çərxi-bipərvəsini,
Görəməyən görsün buni, ol Kərbəla qovğasını,
Bu müsibət məşhur oldu Kərbəla asardən.*

*Gəncəlü xəlqi şəhadət, qıldı həqqə can fəda,
Kimi məzəlum kimi azadə qalub əndər-bəla,
Hər biri bir bəzmilə yüz dərdə oldı mübtəla,
Yadına gəlməz məgər məzəlumi-dəşt-i-Kərbəla,
Ey utanmaz çərxi-zalim, Əhmədi-Muxtardən.*

*Sübh açıldı, məscidə qanlar saçıldı laləgun,
Qurdılar alımları, seyidləri, gövğə-füzun,
Səqf məscidinə çıxdı daməni-əflak xun,
Fikir qılsan Kərbəla rüsvəliqin, ey çərxi-dun,
Bir utanmazmü yüzün bu feli-nahəq cardən.*

*Min iki yüz, daxı on səkkizdə tarixi-zaman,
Kim şəhid oldı Cavad xan, çıxdı əz dari-cahan,
Çox pərişan oldı İslam, halımız həddən yaman,
Gəl yetiş imdadə ya Həq, Mehdiyi-Sahibzaman,
İnciməzmi xatırın bu dərdü ahi-zardən.*

*Qaldı qırx gün ol şəhidin cismiyi bərna kimi,
Olmamış rəngi təğəyyür gönceyi-rəna kimi,
Mövc urar qanlar bədəndən çeşmeyi-səhba kimi,
Bir kəramət zahir oldı ətri-xoşmeyva kimi,
Sanasan ənbər qoxur ol pəstəri-bimardən.*

*Çağırur ərşdə mələklər, mərhəba, ey xan Cavad,
Din yolunda qıldın axır ömrünü viran Cavad,
Məsnədi-üqbadə oldun sahibi-dövran Cavad,
Mənzilindir, durma gəl, bu rövzeyi-rizvan Cavad,
Seyr qıl cənnəti-təcri təhtihə-ənhardən.*

*Mərhəba söylər mələklər, xoş məqal eylər bu gün,
Dari-dünyadan Cavad xan intiqal eylər bu gün,
Getdi ol xurşidi-rəxşan kim zəval eylər bu gün,
Bədr ikən mahi görərsən bir hilal eylər bu gün,
Xali olmaz çərxi-dun bu hiyleyi-məkkardən.*

*Ey şəha, gördün cahanda çərxi-zalim sayəsin,
İmtəhan etdin fənadə dəhri-dun sərmayəsin,
Geydin ol qanlı kəfən şah Hüseyn pırayəsin,
Həq sana qıldı inayət cənnət-ül məvayəsin,
Ey xoşa, ayrılmadın ol şahi-purənvardən.*

*Qırdı kafir Gəncə əhlin, çox şəhid oldu həman,
Qalmadı axund, seyyid, tifli-məsumi-natəvan,
Su yerinə qələdən ol dəmdə ki mövc urdu qan,
Sən bilürsən halını bikəslərin əndər-əyan.
Ya ilahi, sən xilas et anları düşvardən.*

*Həq özi bikəslərlə bu dəmdə imdad eyləsün,
Macərayi-əhli-beytin fırqətin yad eyləsün,
Binəvalər yüz dutub dərgahına dad eyləsün,
Ey mədəd, həqdən kərəm, əzəmginlər azad eyləsün,
Zülfü-tarin matəmə əsbab edüb zünnardən.*

*Ah kim, çərx-eylədi bu dəmdə viran Gəncəni,
Bir əcəb şəhri-müssəfa, nəqş-i-İran, Gəncəni,
Saldı rövnəqdən fələk, qıldı pərişan Gəncəni,
Görməsün bu halda yarəb, heç müsəlman Gəncəni,
Qıl həzər bu inqilab-gərdişi-dəvvardən.*

*Ey olan zülminə rağib Gəncənin viranında
Ali-Süfyanın yetişdən rütbəyi-ərkanında,
Bayis oldun neçə min məz'lumların sən qanında,
Ol Bəni-Abbas gələn gün intiqam divanında,
Nə bitər yüz söyləsən üsyanını inkardən.*

*Ey ki dutdun Ali-Süfyanın təriqü rahini,
Tazələndürdün Bəni-Ayişənin sən cahini,
Kufiyani-bivəfalar aldı məz'lum ahini,
Fikr qıl ol dəmdə key, yad eylə şahlar şahini,
Gör nə qəhr oldi Xudadən Kufəyə Muxtardən.**

*Guş qıl, ey əhli-aləm, qələdə on beş ləzgi var,
Andirey, Yaxsay elindən kim gəlüb qılsun tücar,
Hər biri Dağıstan içrə mərdi-meydan-namidar,
Sübhidən küffar şəmşir urdular kim, bərqərar,
Maşaallah, dini-islam cəng edər aşkardən.*

*Sübh açıldı, bir tamaşa qıldı meydan ləzgilər,
Etmədi hərgiz özin meydanda pünhan ləzgilər,
Pozdu küffar dəstəsin, qıldı pərişan ləzgilər,
Qırıldı rusun bər-səfin, xakılə yeksan ləzgilər,
Eylədi kafir həzər ol əfsun olmaz mardən.*

*Ləzgilər topxanaya kim girdi, tufan etdilər,
Xəncəri-xunrız ilən küffari bican etdilər,
Eylə san kim, ola zaman bir qana yüz qan etdilər,
Durdu məscid qapusunda sanasan bir şiri-nər,
İçdilər şəhdi-şəhadət vəhy olan izhardən.*

* Məşhur Ərəb sərkərdəsi Əmir Muxtar Əbu Übeydə ibn Məsud Səqəfi İmam Hüseyin (ə.in) intiqamını almaq üçün Kərbəla hadisəsindən 5 il sonra, hicrətin 66-cı ili rəbiüləvvəl ayının 12-si, şənbə günü Kufə şəhərində qiyam etmiş və Kərbəla faciəsinin əsas cinayətkarlarını edam etdirmiştir. Şeirdə həmin tarixi qiyama işarə edilir. **Müəllif**

*Durdu məscid qapusunda sanasan bir şiri-nər,
Etdilər yüz dürlü dəva, qıldılar olmaz hünər,
Gördi kafir kim, tüsəng, şəmşir ilən bulmaz zəfər,
Çəkdi toplar üstüna, gəl ey mədəd xeyrül-bəşər,
Sanasan od yağıdı gögdən, üstə atəş nardən.*

*Ol Ziyad oğlunu sanma mülki əbəd viran ola,
Hardadır anlar kimi sərdar, əgər meydan ola.
Hər zaman zün-intiqamdan əm rola, fərman ola,
Şairə, heyraniyəm ol gün ki bu divan ola,
Ol Ziyad oğlu deyən bir gün gələn sərdardən.**

TİLAVƏT

*Ərəb atlar qoç ığidlər meydandur,
Müxənnət sərindən tökülən qandur,
Əvvəlinci imamum Şahi mərdandur,
Ya Əli isminə aləm qurbanndur
2-ci imamı xəbər al deyim.
Kəbə qapısında qəndil asandır,
Behiştı rizvanə qədəm basandır,
Susuz cigərlərin zəhri kəsəndir,
2-ci imamum İmam Həsəndir.
3-cü İmamı xəbər al deyim.
Oxudum Quranı açıldı zeynim,
İlahi Kərbəlayə var idi meylim,
Susuz can veribdür o nuri eynim,
Üçüncü imamum - İmam Hüseynim.
4-cü İmamı xəbər al deyim.
Əzizi xələfi külli sacidin,*

* «Azərbaycanda məşhur olan şüəranın əşarəsinə məcmuədir». II cild, Hüseyn Əfəndi Qayıbov. Bakı, Elm, 1989.

*Din içində din bəsləyən abidin,
Həqqin kəlamudur gün kimi mubin,
Dördüncü imamım Zeynəl abidin!
5-ci İmamı xəbər al deyim.*

*Arıflar məclisdə əyləşər ağır,
Müşkülə düşməmiş Allahi çağır,
O Allah özüdir hər işə qadır,
Beşinci imamım Muhəmməd Baqır.*

6-ci imamı xəbər al deyim.

*Elmidə olubdur aləmə rayiq,
Hüzuri pakınə alılər layiq,
Edibdir dinini ümmətə şaiq,
Altinci imamım Cəfəri Sadiq.*

7-ci İmamı xəbər al deyim.

*Aldım qələmimi həqqidən yazım,
Arif olanlara demək nə lazım,
Kaş o Baqdad şəhrinə olaydıq azım,
Yeddinci imamım Museyi Kazım.*

8-ci imamı xəbər al deyim.

*Hər vaxt namaz qilaq qalmasun qəza,
Qiyamət günündə verərlər cəza,
Matəmlərdə ona saxlayaq əza,
Səkkizinci imamım İmami Rza.*

9-cu imamı xəbər al deyim.

*Bu isimlər dü cahanda alıdır,
Ağam Əli Kövsər üstə saqidür,
Onların məskəni cənnət bağıdır,
Doqquzuncu imamı Muhəmməd Tağıdır,*

10-cu imamı xəbər al deyim.

*Qəlbimdə Həsənlə Hüseynin dağı,
Əfzəldü ibadət hər səhər çağı,
Bizə qismət olaydı o cənnət bağı,
Onuncu imamım Əliyyən Nəğı.*

*11-ci imamı xəbər al deyim.
Səhər-səhər dağ yerindən əs bəri,
İlahi soldurma sən bu gülləri,
Var etginən amin deyən dilləri,
On birinci imamı Həsən Əsgəri.
12-ci imamı xəbər al deyim.
Həqqidür gələcək gözlürük hər an,
Ariflər bilirlər, nə inki nadan,
Sidqilə çağırır onu dost tutan,
On ikinci imamı Sahibəz Zəman.
Qeyri-vacibləri xəbər al deyim.¹*

Kərbəlayi Beybut oğlu Hacı Yusif²

YA ƏLİ

*Sən dünyanın şöhrəti, sən əbədi dayağım,
Sən bir parlayan ulduz, sən sönməyən çıraqım.
Sən qələbə müjdəsi, sən enməyən bayraqım,
Şiri xuda ya Əli! Olum fəda, ya Əli!*

*Varlığımı hakimim, dəyanətim, qüdrətim,
Bütün ali məqsədim, ən ülvə məhəbbətim,
Yerin, göyün ləngəri, dünyada həqiqətim,
Fəzilətim ya Əli! Sədaqətim ya Əli!*

*Cahanın fəxarəti, cahanda bir cahanım,
Elmim, zəkəm, idrakım, hissim, vüqarım, canım.
Hər vaxt qalib gələn ən əvəni qəhrəmanım,
Zülfüqarım ya Əli! Xilaskarım ya Əli!*

¹ La ədri adlanan bu tilavəti bəzilər «Misin Abdala» aid edirlər.

² «İlahiyyat, tövsiyə və İbrətnamələr». Bakı, 2001.

*Fatimənin əzizi, peyğəmbərin haqq yolu,
Qəriblər pasibəni, İslamin vuran qolu,
Hər kəlməsi bal dadan, könlü şeirlə dolu,
Təbüy rəvan ya Əli! Pak asiman ya Əli!*

*Alım, şair, vaiz, elmin şəhrinə talib,
Həyatı min dastanlıq, qanlı döyüşə qalib,
Hikmətin son zirvəsi, Əli ibn Əbutalib,
Eşqi dəniz ya Əli! Fikri təmiz ya Əli!*

*Yüksəklərdən yüksəyim, nəhrimsən, ümmanumsan,
Tarixlərə yazılmış, dönməyən inamumsan,
Allahın hökmü ilə birinci imamısan,
Cəməli nur ya Əli! Qəlbi büllur ya Əli!*

*Düzlüyün, həqiqətin, haqqın böyük memarı,
Səxavətin, mərdliyin, kişiliyin meyarı,
Bütün çətinliklərin, müşküllərin açarı,
Xalqına yar ya Əli! Könlü bahar, ya Əli!*

*Cəzasına çatdırıdin, kim oldu haqqa ası,
Gecə-gündüz parladı qılınçının aynası,
Ən böyük müqəddəsim, on bir imam atası,
İمامətim ya Əli! Vilayətim ya Əli!*

*Sənin adın işıqdır, nurdur bütün varlığa,
Hər məramın səsləmiş bizi bəxtiyarlığa.
Biz günahkar qullarıq, sən əfv edən bir ağa,
Möcüzətim ya Əli! Cəddim, zatım ya Əli!*

*Nərgizin, yasəmənin ətir ənbəri səndə,
Üləmalar hikməti yatmış sənin sinəndə,
Cənnət qoxusu vardır gəzdiyin hər çəməndə,
Gülzərimiz ya Əli! Vüqarımız ya Əli!*

*Sən öz əməllərinlə daim bizimlə varsan,
Sən canlılardan canlı, bəşər ilə yaşarsan,
Sən elə bir çeşməsən, tükənməzsən daşarsan,
Allah əli ya Əli! Sənsən Vəli, ya Əli!*

*Ayağın toxunan yer ziyarətgahımızdır,
Təkcə ismi-şərifin bizim pənahımızdır,
Xeyir əməl dəftərində, Mir Yusif, adın yazdır,
Pənahımız ya Əli! Sabahımız ya Əli!*

YA VƏLİYYƏLLAH

*Məqamın aləmə darüşşəfadır, ya Vəliyyəllah,
Bizə ismin sənin kənzül vəfadır, ya Vəliyyəllah.*

*Sənin hər xidmətində qiymətin bimislidir billah,
Ki, kəlmən dəhrdən hədsiz bəhadır, ya Vəliyyəllah.*

*Əmirəlmömininsən, dünyəvü üqba olub heyran,
Sənin rahində can vermək rəvadır, ya Vəliyyəllah.*

*Həsən ilə Hüseyn oldu meyar zöhdü təvvadə,
Ki, zatı onların Şiri-Xudadır, ya Vəliyyəllah.*

*Əliyyəl Mürtəzasən xidmətində cümlə insü cin,
Gözün eyni – Nəbi, Xeyrənnisadır, ya Vəliyyəllah.*

*Səni Peyğəmbəri – aləm cahanə canışın etdi,
Ayağın dəydiyi yer basəfadır, ya Vəliyyəllah.*

*Hacı Soltan səni səndən dilər ey şıqlar şahi,
Bu bimarə nəzər qıl mübtəladır, ya Vəliyyəllah.**

* Axund Hacı Soltan. «Mən Əli (ə.) şairiyəm», Bakı, «Qarabağ», 2008.

SƏBA OĞLU ABDULLAHIN ƏFSANƏSİ

Bu əfsanənin qisası belədir: «Bu Səba oğlu Abdullah adlı şəxs Yəməndən olan yəhudidir. Osmanlı dövründə o müsəlmanları aldatmaq üçün islamı qəbul edərək, islamın dini mərkəzlərini – Misiri, Şəmi, Bəsrəni və Kufəni gəzərək Peyğəmbər (s-in) qayıtması ilə Əli ə-in onun vəsisi olması və Osmanın bu vəsinin haqqını qəsb etdiyini insanlara xəbər verirdi. Böyük səhabələrdən Yasər oğlu Əmmar, Əbuzər, Əbu Hüzeyfə oğlu Məhəmməd və başqa əshabələr ona meyl edib ardınca gedirdilər. O, Xəlifə Osmanı qətl etmək üçün qoşun topladı və onu öz evində öldürdü. Beləliklə bu əfsanə hadisələrlə silsilənərək Cəməl müharibəsində sona yetir. Belə ki, Səba oğlu Abdullah müharibəni qızışdırmaq üçün ardıcıllarına Əlinin (ə.) və Aişənin xəbəri olmadan onların qoşunlarına daxil olmağa əmr edir. Beləliklə də Cəməl döyüşü baş verir (*Əllamə Əsgəri*. «Əhadis ümmü'l-möminin» kitabı, s.272).

Bu xurafı əfsanənin saxtılığını açıqlamaqda rolü olan Əllamə Seyid Murtəza Əl-Əskərinin qeyd etdiyi kimi (Əfsanəni yaradan 170-ci hicri ilində vəfat etmiş Kufəli Bərcəmi Əl-Təmimi Seyf ibn Əmirdir. Ondan isə bütün tarixçilər götürərək tarix kitablarında yaymışlar. O da məşhur hekayəyə çevrilib əsrlər boyu bizim günümüzə qədər gəlib çatmışdır. Hətta o məşhur hadisələrdən birinə çevrilib, şəkk olunmağı mümkünüsüz olmuşdur. Şərqşunas, tarixçi və yazılılardan çoxu onun üzərindən ötmüşlər. Bu əfsanəni yazıb qoyanın heç bir şəriki olmayıb, o, tək olmuşdur. Onu rəvayət edən isə Seyf ibn Əmirdir ki, o da qədim alımların yanında hədyanlılığı və küfrünə görə ittihamlanmışdır. Belə ki,

Əbu Davud deyir: «Yalandan başqa bir şey deyil.» İbn Əbdül-Bir deyir: «Seyf tərk olunmuşdur, yalnız bilgi üçün onun hədisini qeyd etmişik.» Əl-Nisai isə belə deyir: «Hədisin tərk olunanı zəifdir, ona heç bir inam və iman yoxdur.» Bu ravidən də Təbəri, İbn Əsakir, İbn Əbu Bəkir və digər yazılıçı və tarixçilər götürmüşlər.)^{*}

Məlumdur ki, müəllifi tək olan rəvayətlər heç bir yəqinliyi olmayıb yalnız, elmi zənnə fayda verir. Onda yalanı və hədyanı ilə məşhur olub, heç bir iman sahibi olmayan ravinin rəvayəti qəbul olunarmı?

Bəs söyləyənin yalançı olması sübut olunmuş tək müəllifli rəvayətlərə müsəlmanlardan böyük bir tayfanın istinad etməsini hökm etmək necə qəbul olunur? Buna əks olan Peyğəmbər (s.-dan) nəql olunan mütəvətir hədislərə necə etinasızlıq ola bilər? Həqiqətən o ən böyük tarixi komediyalardan biridir. Şiyəliyin Mühəmmədilik olmasını sübut edən böyük sayıda səhih mətinlərin olmasına baxmayaraq «Əli vəsidir» fikrini onun yaydığını deyənlər Şiəliyi əfsanə söyləyən adama – Səba oğlu Abdullahı nisbat verirlər.

Abdullah ibn Səba deyirmi: «Həqiqətən mənim sizin üçün tərk etdiklərimdən tutsanız azmazsınız. Allahın kitabı və əhli beytim olan itrətimdən?» O deyirmi: «Mən kimin mövələsiyamsa, Əli (ə.) də onun mövələdir?» On iki imamı xəlifəliyə namizədini o deyirmi?

Bu nə komediyadır ki, bir yəhudü Yəməndən gəlib islami qəbul etməsini münafiqcəsinə elan edərək, bütün

* Əllamə Murtəza Əsgəri, «Abdullah ibn Səba».

Qeyd: Bəzi təhqiqatçı alımlar Səba oğlu Abdullah adlı şəxsin mövcud olmadığını sübut ediblər. O alımlərdən: Taha Hüseyn («Fitnatul-Kubra», cild 1); Doktor Kamil Mustafa Əl-Şeybi («Əs-silə bəynət-təşəyyu vət-təsvvuf», cild 1).

bu işləri görərək heç kəsin xəbəri olmadan müsəlmanları biri-birinin ziddinə qoşun çəkməsi həddinə çatdırmışdır.

Peyğəmbər (s-in) haqqında dediyi: «Mən elmin şəhəri, Əli isə onun qapısıdır» deyimi ilə İmam Əli (ə-in) bu yəhudinin yalanına uymağı dərkediləndirmi? Şübhəsiz ki, bu sözü deyən çox dərin zəlalətə düşmüş adamdır.*

«QULAT» KİMLƏRƏ DEYİLİR

Abdullah ibn Səba Əli ə.-in Allah olduğunu iddia edirdi. O, bu fikir ilə «Qulat» - yəni «Əliallahilər» məzhəbinin bünövrəsini qoydu. «Əliallahilər» məzhəbinin heç bir əqidəsi şəhəbi tərəfindən qəbul olunmamış və onlar kafir hesab olunmuşlar. Abdullah ibn Səba İmam Əli (ə.) dövründə yaşamış, əslən yəhudi olan bu şəxs İmam Əli (ə.-in) Allah olduğunu etiqad etmişdir. Əllamə Məclisinin «Biharül ənvar» kitabında, həmçinin digər kitablarda belə göstərilir: «İmam Əli (ə.) Abdullah ibn Səbəni çağırıb bu işdən əl çəkməyini ona əmr edib və üç gün onu həbsdə saxlayıb ki, tövbə etsin. Lakin, üç gün ona verilən möhlətdən sonra Abdullah ibn Səba tövbə etməyib, öz fikrinin üstdə durub. O tövbə etmədiyinə görə İmam onun qətlinə fərman veribdir.» Bütün şəhər kitablarında İmam Əli (ə.-i) Allah hesab edən şəxslər kafir və murdar hesab olunurlar.

* Əs-əd Vəhid Əl-Qasim. On iki imamçı. Şiələrin həqiqəti. İran, Qum şəhəri.

ƏLİ (ƏLEYHİSSALAM)-İN RƏCƏTİ

Hədislərdən məlum olduğu kimi, məsum rəhbərlərin nəzərində Mövlayı-müttəqiyən Əmirəl-möminin Əliyibni Əbi Talib (əleyhissalam)-in rəcət etməsi barəsində heç bir şəkk-şübhə yoxdur. Bu barədə olan hədislərin bir qismini «Quran nəzərindən rəcət» başlığı ilə qeyd etmişdik. İndi onların xülassəsini 4 ayədə əziz oxoculara çatdırırıq.

1. – «Əlbəttə, əlbəttə, ona iman gətirin və əlbəttə, ona kömək edin.»¹

İmam Sadiq (əleyhissalam) bu ayənin təfsirində buyurur: «Allah-Təala bütün peyğəmbərlərdən əhd-peyman almışdır ki, Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihu və səlləm)-ə iman gətirib Əli (əleyhissalam)-a kömək etsinlər».

İbni Əbi Şeybə təəccüblə həzrətdən soruşdu: «Əmirəl-mömininə kömək etsinlər?!» buyurdu: «Bəli, Allaha and olsun, Allah Adəmdən Həzrət Mühəmmədə qədər olan bütün peyğəmbərləri qaytaracaqdır ki, Əli (əleyhissalam)-in önündə qılınc vursunlar».²

Şiələrin 6-cı İmamı Həzrət Sadiq (əleyhissalam) başqa bir hədisdə buyurur: «Bu ayə o zaman gerçəkləşəcəkdir ki, Allah bütün peyğəmbərləri və İmamları Həzrət Əli (əleyhissalam)-a kömək etmək üçün bu dünyaya qaytarsın və Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihu və səlləm)-in bayrağını o Həzrətin əlinə versin.

¹ «Ali İmran» surəsi, aya: 81.

² «Təfsiri-Əyyaşı», 1-ci cild, s.181; «Təfsiri-Burhan», 1-ci cild, s.295; «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.41-50-61; «Əl-iyqaz», s.360; «Nurus-səqəleyn», 1-ci cild, s.359

O zaman Əli (əleyhissalam) bütün məxluqların sərgərdəsi olacaq və bütün məxluqat onun bayrağı altında yığışacaqdır».¹

Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalam) bu barədə müfəssəl bir hədisdə buyurur: «Allah bütün peyğəmbərlərdən əhd-peyman almışdır ki, Həzrət Mühəmmədə iman gətirsinlər və onun canişininə kömək etsinlər». O gündə Allah-təala Adəmdən Xatəmə qədər olan bütün peyğəmbərləri dirildəcək və onların hamısı mənim önumdə qılınc vuraraq çin və insin içərisində olan inadkarların boynunu vuracaqlar».²

İمام Sadiq (əleyhissalam) da Əli (əleyhissalam)-dan rəvayət edir ki, bu ayə yalnız rəcətdə gerçəkləşəcəkdir.³

* * *

2 – «Həqiqətən sən müəyyən olunmuş günə qədər möhlət verilmişlərdənsən».⁴

«Quran nəzərindən rəcət» bölməsinin iyirminci ayəsində bu barədə etraflı şəkildə söhbət edib dedik ki, İblis Allahdan Qiymətə qədər möhlət istədi, amma Allah onun sözünü rədd edib ona yalnız müəyyən olunmuş günə qədər möhlət verdi. Sonra Əhli-beyt İmamlarından nəql etdik ki, müəyyən olunmuş gün Əli (əleyhissalam)-in rəcət etdiyi gündür. İمام Sadiq (əleyhissalam)-dan da nəql etdik ki, o gündə İblis əvvəldən axıra qədər olan bütün köməkçilərini yığıb Ruha məntəqəsində

¹ «Təfsiri-Burhan», 1-ci cild, s.295; «Təfsiri-Əyyaşı», 1-ci cild, s.181; «Nurus-səqəleyn», 1-ci cild, s.359.

² «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.70; «Əl-iqyaz», s.381.

³ «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.118; və 93-cü cild, s.87.

⁴ «Hicr» surəsi, ayə 38; «Sad» surəsi, ayə 51.

(Kufənin yaxınlığındadır) Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalam)-in qoşunu ilə müharibəyə girişəcək və nəhayət İblisin qoşunu məglubiyətə uğrayacaq, özü də qacaq, Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihə və səlləm) onu təqib edib iki ciyinin arasından tutarlı bir zərbə endirərək və onu həlak edəcəkdir.¹

Başqa bir hədisdə İmam Sadiq (əleyhissalam) buyurur: «Müəyyən olan gün o gündür ki, Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihə və səlləm) Beytül-Müqəddəsdə bir daşın üzərində İblisin başını kəsəcək».²

* * *

3 – «Onlar üçün «Dabbətül-ərz»i yerdən çıxardarıq».³

Peyğəmbər Əhli-beytindən gəlib çatan rəvayətlərin araşdırılması göstərir ki, İmamların nəzərindən «Dabbətul-ərz»dən məqsədin Şahi-vilayət Əli (əleyhissalam) olması barəsində heç bir şəkk-şübhə yoxdur. Onlarla hədisdə də buna işaret olunmuşdur ki, biz bir daha təkrar etmirik.

Əli (əleyhissalam) özünün xüsusi fəzilətlərinə dair müfəssəl xütbəsinin axırında buyurdu: «Mən «Dabbətul-ərz»əm ki, camaatla danışacağam».⁴

Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihə və səlləm) yuxarıdakı ayənin təfsirində buyurmuşdur: «O, (Əli) həmin «Dabbətul-ərz»dir ki, mütəal Allah bu ayədə buyurmuşdur» (Sonra Əli (əleyhissalam)a xitab edib

¹ «İlzamun-nasib», 2-ci cild, s.3332; «Əl-iyqaz», s.362; «Təfsiri-Burhan», 2-ci cild, s.343; «Biharul-ənzar», 53-cü cild, s.42.

² «Əl-mizan», 2-ci cild, s.184; «Təfsiri-Safî», 3-cü cild, s.113.

³ «Nəml» surəsi, ayə: 82.

⁴ «Təfsiri-Safî», 4-cü cild, s.75; «Təfsiri-Burhan», 3-cü cild, s.209; «Əl-iyqaz», s.367; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.97.

buyurdu:) «Ey Əli, axırəz-zaman gəlib çatanda Allah səni ən gözəl surətdə zahir edəcəkdir. Sənin əlində dəmir parçası olacaq ki, onunla düşmənlərinə əlamət vuracaqsan».¹

Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihu və səlləm) «Dabbətul-ərz»in vəsfində buyurur: «Ən sürətlə gedənlər ona çatmaz, qaçanlar onun əlindən qurtula bilməz, möminə mömin nişanı, kafirə kafir nişanı vuracaqdır».²

Merac gecəsində Əli (əleyhissalam)-in fəzilətləri barəsində buyurulmuşdur: «O, camaatla danışan «Dabbətul-ərz»dir.³

Əgər «Dabbətul-ərz»-in Əmirəl-möminin Əli (əleyhissalam) kimi təfsir olunmasını göstərən rəvayətləri nəql etmək istəsək, çox uzun çəkər. Buna görə də onların mənbələrini qeyd edirik.

«Biharul-ənvar», 6-ci cild, s.300; 39-cu cild, s.242; 52-ci cild, s.194; «kitabi Süleym ibni Qeyş» s.68; «Əlmizan», 15-ci cild, s.445; «Kəmalüd-din», 2-ci cild, s.527; «Mənaqibi Ali-Əbi-Talib», 1-ci cild, s.320 və 579; «Məcməul-bəyan», 7-ci cild, s.234; «Təfsiri-Safi», 4-cü cild, s.74; «Təfsiri-Burhan», 3-cü cild, s.210; «Əl-iyqaz», s.336-366-384; «İlzamun-nasib», 2-ci cild, s.347; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.98.

(Əlavə məlumat almaq üçün Quran nəzərindən rəcət» bölməsinin 32-ci ayəsinə baxa bilərsiniz).

¹ «Təfsiri-Qummi», s.479; «Təfsiri-Safi», 4-cü cild, s.74; «Biharul-ənvar», 39-cu cil, s.243; «Müstədrəki Səfinə», 3-cü cil, s.416; «Təfsiri-Buhrhan», 3-cü cild, s.209; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.98.

² «Məcməul-bəyan», 7-ci cild, s.234; NəBiharul-ənvar», 60ci cild, s.300; «Təfsiri-Safi», 4-cü cild, s.79; «Əl-İyqaz», s.335; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.98.

³ «Bəsairud-dərəcat», s.150; «Biharul-ənvar», 40-ci cild, s.38.

Sünnülərin hədis kitablarında da «Dabbətul-ərz»ın zahir olmasından söhbət açılmış və «Əşratus-Səə»nin bir qismi kimi qeyd olunmuşdur.¹ Onların hədis kitabında «Dabbətul-ərz» üçün qeyd olunan nişanələr eynilə şəhərə hədisləri ilə uyğundur. «Dabbətul-ərz»ın Həzrət Əli (əleyhissalam)-in özü olmasına və rəcət günü xuruc etməsinə aşkar şəkildə işaret edilməmişdir.²

(Bu barədə olan hədisləri 32-ci ayənin təfsirində qeyd etmişdik).

* * *

4 – «Çox çəkməz ki, onun burnuna dağ basarıq».

Qumminin təfsirində qeyd olunur ki, bu ayə rəcətlə əlaqədardır. Belə ki, Şahi-vilayət Həzrəti Əli (əleyhissalam) rəcət edərkən qoyunların tanınması üçün qulaqlarına damğa vurulduğu kimi, düşmənlərinin alınlarına dağ basacaq.³

Əli (əleyhissalam)-dan nəql olunan çoxlu hədislərdə buyurulur ki, «mən əsa sahibiyəm, mən meysəm (dəmir parçası) sahibiyəm».⁴

¹ «Səhihi Müslüm», 4-cü cild, s.2260; «Sünəni Əbi Davud», 2-ci cild, s.212; «Kənzül-ümmal», 14-cü cild, s.258.

² «Səhihi Müslüm», 1-ci cild, s.138; «Sünən Termezi», 5-ci cild, s.340; «Sünəni ibni Məcə», 2-ci cild, s.1353; «Müstədrəki Hakim», 4-cü cild, s.484; «Əqdüddürər», s.313-322; «Təfsiri-Kəşşəf», 3-cü cild, s.384; «Əd dürul-mənsur», 5-ci cild, s.115-117; «Kənzul-ümmal», 14-cü cild, s.258.

³ «Təfsiri-Safî», 5-ci cild, s.210; «Təfsiri-Burhan», 4-cü cild, s.371; «İl-zamün-nasib», 2-ci cild, s.352; «Müstədrəki Səfinə», 4-cü cild, s.122; «Təfsiri-Nurus-səqəleyn», 5-ci cild, s.394; «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.103.

⁴ «Üsuli Kafi», 1-ci cild, s.197; «Bəsairud-dərəcat», s.54; «Biharul-ənvar», 39-cu cild, s.343 və 53-cü cild. S.119; «Əl-iyyqaz», s.367; «Təfsiri-Safî», 4-cü cild, s.75; «Təfsiri-Burhan», 3-cü cild, s.209; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.97.

Əvvəldə qeyd olunan bu ayə barəsində ətraflı söhbət etdiyimizdən, burada qısa şəkildə bəhs edirik.

Yuxarıdakı 4 ayənin təfsirində Əhli-beyt İmamlarından gəlib çatan çoxlu hədislərə əsasən şəkk yeri qalmır ki, Əli (əleyhissalam) rəcət edəcək və bütün peyğəmbərlər onun önündə qılınc vuracaq və o, bütün yer üzünə hökmranlıq edəcək.

Əli (əleyhissalam)-in rəcətdəki hökmranlıq dövrü 44 min ildir ki, bu çoxlu hədislərdə qeyd olunmuşdur.¹

İمام Sadiq (əleyhissalam) bu barədə müfəssəl bir hədisdə buyurur: «Əli (əleyhissalam) 44 min il hökmranlıq edəcək və Əli şələrindən hər biri üçün min övlad dünyaya gələcəkdir».²

Çoxlu hədislərdə qeyd olunmuşdur ki, Əli (əleyhissalam) üçün müxtəlif rəcətlər vardır və o həzrət bu dünnyaya bir dəfədən artıq qayıdacaqdır.

İمام Sadiq (əleyhissalam)-dan belə nəql olunmuşdur: «Həzrət Əli (əleyhissalam) bir dəfə İmam Hüseyn (əleyhissalam)-la rəcət edəcək və onun üçün bəni-Üməyyədən intiqam alacaq, bir dəfə də Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihu və səlləm)-lə birlikdə rəcət edəcək, yer üzündə xəlifə olacaq və İmamlar da onun valiləri olacaq».³

Merac hədislərindən birində Allah-Təala (merac) gecəsi Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihu və səlləm)-ə xitabən buyurmuşdur: «Ey Mühəmməd! Əli Mənim əhd-peymanımı qəbul edən ilk şəxs və ruhunu

¹ «Təfsiri-Burhan», 4-cü cild, s.383; «Əl-iyqaz», s.368.

² «Təfsiri-Burhan», 2-ci cild, s.408; «Əl-iyqaz», s.363; «İlzamun-nasib», 2-ci cild, s.356.

³ «Təfsiri-Burhan», 2-ci cild, s.356.

qəbz etdiyim axırıncı İmamdır. O, camaatla danışan həmin «Dabbətul-ərz»dir.¹

Rəsuli Əkrəm bir hədisdə buyurur: «Dabbətul-ərz» 3 dəfə xaric olacaqdır.²

Əli (əleyhissalam) müfəssəl bir hədisdə buyurur: «Mənim üçün rəcətdən sonra rəcət, qayıdışdan sonra qayıdış vardır. Mənim üçün hərəkatlar və intiqamlar vardır. Mənim üçün qəribə hökmranlıqlar vardır. Mən «Dabbətul-ərz»əm, mən əsa sahibiyəm, mən meysəm sahibiyəm».³

İsbəğ ibni Nəbatə Əli (əleyhissalam)-dan belə rəvayət edir: «Hər kəs mənim üçün rəcətlərdən sonra rəcət, dəvətdən sonra dəvət, qayıdışdan sonra qayıdış olmasını inkar etsə, bizi inkar etmişdir. Hər kəs də bizi inkar etsə Allahı inkar etmişdir.⁴

Əli (əleyhissalam)-in İblis ilə müharibəsi və ona qələbə çalması Həzrətin axırıncı rəcətində olacaqdır.⁵

«Ənam» surəsinin 158-ci ayəsinin təfsirində gəlib çatan bəzi hədislərin araşdırılmasından məlum olur ki, tövbə qapılarının bağlanması məhz Əli (əleyhissalam)-in axırıncı rəcətindədir.⁶

¹ «Bəsairu dərəcat», s.150; «Biharul-ənvar», 40-ci cild, s.38.

² «Məcməul-bəyan», 7-ci cild, s.234; «Biharul-ənvar», 6-ci cild, s.300; «Nurus-səqəleyn», 4-cü cild, s.99.

³ «Əl-iyyaqaz», s.365; «Biharul-ənvar», 53-cü cild, s.47; 39-cu cild, s.343.

⁴ «Əl-iyyaqah», s.375.

⁵ «Əl-iyyaqaz», s.332 və 361.

⁶ «Təfsiri-Safî», 2-ci cild, s.174; «Nurus-səqəleyn», 1-ci cild, s.782.

İMAM MEHDİ ƏLEYHİSSALAMİN MÜBARƏK ƏLAMƏT VƏ NİŞANƏLƏRİ

Rəvayətdə gəlibdir ki, o Həzrət qiyafəsinə, əlamətlərinə və əxlaqına görə insanlar içərisində Peyğəmbərə (s.) ən çox bənzəyən şəxsdir. Həzrət Sahibəzzaman əleyhissalamin bədəni qırmızıya meyilli olan ağ rənglidir. Yəni qarabuğdayıdır. Alnı geniş, ağ və parlaqdır. Qaşları çatma, mübarək burnu ensiz və dikdir ki, ortasında azacıq çıxıntı vardır. Üzü qəşəng və elə nurludur ki, şərafətli saqqalına və mübarək saçlarına nur saçır. Yaraşıqlı üzünün əti azdır. Sağ yanağında parlaq ulduzu xatırladan bir xal vardır. Dişləri aradı, gözləri qara və sürmeyidir. Başında bir əlamət var. Enli kürəklidir. Ayaq və qarnı cəhətdən babası Əmirəl-möminin əleyhissalam kimidir. Hədisdə gəlib ki, Həzrət behişt əhlinin tovuzudur. Üzü parlaq ay kimidir. Mübarək bədənində nurdan paltar var, yəni o Cənabın üzərində müqəddəs paltarlar və nurlu, rəbbani xələtlər vardır ki, feyz nurlarının şüaları və Həzrəti Əhədiyyətin fəzli ilə parıldayır. Lətafət və rəng cəhətdən üzərinə şəh qonmuş və qırmızılığının tündlüyünü hava sindirmiş babunə və ərgün gülləri kimidir. Qaməti şam ağacının budağı, yaxud reyhanın gövdəsi təkdir.

Yəni boyu nə çox hündürdür, nə də çox alçaq. Yəni orta boyrudur, mübarək başı isə dairəvidir. Sağ yanağında bir xalı vardır ki, elə bil ənbərli çinqıl üzərində kiçik bir müşkdür. Surəti elədir ki, heç bir göz onun gözəlliyyində bir surət görməyibdir.

Habilin öldürülməsindən öncə olduğu kimi, heyvandardan bir-birinə qarşı və eləcə də insanlar və heyvanlar arasında olan qorxu və düşməncilik yox olub aradan gedəcək.

Həzrət Əli əleyhissəlamdan rəvayət olunmuşdur ki, bizim Qaimimiz zühur edəndən sonra yırtıcı heyvanlar ilə mal-qara arasında sülh hökm sürəcək. Hətta bir qadın İraq və Şam (Suriya) arasında zinət əşyaları üzərində olan halda asudə və rahat səfər edəcək və hətta heç bir yırtıcı heyvan onu dəhşətə salıb qorxutmayacaqdır.

Həzrət Əli əleyhissəlamdan sonra Sahibəzzaman- dan başqa heç kəsin cənazəsinə yeddi təkbirli cənazə namazı qılmaq caiz deyildir. Belə ki, bu məzmunda Əli əleyhissələmin vəfat hədisində və o Həzrətin İmam Həsən əleyhissəlama etdiyi vəsiyyətində qeyd olunmuşdur.

Hər bir ayın 18-dən axırına kimi Sahibəzzaman əleyhissələmin təsbibi (zikri) vardır. Bilmək lazımdır ki, Məsumlar üçün hər bir ayın günlərində müəyyən təsbılər vardır. Peyğəmbərin təsbibi ayın 1-ci günündə, Əmirəlmöminin Əli əleyhissələmin təsbibi ayın 2-ci günündə, Həzrət Fatimə əleyha salamın təsbibi ayın 3-cü günü və bu tərtiblə qalan imamların təsbıləri gəlir və İmam Rza əleyhissəlama çatır ki, o Həzrətin təsbibi ayın 10-cu və 11-ci günlərindədir. İmam Cavad əleyhissələmin təsbibi ayın 12-ci və 13-cü günündə, İmam Hədi əleyhissələmin təsbibi ayın 14-cü və 15-ci günlərində İmam Həsən Əsgəri əleyhissələmin təsbibi ayın 16-ci və 17-ci günlərində və Sahibəzzaman əleyhissələmin təsbibi ayın 18-dən ayın axırına dəkdir və o Həzrətin təsbibi aşağıdakılardan ibarətdir: «Subhanəllahi ədədə xəlqihi, subhanəllahi riza nəfsihi; subhanəllahi midadə kəlimatihi, subhanəllahi zinətə ərşihə vəl-həmdə lillahi mislə zalik».*

* Şeyx Abbas Qummi «Sahibəzzaman», «Əl-Mehdi», 1998.

İMAM ƏLİNİN (Ə.) XATİRƏLƏRİ MƏLƏKLƏRİN ZİKRİ

1. And olsun Allaha! Həqiqətən, Allahın elçisi (s.) məni öz ümməti üçün xəlifə təyin etmişdir. Beləliklə, mən Peyğəmbərdən (s.) sonra Allahın insanlara höccətiyəm (ilahi nişanələrin sübutu və təsdiqləyicisi). Şübhəsiz, mənim yer əhli üçün olan imamlığın (ilahi rəhbərliyim) göy əhlinə də şamildir. Mələklər mənim fəzilətlərimdən söz açırlar və bu, onların zikridir.¹

Ey insanlar! Ardimca gəlin ki, sizə doğru yolu göstərim. Əsla bu yoldan sağa və ya sola əyilməklə yolu nuzu azmayın. Mən, Tanrıının sizin üçün göndərdiyi elçinin canışını və xəlifəsi, möminlərin imamı və əmiriyəm. Mən ardıcıllarımı Cənnətə (əbədi səadətə) aparan rəhbərəm. Mənimlə düşmənçilik edənlər isə cəhənnəmə sürüklənəcəkdir. Mən, Allahın düşmənlərinə qarşı ilahi qüdrətin, dostlarına (sevimli bəndələrinə) qarşı isə rəhmət və lütfün nişanəsiyəm.

2. Mən, Əbu Talibin oğlu, Əbd əl- Müttəlibin nəvəsi Əliyəm. Peyğəmbərin (s.) qardaşı, qızı Fatimənin (s.) ömür-gün yoldaşı, Həsənlə Hüseynin atasıyam. Allahın elçisinin (s.) tamhüquqlu canışını, bu məqama layiqliyin labüb etdiyi bütün məziyyətlərin sahibi və Peyğəmbərin (s.) sirdəsiyam.²

3. İsa (ə.) dünyaya gələrkən anası (Xanım Məryəm ə.)) Beytül-müqəddəsdə idi. Doğum anı yaxınlaşdıqda qeybdən bir səs «Burani tərk et! Bu doğum məkanı deyil, ibadət məkanıdır!» - deyə onu oradan uzaqlaşdırılmışdı.

¹ Qayət əl-məram, s.184.

² Xisal, s.721.

Mənim anam Fatimə binti Əsəd də doğumu yaxınlaşarkən Allahın evində idi. Doğum anı yetişdikdə Kəbə evinin divarları aralanmış və qeybdən bir səs ona «İçəri gir!» demişdi. Anam Kəbəyə daxil olmuş və məni orada dünyaya gətirmişdir. Bu məziyyət nə məndən öncə, nə də məndən sonra kimsəyə nəsib olmamışdır.¹

4. Allahın elçisi (s.) məni uşaqlıq çağında atamdan alaraq öz himayəsinə götürmüdü. Bundan sonra mən onunla (uzun illər) eyni süfrənin arxasına əyləşərək duz-çörək yoldaşı, sirdaş və səmimi həmsöhbət oldum.²

5. Gəncliyimdə mən, ad çıxarmış bir çox cəngavərlərin, Rəbiəvə Müzər qəbiləsindən olan növrəstə igitlərin arxasını yerə vurmuşam. Siz mənim Allahın elçisi (s.) ilə olan yaxın qohumluğumdan və onun nəzərində qazandığım özünəməxsus məqamımdan agahsınız. O, körpə yaşlarimdən hər zaman məni öz yanında oturdar, bağırna basaraq əzizləyər, öz yatağında yatırdı. Bədənim onun bədəninə toxunar və onun xoş ətrini duyardım. Məni yedizdirərkən öncə tikələri əzər sonra ağızma qoyardı. O, heç zaman məndən yalan eşitmədi, yanlış hərəkət görmədi.³

6. İncildə mənim adım «İlyə», Tövratda «Bəri», Zəburda isə «Əri» olaraq anılır. Anam məni «Heydər», atam isə «Züheyr» adı ilə çağırardı. Ərəblər isə məni «Əli» olaraq tanımışlar.⁴

7. Allah-Təala məni nə çox uca, boylu nə də çox alçaq boylu yaratmışdır. Uca Yaradan məni ortaqamətli xəlq etmişdir. Bunun (belə fiziki bədən quruluşunun) sayəsində qıسابöylü insanla döyüşərkən ona başından,

¹ Əli min əl-məhd ila əl-ləhd, s.320.

² Xisal, s.686.

³ Nəhcül-bəlağə, Qasiə xütbəsi.

⁴ Bihar əl-ənvar, c.35/s.46.

hündürboylu bir şəxslə vuruşarkən isə belindən zərbə endirməklə onu məğlub etmək bacarığına sahibəm.¹

8. Uca Rəbbim mənə elə bir əql və idrak bəxş etmişdir ki, əgər onu dünyanın bütün ağılsızları arasında bölüşdürsələr, onların hamısı aqil insana çevrilər. Və elə bir qüdrət bəxş etmişdir ki, əgər onu dünyanın bütün zəif və gücsüzləri arasında bölüşdürsünlər, onların hamısı qüdrətli insanlara çevrilər.

Və elə bir şücaət bəxş etmişdir ki, əgər onu dünyanın bütün qorxaqları arasında bölüşdürsələr, onların hamısı şücaətli insanlara çevrilər.²

9. Allaha and olsun ki, nə atam, nə babam Əbd əl-Müttəlib, nə də əcdadlarım Haşim və Əbd Mənaf əsla bütə sitayış etməmişlər. Onlar hər zaman İbrahimin (ə.) ayınınə müvafiq olaraq Kəbə evinin ətrafında Tanrıya ibadət etmişlər.³

10. Atam yoxsul olsa da, insanlar arasında böyük nüfuz və etibar sahibi idi. Kimsənin onun tək fəqir olduğu halda bu qədər nüfuz sahibi olduğu görünməmişdi.⁴

11. Qiyamət günü atamın (məqamının ucalığına də-lalət edən) nuru beş kəs (Peyğəmbər (s.) və onun Əhli-beyti (ə.) nəzərdə (tutulur) istisna olmaqla, hər kəsin nurundan daha parlaq olacaqdır.⁵

12. Atam (ilk dəfə məni ibadət edərkən gördükdə) üzünü mənə tutaraq: «Əziz balam! Əmin oğlundan heç zaman ayrılma! Bununla zamansız gələn və qəzavü-qədər olan çətinliklərdən və sıxıntılardan amanda qa-

¹ Bihar əl-ənvar, c.35/s.54.

² Bihar əl-ənvar, c.19/s.83.

³ Bihar əl-ənvar, c.15/s.144.

⁴ Tarix (əl-Yəqubi), c.1/s.368.

⁵ Bihar əl-ənvar, c.35/s.69.

lacaqsan» demiş, sonra «Həqiqətən, doğru yol (qurtuluş yolu) Məhəmmədə qoşulmaqdır» - deyə sözlərinə əlavə etmişdi.¹

13. Mən, İslami ilk qəbul edən və ilk iman gətirən şəxsəm. Mən, Allahın elçisini (s.) torpağa tapşırıb onunla vidalaşan sonuncu insanam.²

14. Yeddi il müddətində, bu ümmətdən kimsə Tanrıya ibadət etmədiyi zamanlarda mən Allaha ibadət edir, vəhü mələyinin səsini eşidir, nurunu hiss edirdim.³

15. Körpə uşaq anasının arxasında gəzdiyi tek mən də gedib Peyğəmbərin (s.) arxasında gəzirdim. Hər gün onun əxlaq qaydalarından birini təlim edir və məni bu na əməl etməyə sövq edirdi. Hər il (ilin bir neçə günüünü) Hira mağarasına çəkilərdi. Onu yalnız mən görürdüm. O gün Allahın elçisi (s.) ilə Xədicənin (r.ə.) yaşadığı və mənim də üçüncü sakini olduğum evdən başqa bir evə İslam hələ ayaq basmamışdı. Mən o zaman da vəhü nurunu görür, peyğəmbərliyin ətrini duyurdum.⁴

16. Müsəlmanlar arasında kimsə ilə yaxın münəsibətlər qurmazdım. Ünsiyyət qurdugum, etibar etdiyim, həmsöhbəti olarkən mənəvi rahatlıq tapdığım və hər zaman yanında olmaq istədiyim yeganə şəxs Allah rəsulu (s.) idi. O, körpəlikdən mən öz dizləri üstündə böyütmüş, böyüdükdən sonra belə mən öz evində yer vermiş və ehtiyaclarımı təmin etməyi öz öhdəsinə götürmüştü. Onun sağlığında mənim işləmək, qazanmaq, özümün və ailəmin məişət ehtiyaclarımı ödəmək kimi bir sıxıntıım yox idi.⁵

¹ Bihar əl-ənvar, c.35/s.120.

² Əl-Xisal, s.687.

³ Bihar əl-ənvar, c.38/s.255.

⁴ Nəhcül-bəlağə, Qasiə xütbəsi.

⁵ Əl-Xisal, s. 421.

17. Hər gün səhər və axşam Onunla (s.) ayrıca olaraq görüşürdüm. Həzrət Peyğəmbər (s.) bu görüş zamanı mənimlə baş-başa qalırdı. Bütün səhabələri bilirdilər ki, Allahın elçisi (s.) məndən başqa heç kəslə belə xüsusi görüşmür. Çox zaman bu görüş mənim mənzilimdə baş tuturdu və Peyğəmbər (s.) özü mənim yanına gəldi. Onun evində görüşdükdə isə, Peyğəmbər (s.) zövcələrini belə otaqdan çıxarar və mənimlə yalnız qalardı. Görüş bizim evimizdə baş tutduqda isə Fatimənin (s.ə.) və uşaqların evdə qalmasına etiraz etməz, onları çölə çıxarmazdı. Bu görüşlərdə istənilən xüsusi ondan soruşardum, o isə xoş bir təbəssümlə suallarımı cavablandırırdı. Suallarım bitdikdə və mən sükut etdiyim zaman isə özü (bu və ya digər bir məsələ ilə bağlı) söhbət edərdi.

Elə bir ayə nazil olmamışdır ki, mənim üçün oxumasın və həmin ayəni öz xəttimlə yazmağımı məndən istəməsin. Bütün ayələrin təfsirini (gizli anlamlarını) nasix və mənsux, eləcə də möhkəm və mütəşabəh ayələrlə bağlı məqamları, ayələrin ümumi və xüsusi mənalarını bir-bir aydınlaşdırar və mənə öyrədərdi.

Allahın elçisi (s.) əlini sinəmə qoyaraq Rəbbindən mənim qəlbimi elm və hikmətlə doldurmasını istəmişdi. Onun duasının bərəkətindən heç zaman əzbərlədiyim hər hansı bir Quran ayəsini, yaxud ondan öyrəndiklərimi unutmamışam.

Bir dəfə Peyğəmbərə (s.) dedim: «Atam-anam sənə fəda olsun! Mənim üçün dua etdiyin gündən indiyədək heç bir şeyi unutmamışam, bütün öyrəndiklərim hafizəmdədir. Ey Allahın rəsulu! Bu vəziyyət ömrümün sonunadək davam edəcəkdir, yoxsa gələcəkdə nə zaman isə unutqanlıqla qarşılaşa bilərəm?» Peyğəmbər buyur-

du: «Cahillik və unutqanlıq heç zaman sənə yaxın düşməyəcəkdir».¹

18. Mən yanında olmadığım halda Allahın elçisinə (s.) ayə nazil olsayıdı, yanına gəldikdə həmin ayələri oxuyar və onların mənasını aydınlaşdıraraq mənə öyrədərdi.²

19. Uca Allah Peyğəmbərimizə (s.) vəhy nazil edərək onu peyğəmbər və elçi seçdiyini bildirdiyi gün mən həmin ailənin ən kiçik üzvü idim. Onun evində qalaraq ona xidmət göstərir, göstərişlərini yerinə yetirməyə çalışırdım.

Həzrət Peyğəmbər (s.) öz aşkar dəvətini ilk öncə Əbdül-Müttəlib övladlarından başladı və onların böyükəklərini və kiçiklərini təkallahlılığa, yeganə məbuda pərəstiş etməyə çağırıldı. Onlara Tanrı tərəfindən peyğəmbər seçildiğini söylədi. Lakin Peyğəmbərin (s.) qohumları onun sözlərini inkar etdilər, çağırışına məhəl qoymadılar və ondan uzaqlaşaraq onu da özlərindən uzaqlaşdırıldılar. Digər insanlar da düşüncələrinə sığışdırıbilmədiklərindən, dərk etməkdə acizlik çəkdiklərindən onun peyğəmbərliyini qəbul edə bilmədilər və onunla müxalifətçilik edərək ona əllərindən gəldiyi qədər olmazın cəfalar çəkdirdilər.

O zaman onun çağırışını qəbul edən, dərhal onun səsinə səs verən və heç zaman onun həqiqi peyğəmbər olduğuna şübhə ilə yanaşmayan yeganə şəxs mən idim. Üç il ərzində Xuveylidin qızı Xədicədən (s.ə.) başqa kimşə bizə qoşulmamışdı.³

¹ Kafi, c.1/s.64.

² Nəhc əs-səadə, c.2/s.676.

³ əl-İxtisas, s.165.

20. Mən, anam məni dünyaya gətirdiyi gündən indiyədək məzlum olmuşam. (Yaxşı yadımdadır ki), mən uşaq ikən qardaşım Əqil göz ağrısına tutulmuşdu. O, bəhanə gətirərək dərmanı önce mənim gözümə sonra onun gözünə tökmələrini istəyərdi. Onlar (böyüklərim) da gözümüzdə heç bir ağrı olmadığı halda (Əqili razi salmaq üçün) mənim də gözümə dərman tökərdilər.¹

21. Elə hesab edirdim ki, əmirlər insanlara zülm edirlər, indi isə görürəm ki,² insanlar da öz əmirlərinə zülm edə bilirlər.³

22. Fatimə (s.ə.) ilə evlənərkən rahat bir yatağım belə yox idi, indi isə təkcə sədəqə üçün ayırdığım əmlakımı Bəni-Haşim övladları arasında bölsəm, hamısına yətərincə var-dövlət çatar.⁴

23. And olsun Yaradana! Heç zaman Tanrıdan gözəl üzlü, uca qamətli bir övlad istəməmişəm. Mən Rəbbimdən ilahi göstərişlərə itaət edən, Allahdan qorxan övladlar istəmişəm ki, onlara baxdıqda aləmlərin Pərvərdigarına itaət etdiklərini görərək gözlərimə işiq gəlsin və sevinim.⁵

24. Allahın elçisi (s.) dünyasını dəyişənədək Həsən (ə.) və Hüseyn (ə.) mənə ata demirdilər. Onlar Allah rəsuluna «atacan» - deyə müraciət edirdilər. Həsən (ə.) mənə «Əbul-Hüseyn (Hüseynin atası)», Hüseyn (ə.) isə «Əbul-Həsən (Həsənin atası)» - deyə müraciət edərdilər.⁶

¹ Vəsail əş-şıə, c.12/s.124.

² İmam (ə.) özünün xəlifəliyini nəzərdə tutur (Müt.)

³ Əl-Mənaqib (İbn Şəhraşub), c.2/s.104.

⁴ Bihar əl-ənvar, c.41/s.43.

⁵ Bihar əl-ənvar, c.24/s.133.

⁶ Məqtəl əl-Hüseyn, s.107.

14 MƏSUMDAN HƏDİSLƏR

... Pərvərdigar buyurdu: Əli (ə.) hidayət bayrağı, övliyaların imamı, mənə itaət edən şəxslərin nürudur. Əli (ə.), mənim müttəqilərə vacib etdiyim həq kəlmədir. Hər kəs onu sevsə, məni sevmişdir. Hər kəs onunla düşmənçilik etsə, mənimlə düşmən olmuşdur. Bu müjdəni Əliyə xəbər ver...»

Hədisi – Qüdsi

«Həqiqətən də Əli ibn Əbu-Talib ə. ümmətimin imamıdır... İmam Qaimül-Müntəzər (ə.f.) onun nəslindəndir. O, zülm və ədalətsizliklə dolmuş dünyani, ədalətlə dolduracaq olan şəxsdir».

Həzrət Mühəmməd (ə.)

«Allah Qədir-Xum hadisəsindən sonra heç kim üçün üzr və bəhanə qoymamışdır».

«Əlinin (ə.) canışınliyinə dair Allah və Peyğəmbərin əhdini sindiran kəslər mənim cənazəmə namaz qılmasınlar. Onlar mənə zülm, irsimi qəsb etmiş və atamın yazdığı fədəkin (bağ sənədini) məndən oğurlayıb yanmışlar».

Həzrəti Fatimə (ə.).

«Mənim vəfatımdan və ruhum bədənimdən çıxandan sonra Hüseyn ibn Əli (ə.) imamıdır. Onun peyğəmbərin varisi olması Allahın yanında kitabda (lövhə-məhfuzda və ya Quranda, yaxud da vəsiyyətnamədə) yazılib və Allah təala bu varisliyi onun ata-anasından olan varisliyə artırıb. Çünkü Allah bilir ki, siz onun yaratdıqlarının ən yaxşısınız. Buna görə də sizin aranızdan Mühəmməd ə.-1 seçdi və Mühəmməd (ə.) Əlini (ə.)

və Əli (ə.) məni imamətə seçdi və mən Hüseyni ə. seçdim».

«Həqiqətən, Əli (ə.) elə bir qapıdır ki, oradan içəri daxil olan mömin, xaric olan isə kafirdir».

İmam Həsən (ə.)

«Mən pak Əlinin (ə.) oğluyam, Haşim ailəsindənəm, fəxr etdiyim zaman bu iftixar mənə kifayətdir».

«Mən Hüseyn ibn Əli and içdim ki, boyun əymərəm. And içdim ki, atamın yolunda olanları qoruyum, peyğəmbərin dini əsasında yaşayım».

«Mən əyləncə, tügyan (həddindən aşmaq) fəsad və zülm üçün qiyam etməmişəm, qiyam etmişəm ki, babamın ümmətini islah edim, əmr be məruf və nəhəy əz münkər edim. Babamın və atamın yolu ilə gedim».

«Görmürsünümüzü, həqiqətən haqqqa əməl olunmur və batıldıəl götürülmür, (belə halda) mömin gərək Allah görüşünə can atsın».

«Biz Peyğəmbərin (ə.) dövründə münafıqları Əliyə (ə.) və onun övladlarına düşmənçiliklə tanıydıq».

İmam Hüseyn (ə.)

«... İlahi! Mühəmmədin (ə.) uca məqamı və Əlinin (ə.) aydın vilayəti ilə sənə yaxınlaşırıam və onların vəsi-təsi ilə sənə üz tutub istəyirəm ki, məni filan və filan şərdən qoru. Çünkü bu mühafizə qadir olduğun üçün səni zəhmətə salmaz. Sən hər şeyə qadırsən!

İmam Zeynül Abidin (ə.)

«İslam beş şeyin üzərində qurulub: Namaz; Zəkat; Oruc; Həcc; Əlinin (ə.) Qədir-Xumda təyin olunduğu vilayət və imamətin qəbulu və heç bir şey vilayət və imamət qədər əhəmiyyətli deyildir».

«İmam Əlinin (ə.) atası, öz övladlarını və qardaşının övladlarını bir yerə toplayar və onları güləşməyə vadar edərdi. Bu ərəblərin adəti idi. Əli (ə.) qollarını çırmalayaraq güləşə başlayırdı. Yaşı az olmasına baxmayaq, qolu qüvvətli və möhkəm idi. Öz böyük və kiçik qardaşları ilə, əmisinin özündən böyük və kiçik oğlanları ilə güləşdi, hamısını yerə cirpdı. Atası deyirdi: «Əli qalib gəldi». Ona görə də onun adını «Zəhir» (qalib) adlandırdı. Amma ərəb camaatı arasında «Əli» kimi tanınırdı».

İmam Mühəmməd Baqır (ə.)

«Doğru yol (Siratin müstəqim), Əmirəl möminin Əlidir (ə.)».

«Bizim Qaimimiz (ə.f.) qiyam edən zaman Həzrət Əlinin (ə.) paltarını geyinər və onun yolu, rəftarını əsas götürər».

İmam Cəfəri Sadiq (ə.)

Həqiqətən, Əli (ə.) cənnət qapılarından biridir. Hər kim bu qapıdan daxil olsa, mömin və hər kim ondan xaric olsa kafirdir».

İmam Museyi Kazim (ə.)

«Əmirəl möminin (ə.) qəbrinin ziyarətinin Hüseynin (ə.) qəbrinin ziyarətindən üstünlüyü və fəziləti Əmirəlmöminin (ə.) Hüseyndən (ə.) üstünlüyü və fəziləti kimidir».

«Əli (ə.) şələrindən elə bir şəxs yoxdur ki, gün ərzində bir pis əməl, ya bir günah edəndə gecə onu qəm-qüssə bürüməsin. Bunun vasitəsi ilə onun etdiyi pis əməl, ya günah silinib gedər. Bəs qələm belə şəxsin günahlarını necə yazsın?»

İmam Rza (ə.)

«Peyğəmbər (ə.) Əli (ə.)-a min söz (yəni elm) öyrətdi və hər bir söz də min sözü əhatə edirdi».

İmam Mühəmməd Təqi (ə.)

«Din qardaşları ilə təvazökarlıqla rəftar edən şəxs Allah yanında siddiqlərdən və Əli ibn Əbu Talibin (ə.) şələrindən olacaq».

İmam Əliyyün Nəqi (ə.)

«Əlinin (ə.) şələri özünün ehtiyacı olsa da din qardaşını özlərindən üstün tutanlardır. Əlinin (ə.) şələri Allahın nəhy etdiyindən çəkinir və əmr etdiyinə əməl edir və qardaşlarına hörmət bəsləməkdə Əliyə (ə.) təq-lid edirlər».

İmam Həsən Əsgəri (ə.)

«Həqiqət Biz Əhli-Beytlədir (ə.) və bəzilərinin biz-dən uzaq düşməsi bizi qorxutmur. Çünkü, biz Allahın əli ilə yoğrulmuşlar, qalanları isə bizim əlimizlə yoğrulmuşlardır».

«Fatimeyi-Zəhra (ə.) mənim üçün gözəl nümunədir».

«Əgər mənə icazə verilmiş olsaydı elə edərdim ki, haqqım kamilən sizə aşkar olardı və heç bir şəkkiniz qalmazdı. Amma mən Həzrəti Zəhraya (ə.) baxıram. Həzrət Əlidən (ə.) hökümətlik haqqı alınsa da Həzrəti

Zəhra (ə.) xilafəti qaytarmaq üçün qeyri-adi yollardan istifadə etmədi. Mən də onlara baxıram və haqqımı qaytarmaq üçün bu dövranda qeyri-adi yollardan istifadə etmirəm».

İmam Mehdi (ə.)*

RƏZİƏDDİN SEYİD BİN TAVUSUN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN

«...Həmçinin oxuduğum o kitabda yazılıb: Əli (ə.) bütün varını, dövlətini 40 min dinar dəyərində vəqf etdi. Bu vəziyyətlə öz qılincını satdı və qılincını satanda belə deyirdi: «Mənim qılincımı alacaq bir kəs varmı? Əgər şam yeməyinə ehtiyacım olmasaydı, onu satmazdım.»

Yenə də o kitabda göstərilir ki, bir gün Əli (ə.) dedi: «Filan qılinci kim ala bilər? Əgər əba almağa pulum çatsaydı, onu satmazdım.»

Kitabda nəql edilir ki, bu zaman onun əmlakının dəyəri 40 min dinar idi və onu sədəqə verirdi.»

* 1. Əs-Səhifətus-Səccadiyyə» İmam Səccadın (ə.) duaları», 2009. 2. Şəhid Mürtəza Mütəhhəri «Həməseye Hüseyni», 2007. 3. Ayətullah Meşkini «Nəsihətlər», 2006, 4. Ayətullah Məhəmməd Reyşəhri, «Gənclərin hikmətnaməsi», 2010, 5. Şeyx Məhəmməd ibn Həsən Hürr Amili, «Hədisi-Qüdsi», 2004, 6. Seyid Məhəmməd Nəcəfi Yəzdi, «Son İmam Sahibəzzaman», 2008, 7. Ustad Şeyx Əli Əsgər Rizvani. «O gələcək», 2005, 8. İ.Rüstəmov, B. Orucov, «Məsumlardan» 3333 hədis». 9. Məhəmməd Xadimi Şirazi. «Rəcət», 10. İmam Əlinin (ə.) xatirələri. Bakı, 2010.

«...Etimad və istinad ediləsi olan İbrahim bin Məhəmməd Əşərinin kitabında görmüşəm ki, Əbu Cəfər Baqirdən (ə) nəql edir: «Əli (ə.) vəfat etdiyində səkkiz yüz dirhəm borcu var idi. Həzrət İmam Həsən(ə) onun malından bir mülkü beş yüz dirhəmə, bir parça torpağı üç yüz dirhəmə satıb o həzrətin borcunu qaytardı. Bu borcun səbəbi o idi ki, Həzrət Əli (ə.) özünə xümsdən bir şey saxlamırdı. Öz şəxsi həyatında bu müşküllərə, ağır məsrəflərə baxmayaraq hamısını müstəhəqlərə paylayırdı.»*

SEYİD ƏLİ QAZİNİN VƏSİYYƏTNAMƏSİNDƏN

ÖZÜNÜ ƏMİRƏLMÖMİNƏ TƏQDİM ETMƏK

Seyid Əbdülkərim Kəşmiri buyururdu:

«Bir gün ustadım Seyid Əli qazinin oğlu Seyid Mehdi qazi ilə «Hind məscidi»ndə oturmuşduq. Seyid Mehdi mənə dedi: Siz bəzi işlərdə olduqca mahir və bacarıqlısınız. Deyə bilərsiniz ki, atamın mənə vəsiyyəti nə olmuşdur?

Mən həmin dəqiqə qalxıb məscidin damına çıxdım. Bir anlıq diqqətə varıb bir zikiri söylədim. Ürəyimdə ilham oldu ki, Qazi ona nəsihət olaraq deyib:

Birincisi, hər gün özünü Əmirəlmömininə (ə) təqdim et. İkincisi budur ki, əgər kasıbılıq həddən artıq sənət güc gəlsə, çox çətinlikdə olsan da, maddi kömək almaq üçün mərcələrin qapısına getmə.»

* Qeyd: İmam Əli (ə.) ancaq başqalarına görə borc edərdi.

HƏZRƏT AYƏTÜLLAHÜL-ÜZMA MƏRƏŞİ NƏCƏFİNİN VƏSİYYƏTNAMƏSİNĐƏN*

(İxtisarla)

...Pərvərdigara! Məhəmmədə və ailəsinə salam gəndər. Bizim acizliyimizə rəhm et. Onların haqqına xatir bizi pənahında saxla və bizim həyatımıza yetiş.

...Ona tapşırıram: Həzrəti Məhəmmədin(ə) qızı, cəddəmiz xanım Zəhranın (ə.s) zikrini davamlı olaraq yerinə yetirsin.

...Ona tapşırıram: Məzlumların seyyidi, mövlamız Əmirəlmömin Əlinin (ə) «İnşa» məscidində söylədiyi xütbəsini oxusun və onun barəsində düşünsün. Bunu saysız-hesabsız inanılmışşəxslər nəql etmişlər.

...İmam Hüseyin (ə) və Əhli-beyt (ə) üçün axan göz yaşlarını sildiyim və üzümü pakladığım dəsmalım kəfəndə sinəmin üzərinə qoyulsun.

...Pərvədigara! Səndən dostlarım üçün qiyamət günü onların layiqli əməllərini, faydalı elmlərini artıracaq uğur istəyirəm. Səndən istəyirəm ki, bu miskin, biçarə bəndəni və övladlarını Əmirəlmöminin Əlinin (ə) bayrağı altında hifz edəsən.

...İlahi! Səni and verirəm qəlbi sinnmiş anama, Səni and verirəm qolları bağlanmış bibimə... Öz lütf-nəzərini bizdən əsirgəmə. Bizi də Əhli-beyt dostları sırasında qərar verəsən. Bizim əlimizi o böyüklərin inayətindən üzəmə.

* Füzuli Şəfiyev. «Nəsihətnamələr və vəsiyyətnamələr», 2011

İMAM ZAMAN (Ə.F.) AĞANIN MƏRƏŞİ NƏCƏFİYƏ VERDİYİ TÖVSIYƏLƏR*

Ayətullahul Üzma Mərəşİ Nəcəfi belə nəql edir: «İmam Hadi (ə) və İmam Əskərin (ə) və İmam Hadinin (ə) övladı Seyid Muhəmmədin ziyarətgahına gedən yolda azdım. Susuzluq və acliğın çoxluğu, küləyin əsməsi və yayın qızmar istisi məni çox çarəsiz etmiş və özümdən getmişdim.

Bihuş halda torpağın üzərinə düşdüm. Bir müddət-dən sonra qəflətən gözümü açıb gördüm ki, başım böyük bir şəxsin dizinin üstündədir. O mənə xoşməzə bir su verdi ki, buna oxşar şirin və ləzzətli su ömrüm boyu içməmişdim. Suyu içib doyandan sonra o, süfrəsini açdı. Süfrədə iki ya üç ədəd çörək var idi. Ondan da yedim. Sonra həmin şəxs ərəb dilində buyurdu: «Seyid! Bu çaydan götür və bədənini yu.»

Dedim: «Qardaş burada çay yoxdur. Ölməyimə az qalmışdı ki, Siz mənə nicat verdiniz.» O ərəb kişi buyurdu: «Bu su ləzzətlidir.» Onun sözlərindən sonra baxdım, gördüm ki, çayın suyu səfalıdır. Təəccüb etdim və öz-özümə dedim: «Bu çay mənim yaxınlığında olduğu

* Ayətullahul Üzma Seyid Mərəşİ Nəcəfi (r.ə.). «Vəsiyyətnamə», 2009

halda, mən az qala susuzluqdan həlak olurdum.» Sonra buyurdu: «Ey Seyid! Hara getmək fikrin var?»

Dedim: «Seyid Mühəmmədin mübarək hərəminə getmək istəyirəm.»

Buyurdu: «Bu hərəm Seyid Mühəmmədindir.» Baxdım ki, mən Seyid Mühəmmədin bağındayam. Halbuki, mən bu yolu itirmişdim və o yerlə Seyid Mühəmmədin bağının arasında çoxlu məsafə var idi.

O ərəblə etdiyim müzakirədən bir çox faydalar əldə etmək mənə nəsib oldu. Onlar aşağıdakılardan ibarətdir:

Quran oxumağı və onun təhrif olunmasına qail olan şəxsləri qəti şəkildə inkar etməyi təkid etdi.

Üzərində on dörd məsumun adı olan əqiq üzüyü meyidin dilinin altına qoyulmasını təkid etdi.

Ata və anaya (istər diri olsun, istərsə də ölü) ehtiram etməyi təkid etdi.

İmamların və onların övladlarının, əməlisalehlərin və alimlərin ziyarətinə getməyi, onlara ehtiram etməyi və əziz tutmağı təkid etdi.

Seyyidlərə ehtiram göstərməyi təkid etdi. Və mənə buyurdu: «Əhli-beytin sənə olan nisbətinə xatir, öz qədrini bil və çoxlu iftixar və səadətə səbəb olan bu nemətin şükrünü yerinə yetir.»

Quran oxumağı və gecə namazı qılmağı təkid etdi.

Seyyiduş-Şühədanın (ə) yaxından və uzaqdan ziyanətini təkid etdi.

Əmirəlmöminin Əlinin (ə) «Şiqşiqiyyə» xütbəsini və Həzrət Zeynəbin (ə) Yəzidin məclisində söylədiyi xütbəni əzbərləməyi təkid etdi.

Sonra buyurdu: «Ey Seyid! Təəssüf edirəm o elm əhlinə ki, bizim ardıcılımız olduqlarını iddia edirlər, lakin bu əməlləri yerinə yetirmirlər.»

Həzrət Fatimeyi-Zəhranın (ə) təsbehini zikr etməyi təkid etdi.

Bu ağanın kim olduğunu soruşmaq ağlıma gəlmədi.

Axırda bunu qeyd edək ki, Ayətullah Mərəşî Nəcəfi dəfələrlə Həzrət Vəliyyi-Əsrin (ə.f.) məhzərində olmuşdur. Onları bu müxtəsər kitabdanəql etməyi lazımlı bilmirik.

MÜƏLLİF HAQQINDA

Axund Hacı Soltan Hüseynqulu oğlu Əlizadə

1958-ci il dekabrın 21-də Bakının zəngin tarixi ənənələri ilə tanınan Buzovna kəndində Hüseynqulu Məşhədi Məcid oğlunun ailəsində dünyaya göz açmışdır. Mənəvi dəyərlərimizə sevgi ruhunda böyükən Soltan Əlizadə 1966-cı ildə 125 sayılı orta məktəbə daxil olub və buranı 1974-cü ildə bitirib. Kiçik yaşlarından islam dininə qarşı onda dərin maraq oyanıb, ilahiyyat elminin sırlarınə vaqif olmayağa böyük həvəs göstərirdi. Asudə vaxtlarında hər gün kənd məscidinə baş çəkən Soltan Əlizadə burada dini söhbətləri, moizələri dinləməkdən yorulmazdı. İslam dininin yasaq edildiyi bir dövrdə bu qaynar baxışlı, təmiz qəlbli gəncin dini elmlərə maraq göstərməsi, müqəddəs “Qurani-Kərim”i oxumaq arzusu kəndin axundu Məşhədi Məzahir ağanın diqqətindən yayınmamışdı. O, gənc Soltanla ilk tanışlığından sonra ona dərs deməyi, İslam tarixini öyrətməyi öz üzərinə götürür. Çox keçmir ki, Soltan Hüseynqulu oğlu müqəddəs yerlərdə, mərasimlərdə, hüzn məclislərində, «Əli süfrələrində» görünür. Onun “Qurani-Kərim”i avazla oxuması, mərsiyə və dini şeirləri böyük məha-

rətlə ifa etməsi, hədisləri, klassik nümunələri xüsusi bəlağətlə, yanğı ilə söyləməsi və şərh etməsi istedadlı bir din xadiminin gəlişindən xəbər verirdi. Səlis nitqi, iti zehni və fikrini rəvan ifadə etmək bacarığı onda ilahi vergi idi.

Sonralar Soltan Hüseynqulu oğlu Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin qazısı Axund Hacı Əhməd Şeyx Qüdrət oğlunun yanında dini təhsilini artırmış, dövrün tanınmış ruhaniləri ilə sıx təmaslar yaratmışdır. Onun din xadimi kimi yetişməsində Buzovnadakı «Məşhədi Qərib» məscidinin rəisi, Büyük Seyid Ətağanın xələfi olan Seyid Mir Möhsin Ziya ağanın, Cəlilabaddan Şeyx Məhəmməd Şeyx Qüdrət oğlunun, kurdəxanılı dərviş Əlisöhbət İmamverdi oğlunun zəhmətləri danılmazdır.

Soltan Əlizadənin “Allah eşqi, insan eşqi, söz eşqi” yolunda inam və inadkarlıqla cəfalar çəkməsi, dini biliklərini, elmi fəaliyyətini artırması, onu axund vəzifəsinə qədər yüksəltdi. O, 1988-ci ildə, 30 yaşında Şeyxüllislam Hacı Allahşükür Paşazadənin əmri ilə Buzovna kəndindəki “Məşhədi Qərib” məscidinə axundu təyin olundu. Ötən illər ərzində Axund Hacı Soltan Hüseynqulu oğlunun dini və elmi fəaliyyəti dolğun, səmərəli olmuşdur. 1990-ci ildə Məhşəd, 1991-ci ildə Məkkə və 1993-cü ildə Kərbəla şəhərlə-

rini ziyarət edən Hacı Soltan qaynar bir həyat yaşayır, haqq və ədalət işi uğrunda həmişə mücadilədədir. İslam dininin elmi-fəlsəfi mahiyyətini tədqiq və təbliğ etdiyinə görə o 1998-ci ildə Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsi tərəfindən “Qazi” rütbəsinə layiq görülmüşdür.

Elmi və bədii yaradıcılığı onu respublikamızdan kənarda da məşhurlaşdırılmışdır. O, Azərbaycanda, İranda, Türkiyədə keçirilən beynəlxalq elmi konfransların, poeziya festivallarının iştirakçısı olub. Son on beş ildə 28 kitabı işıq üzü görüb, çoxsaylı mükafatların, təltiflərin, diplomların sahibidir.

Axund Hacı Soltan Hüseynqulu oğlu hazırda Buzovna “Cümə” məscidinin axundu, Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsi Ali Dini Şuranın üzvüdür.

Əsərləri:

1. «Azərbaycan dərvişləri və rövzəxanları», «Boz oğuz», «Nicat», Bakı, 1995.
2. «Şah İsmayıł Xətai», Bakı, «Ozan», 1997.
3. «İslamda idman və boks şahı Məhəmməd Əli», Bakı, «Ozan», 1997.
4. «Yaşamaq, yaşatmaq, yaratmaq», Bakı, «Ozan», 1998-1999 (2 kitab).

5. «Xətaışunaslığa hədiyyə», Bakı, «Ozan», 1998.
6. «İslam idman antologiyası», Bakı, «Ozan», 1999.
7. «Məsumnamə», Bakı, «Ozan», 2000.
8. «Hidayət yolu», Bakı, «Ozan», 2000.
9. «Xətai və Füzuli», Bakı, «Ozan», 2000.
10. «Şəhadət yolu», Bakı, «Ozan», 2000.
11. «Divan», Bakı, «Ozan», 2000.
12. «Dübeytlər, rübatlər, tüyüqlar», Bakı, «Tural-Ə» Nəşriyyat Poliqrafiya Mərkəzi, 2001.
13. «Həzrət Əli ə. və dünya ədəbiyyatı», Bakı, «Tural-Ə» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2001.
14. «Gizli xəzinələrdən incilər», Bakı, «Tural-Ə», Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2002.
15. «Duayı-Heydəri və ya Həzrət Əli ə.zirvəsinə bir baxış», Bakı, «Tural-Ə» Nəşriyyat Poliqrafiya Mərkəzi, 2002.
16. «Allah eşqi, insan eşqi, söz eşqi», Bakı, «Ozan», 2003.
17. «Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və İslam», Bakı, «ADMİU», 2003.
18. «Həzrət Əli (ə.) Kimdir?», Bakı, «Tural», NPM, 2004.

19. «Azərbaycanın şairə qadınları və İslam», Bakı, «Tural», NPM, 2004.
20. «Əli (ə.) haradadır?», Bakı, «Tural», NPM, 2005.
21. «Bir şəmsən aləm sənə pərvanə Hüseynim», Bakı, «Tural», NPM, 2005.
22. «Qarabağ azad olan gün», Bakı, «Ozan», 2006.
23. «Həzrət Əli (ə.) və Azərbaycan», Bakı, «Ozan», 2006.
24. «Kurdəxanı», Bakı, Qarabağ, 2008, (şəriklə).
25. «Mən Əli (ə.) şairiyəm», Bakı, Qarabağ, 2008.
26. «Qədir-Xum həqiqətləri», Bakı, «Ozan», 2011.
27. «Bunu hamı bilməlidir», Bakı, «Ozan», 2011.

Haqqında:

1. “Söz mülkünün Soltani” (Məqalələr toplusu), Bakı, “Qarabağ”, 2008, 424 səh.

Şəkilaltı yazı:

**Kitabın xeyriyyəçisi: Hacı Mirzə Əli Həsən Əli oğlu
Əkbərov – Buzovna qəsəbəsi «Cümə» məscidinin mütə-
vəllisi.**